

ÎN DESERT

D. Alcock

GUTE BOTSCHAFT VERLAG

6340 Dillenburg 2 P.O.B. 80

Germany

A

„În Deșert” este o lucrare publicată cu mult timp în urmă și care este pusă acum la dispoziția cititorilor care vorbesc limba română. Lectura acestei povestiri poate să încurajeze mulți tineri și tinere să meargă cu hotărâre pe drumul credinței. Trăim într-un timp cu totul diferit de acela în care ne duc aceste pagini, însă este bine să știm ce au suferit înaintașii noștri din dragoste pentru Hristos.

Să dorim, ca și cei dinaintea noastră, să-L urmăm cu credincioșie într-o lume care nu-L cunoaște. „Ai dat celor ce se tem de Tine un steag, ca să-l înalțe pentru adevăr” (Psalmul 60.4).

GUTE BOTSCHAFT VERLAG, 1990 6340 Dillenburg, Germany
P.O.B. 80

Capitolul I

Înainte de adunare

Pe unul din platourile cele mai ridicate ale Cevenilor de Sus, nu departe de un cătun numit Cros, se afla, spre mijlocul secolului al XVIII-lea, o casă mică și singuratică. O cărare strâmtă, care șerpuia pe coasta unei coline, ducea spre satul depărtat cam la o leghe. Creasta de sus a muntelui, acoperită ici și colo cu iarbă și cu vegetație sălbatică, alcătuia primul plan al priveliștei care se zărea de acolo până în depărtări, părând că sfidează cerul, iar piscurile uriașe ale lui Tănărgue se înălțau până spre nori.

Noaptea lui 18 octombrie 1745 venea să-și întindă vâlul peste acest tablou. Tot ținutul era acoperit de primul strat de zăpadă și înghețul aninase mici țurțuri de ultimele frunze ale castanului uriaș care umbrea căsuța. Luna plină le făcea să scânteieze ca niște diamante.

Pâlcuri de persoane, bărbați și femei de vârste diferite urcau cu greutate cărarea abruptă și se îndreptau spre căsuță. Toți țăranii

aceștia aveau o expresie serioasă și liniștită. S-ar fi zis că de la cel mai în vârstă până la cel mai tânăr, n-au cunoscut decât gânduri serioase.

Acest grup mic se strânsese în locuința retrasă care aparținea unuia din cei mai de seamă dintre ei, pentru ca de aici să meargă să ia parte la o adunare care trebuia să se țină destul de departe de acolo. Ei se duceau să se închine lui Dumnezeu în singurul fel care era posibil bisericii reformate a Franței, în acest secol al XVIII-lea, care era totuși mândru de lumina și toleranța lui. Cu toții cunoșteau pedepsele crude date prin legile țării lor în privința satisfacerii nevoilor lor religioase. Pentru motivul de-a fi asistat, chiar numai o singură dată, la una din aceste adunări, un om era condamnat la galere pe toată viața, o femeie era închisă pentru restul zilelor ei și un copil era luat cu forța de lângă părinții săi și crescut într-o mănăstire.

Cu toate acestea, la fiecare nouă adunare se vedeau strângându-se toți credincioșii, de la bătrânul sprijinit pe toiagul lui, până la micuțul pe care-l învățau despre privilegiile și primejdiile legate de strângerile laolaltă ale adunării din Deșert.

Două femei, una în vârstă, alta foarte tânără, care ținea un copil în brațe, vorbeau în fața ușii casei.

— Va trebui să plecăm îndată, a zis bătrâna. Este așa de frig aici! Trebuie să intri cu micuțul.

— Oh, n-are nimic! Nu vezi ce bine l-am învelit? În plus, pentru vârsta lui, este cel mai voinic dintre toți.

— Cum îl cheamă?

— Paul, ca pe bătrânul nostru, domnul Paul Plâns, care a fost ca un tată pentru noi toți. Fără el nu prea știu ce-am fi făcut iarna trecută, în timp ce soțul meu era în închisoare.

— Soțul dumitale, sărmanul, a plătit scump căsătoria în Deșert.

— Și totuși, mamă Bonin, știi care-au fost primele lui cuvinte după ce-a revenit acasă? Și-a luat în brațe copilul dat de Dumnezeu în absența lui și mi-a zis: „Femeie, cu ajutorul lui Dumnezeu, nicio altă mână nu ne va boteza copilul, decât aceea care-a binecuvântat căsătoria noastră”.

— Deci mâna păstorului nostru scump, domnul Roux. Cred că va

fi, printre noi în această seară.

— Și eu cred la fel. Iată-l pe bătrânul tată Brissac, el ne va spune.

În acel timp, fiecare adunare protestantă avea doi bătrâni aleși cu atenție și numiți de sinod.

Într-adevăr, un bărbat cu părul alb se apropia, împreună cu soția lui, cele trei fiice și cel mai tânăr fiu.

— Bună seara, domnule Brissac, au spus femeile.

— Bună seara, doamnă Bonin. Bună seara, doamnă Chaumette, a răspuns bătrânul, descoperindu-și capul.

— Pe domnul Roux îl așteptăm în această seară? a întrebat cea mai în vârstă dintre femei.

— Da, dacă Dumnezeu îngăduie să ajungă până la noi. Domnul Plâns este în casă?

— Nu, domnule, iată-l acolo, vorbește Jeanettei. Plâns era cel de-al doilea bătrân. Cu toate că era încă tânăr, dădea semne de bătrânețe. Se zicea atunci că cevenolul n-are copilărie: la doisprezece ani era bărbat; la patruzeci, bătrân. Chipul încrețit al lui Paul Plâns avea o expresie sinceră și gânditoare. Stătea lângă fiica lui, o copilă serioasă și frumoasă, de 15 ani, când colegul lui s-a apropiat de el.

— Negreșit, ora întâlnirii n-a trecut încă; iată-l pe Guillaume Verieu, băiatul cel mai punctual din tot ținutul, a reluat doamna Chaumette, în timp ce un tânăr cu figura palidă și fruntea îngustă înainta cu pas rapid. El a salutat pe cei din fața ușii și a intrat în casă.

— Iată un băiat care ne face cinste la toți, a zis doamna Bonin. Sărmanul copil, ce palid este! învață prea mult. Ce păcat că părinții lui îl lasă să meargă la școala parohiei! Însă taxele sunt foarte mari și nu toată lumea are curajul și credința soțului dumitale, scumpa mea. Se zice că Guillaume și-ar da mâna dreaptă pentru a ajunge avocat, însă cine-i va elibera un certificat de catolicism, chiar dacă ar fi el destul de josnic ca să-l ceară?! Și, mulțumesc lui Dumnezeu, el nu este. Ah! e un băiat curajos — măcar de i-ar semăna și ștrengarul de băiat al scumpului nostru bătrân Plâns.

— O, mamă, nu fi așa de aspră cu René Plâns. Nu voi uita niciodată cum a alergat anul trecut pe munte în căutarea mielului pe

care-l pierdusem și cu ce grabă venea în fiecare zi, când soțul meu era în închisoare, ca să ne scoată apă și să ne taie lemne.

— Nu știam să fi plecat vreodată de-acasă și pentru altceva, decât pentru jocuri de nimic. A întristat grozav pe taică-său acum vreo doi ani, amestecându-se cu cei mascați și luând parte la jocurile lor nelegiuite.

— Știi foarte bine, a zis doamna Chaumette. Însă îți amintești ce copil amabil și delicat era cu câțiva ani înainte? Ah, pe atunci buna lui mamă încă trăia! Ce pierdere e mai mare ca a unei mame? Dar unde este el în seara asta?

Mulți își puneau această întrebare și nu fără îngrijorare. În sfârșit, Paul Plâns a întrebat:

— Prieteni, a văzut vreunul dintre voi în această seară pe fiul meu?

Toată lumea a dat din umeri.

— Acum patru zile, a reluat bătrânul, l-am trimis la Privas. S-ar fi putut întoarce cu ușurință până ieri și-l așteptam cel mai târziu astăzi. El cunoștea planurile noastre. Dumnezeu să vegheze asupra lui, să nu i se fi întâmplat niciun rău.

Plâns s-a oprit un moment, apoi a adăugat:

— Ei bine, prieteni, a sosit ceasul să plecăm.

Au mai întârziat puțin, până ce s-au asigurat că niciunul dintre credincioși n-avea asupra lui vreo armă; căci păstorii interziceau cu severitate să meargă cineva înarmat la adunările din Deșert.

Mica ceată a pornit atunci de-a lungul cărărilor înguste și parcă neumblate, ducând spre văgăunile adânci, care trebuiau să adăpostească în noaptea aceea strângerea laolaltă a sfinților persecutați. Din când în când, se auzeau răsunând în atmosfera liniștită a acestei nopți de toamnă, câteva strofe dintr-un cântec solemn. Acest cântec era reluat de locuitorii cătunelor învecinate, care se duceau în grupuri izolate la aceeași adunare.

În noaptea aceea cântările lor erau marcate de un accent de tristețe și duioșie.

Ziua de 18 octombrie, care atrăgea pe credincioși în această vale

singuratică a Cevenilor, era o zi de post, nu de sărbătoare; și bucuria întâlnirii era umbrită și mai mult de amintiri triste. Protestanții aveau să petreacă în umilință și rugăciune al șaizecilea an al revocării Edictului de la Nantes, care sfârșise o zi de dimineață scurtă de prosperitate și făcuse loc unei lungi nopți de spaimă, de zbulucium și de aspră robie. *(Edictul acesta, care acorda o mare libertate religioasă hugheuoților, a fost dat de Henric al W-lea la 13 aprilie 1598 și a fost revocat de Ludovic al XIV-lea la 18 octombrie 1685.)*

Capitolul”.

După adunare...

Ce privesc ciudată a oferit în noaptea aceea una din vâgăunile cele mai liniștite și pustii ale Cevenilor de Sus! Glasurile au sfâșiat liniștea acestor pustietăți și au urcat până la cer. O mulțime nenumărată de bărbați, femei și copii, așezați, culcați sau în picioare, priveau la poalele stâncilor. Stăteau nemișcați și se uitau cu ardoare la predicatorul care, de la catedra lui de piatră, putea să fie zărit de toți.

Adunarea ținea de mult timp; cu toate acestea ascultătorii nu manifestau nicio oboseală: nicio pleoapă nu se lăsa, nimeni nu simțea înghețul nopții. „Cuvântul Domnului era rar în zilele acelea”.

După o rugăciune liniștită, și-au plecat urechea la citirea sfintei Cărți. O mulțime de voci au făcut să răsună colinele de cântecul psalmilor. Apoi, timp de o oră și un sfert, credincioșii au privit fermecați buzele predicatorului, care le istorisea cum Domnul Iisus hrănise în deșert mulțimea flămândă și le reamintea că El era mereu Același și că El întindea iarăși, în locuri pustii, o masă pentru cei care doreau să se hrănească din Pâinea Vieții.

Șaptesprezece ani se scurseseră de când păstorul Jean Roux intrase în această slujbă și până la acel moment predicase pe Hristos cu credincioșie și cu râvnă, în provincia lui natală. El fusese investit în funcția lui după ce studiaseră la facultatea de la Lausanne. În limbajul popular, această consacrare era numită: „brevet de spânzurătoare”. Într-adevăr, legile care au rămas în vigoare până la marea Revoluție din 1789, condamnau la spânzurătoare pe orice păstor protestant prins în exercițiul funcției. Cu toate acestea, perspectiva întunecată a

acestor pedepse nu împiedica deloc un mare număr de bărbați să solicite cinstea de a vesti Evanghelia, iar Jean Roux, păstorul unei biserici din Cevenii de Sus, era unul din acei slujitori curajoși ai lui Hristos, al cărui nume neînsemnat va fi poate uitat pe pământ, dar este scris în ceruri.

După ce predica s-a terminat, câțiva copii au fost aduși pentru a fi botezați, după ritualurile simple și solemne adoptate de biserica din Deșert. Apoi a urmat rugăciunea, când au fost adresate lui Dumnezeu cereri pentru rege, pentru toate autoritățile – biserica din Deșert nu uita niciodată să îndeplinească această datorie – pentru persoanele care trec prin necazuri și pentru întregul popor al lui Dumnezeu.

Rugăciunea nu se terminase, când o parte din adunare a devenit tulburată de sosirea unui întârziat. Mai întâi un tremur, apoi o nervozitate în surdină a umplut inimile, recunoscând pe fiul lui Paul Plâns, un tânăr înalt, cu ochii negri, fratele geamăn al Jeanettei. Cuvintele cu care l-au primit după rugăciune, erau departe de a fi laude: „Copil neascultător! Ce prostie ai mai făcut? René Plâns, vei sfârși rău dacă nu te pocăiești!”

Vinovatul părea încurcat. El a privit în jurul lui în speranța de a zări pe tatăl său, căruia dorea să i se scuze. Dar bătrânii se pregăteau acum să facă strângerea de ajutoare pentru săraci și René s-a întors spre doamna Brissac:

— Am întâlnit la hanul din Privas pe un tânăr gentilom, ofițer de dragorii, *(soldați din cavalerie care luptau atât călare cât și pedestru)* care voia să mă ajute să mă înrolez, cu toate că n-am vârsta. Se ducea la Alais și m-am angajat să-l însoțesc, pentru a-i servi de călăuză. M-am gândit că nu era niciun rău să-i arăt drumul până la Largentiere. Am socotit că la întoarcere am să merg pe o scurtătură, care din nefericire a fost drumul cel mai lung pe care l-am făcut vreodată. Iată cauza acestei întârzieri, pe care o regret mult.

Conversația a fost întreruptă de apropierea celor care strângeau ajutoarele bănești. Toată lumea dădea – chiar cei mai săraci. Doamna Brissac avea două coroane rezervate pentru acest prilej și René, cu toată nepăsarea lui, rezistase ispitei prăvăliilor din Privas, pentru a

păstra un franc. Scoțându-l din buzunar, lăsa să se vadă o mare piesă de aur care a trezit curiozitatea doamnei Brissac și care l-a întrebat de unde o avea.

— Nu este un ludovic, doamnă, a răspuns el, ci o medalie. Tânărul ofițer mi-a dat-o când ne-am despărțit, zicându-mi: „Adu-mi-o sau trimite-mi-o, dacă vreodată vei avea nevoie de serviciile mele”.

— Frumos cuvânt și frumoase promisiuni! Acești mândri gentilomi sunt minunați când au nevoie de noi. Ce ar face acest ofițer de dragorii dacă adunarea din această noapte ar fi în pericol?

René a apărut pe noul său prieten cu o înflăcărare tinerească:

— Îmi va veni în ajutor, a zis el; este plin de bunătate și nu e deloc mândru. Ați fi de părerea mea dacă l-ați fi văzut.

— Ai zărit vreuna din sentinelele noastre când ai venit? l-a întrebat cineva.

— Da, am văzut pe Guillaume Verieu. Mi-a spus că totul merge bine, însă nu am stat lângă el. Pierdusem deja o foarte mare parte din desfășurarea adunării din noaptea aceasta.

— Liniște! Se va da drumul adunării. Deoarece era zi de post, păstorul, înainte de a da binecuvântarea, a rostit o scurtă invocație compusă pentru ocazii asemănătoare de inițiatorul bisericilor din Deșert, eroicul Antoine Court.

Ultimele cuvinte ale acestei rugăciuni au fost acoperite de un lung strigăt de groază, de învălmășeala, de zgomotul unei fugi grăbite și de o descărcătură de arme. Adunarea era surprinsă. Cei credincioși s-au împrăștiat deodată, s-au risipit pe munți și în văi. Soldații au urmărit pe unii și au tras în ei. Cu toate acestea, nu căutau să facă prizonieri. Ținta lor era să pună mână pe păstor, căci capul lui era pus la preț: o recompensă de o mie de coroane era promisă celui care avea să-l prindă. Însă turma, chiar în aceste clipe de groază, se gândea mai mult la siguranța păstorului său decât la a sa.

Primul gând al lui René a fost să fie împreună cu tatăl și cu sora lui, dar aproape de el se afla bătrâna doamnă Brissac, singură, în mijlocul femeilor înspăimântate. René a luat sub paza lui acest grup fără apărare. O putere neînchipuită întărea brațul tânărului și-un curaj

bărbătesc îi umplea inima, în timp ce sprijinea, călăuzea sau ducea când pe una, când pe alta dintre femei, de-a lungul cărărilor răpoase ce duceau la casele lor.

— René! René! s-a auzit un strigăt.

Toate au ridicat cu vioiciune capul și doamna Brissac, recunoscându-și fiul, a strigat:

— Este Jacques, Dumnezeu fie lăudat!

— Suntem cu toții aici, Jacques! a răspuns René. Tânărul Brissac a sosit gâfâind. Chipul îi era palid, ca de mort.

— Păstorul? au strigat femeile.

— Scăpat, slavă Domnului!

— Și tatăl tău? a întrebat doamna Brissac tremurând.

— Tatăl meu este bine... René, dar al tău...

— Ce?! a strigat René, strângându-i brațul, este prins sau rănit?

— Rănit. El și câțiva alții au vrut să-i țină de vorbă pentru ca să dea păstorului timp să fugă. Soldații au tras foc și un glonț l-a atins chiar în piept; dar trăiește.

Un țipăt sfâșietor a ieșit de pe buzele lui René.

— Fii liniștit, René, a spus Jacques. Grăbește-te însă, poți să ajungi încă la timp.

Cu o forță înzecită de deznădejde, care părea să-i dea aripi, René înainta pe o cărare pe care n-ar fi îndrăznit altfel să încerce s-o urce nici în plină zi.

— Coboară, René, coboară! Nu vei ajunge niciodată sus, au strigat femeile. Însă René nu auzea și când, printr-un efort supranatural, a atins vârful, nu știa încotro să-și urmeze alergarea. Instinctiv, s-a îndreptat cu mare iuțime spre locul unde se ținuse adunarea.

Nu se înșelase. În jurul gurii unei peșteri, la intrare în vale, mai mulți oameni erau în picioare. Unul din ei a înaintat și a dus pe René în grotă.

Peștera era slab luminată de o tortă de rășină, pe care unul dintre țărani o ținea în mână. Jeanette era acolo, palidă și nemișcată; domnul Brissac de asemenea. Însă René n-a văzut nimic, decât figura

muribundului. El fusese depus pe un maldăr de veșminte, rana sa adâncă fusese bandajată și i se umeziseră cu puțin vin buzele palide, dar toate acestea fără rezultat. René a îngenuncheat lângă tatăl său și, luând în mână sa mâna înghețată a martirului, a spus:

— Tată, vorbește! Oh, vorbește-mi încă odată! Un cuvânt, un singur cuvânt!

O slabă strângere de mână a fost singurul răspuns la aceste cuvinte. Buzele bătrânului aveau să rămână închise până în ziua când cei morți în Hristos vor învia cei dintâi. Acum însă, s-a dus în cer, căci acolo. Se află Cel care a zis: „Dacă vei trece prin ape, Eu voi fi cu tine!” – și care își împlinește făgăduințele.

Capitolul III

După...

Grupul întristat, strâns în jurul locului unde s-a produs moartea, n-avea timp de pierdut în plânsete zadarnice. Trebuia să acționeze, și fără întârziere, căci mâna de fier a persecuției apăsa chiar și asupra morților. Cuvintele binecuvântate: „după aceea ei nu vă mai pot face nimic” puteau să se aplice sufletului răscumpărat, însă nu rămășițelor pământești.

Cu glasul sugrumat de emoție, bătrânul Brissac a zis Jeanettei și lui René că prietenii lor găseau că este bine să depună resturile veneratului lor tată, chiar pe locul unde căzuse.

Tinerii n-au îndrăznit să se opună acestei propuneri și astfel înmormântarea dureroasă a fost îndată împlinită. O rugăciune scurtă și fierbinte rostită de domnul Brissac în mijlocul celor prezenți a fost toată ceremonia de înmormântare. Apoi au lăsat pe cel mort să se odihnească la Dumnezeuul său și s-au întors spre casele lor cu un pas domol și plin de tristețe.

A trecut câțva timp până când protestanții din Cros au aflat despre soarta prietenilor lor din satele învecinate. Dintre ei, fără a număra pe Paul Plâns, erau șase răniți, dintre care trei femei, și trei prizonieri, printre care Guillaume Verieu, sentinela. A doua sentinelă, dintr-un cătun vecin, fusese omorâtă. Planul atacului fusese întocmit și adus la îndeplinire cu grijă. Apropierea soldaților nu fusese simțită la

timp pentru a se da alarma. Protestanții știau totuși că n-ar fi putut fi surprinși în felul acesta, dacă n-ar fi fost trădați și ei bănuiau că trădătorul nu putea să fie decât unul dintr-ai lor. Dar bănuielile erau încă vagi.

Cea mai duioasă și cea mai caldă simpatie a fost arătată celor doi orfani. Brissac i-a luat la el și le-a fost ca tată. Într-o zi, bătrânul a luat pe René deoparte și i-a spus:

— Fiul meu, nu vreau să-ți măresc amărăciunea, însă trebuie să-ți spun că preotul s-a informat de vârsta ta și-a surorii tale.

— Vârsta mea?! Domnule Brissac, ce-l privește vârsta mea?

— Ai mai mult de paisprezece ani, nu-i așa?

— Am mai mult de cincisprezece.

— Aceasta nu l-ar putea opri dacă și-ar pune de gând să nu vă lase în pace.

— Vreți să spuneți că putem să fim ridicați cu forța și închiși, eu în vreun colegiu iezuit și Jeanette într-o mănăstire? a întrebat René cu groază.

— Da, a confirmat domnul Brissac. Chiar numai prezența voastră la adunare ar fi de ajuns să le îndreptățească arestarea voastră.

— Oh! aceasta ar fi îngrozitor... pentru Jeanette.

— Și pentru tine la fel, copilul meu.

— Nu mă vor închide niciodată într-o casă a iezuiților. Brațul meu este destul de puternic, pentru a ocupa un loc în rândul vâslașilor, a spus René, în timp ce un foc întunecat țâșnea din ochii săi negri.

— Sărmanul meu băiat, tu ai încă multe de învățat, a spus Brissac, suspinând.

Această alarmă nouă l-a scos pe René din moleșeala care-l cuprinsese încetul cu încetul.

— Știu, a zis el cu însuflețire, văd ce va trebui să facem. Sunt mare și puternic. Ne vom întoarce la noi. Căsuța noastră este destul de singuratică — vocea sa tremura — ne vom ascunde acolo și dus-manii noștri vor sfârși prin a ne uita. Astfel, ei vor găsi un bărbat și o femeie pe care nu vor putea să-i facă să îmbrățișeze credința ucigașilor tatălui lor.

— Fiul meu, cred că ai dreptate. Vă vom ajuta în toate treburile pe care nu le puteţi face singuri.

Orfanii au simţit o oarecare uşurare la întoarcerea în locuinţa lor. Durerea Jeanettei era adâncă, dar resemnată, credinţa ei era simplă şi vie.

Cu totul altfel era René. El nu plângea, nici nu se văita; dar nutrea în adâncul inimii lui o disperare amară. El îşi exagera greşelile, ultima mai ales, pentru care nu obţinuse iertarea. Îşi repeta adesea: „Dacă ar fi putut să-mi spună măcar un cuvânt... aş suporta mai uşor amărăciunea mea”. Însă nu căuta nici mângâiere, nici sfat. Părea că o singură noapte transformase pe băiatul fără griji, într-un bărbat gânditor şi tăcut. Îşi vedea de treburile zilnice cu experienţa unei vârste mature, însă fără elanul şi energia care aparţin de obicei tinereţii.

Capitolul IV

Pe mormânt

Protestanţii aveau obiceiul de a nu lucra în zilele de sărbătoare ale catolicilor. Această măsură de prudenţă le era prescrisă de sinod. Tinerii protestanţi din Cros au profitat deci de ziua de sărbătoare a Tuturor Sfinţilor pentru a aduce lui René şi Jeanettei o provizie de lemne de iarnă. Nu era prima manifestare de simpatie faţă de orfani după întoarcerea lor acasă. Jacques Brissac, în special, era plin de zel pentru a le veni în ajutor. Nu trecea nicio zi fără să ia drumul spre casuţă. Jacques şi René erau prieteni buni. Totuşi, nu numai pentru a-şi vedea prietenul, îşi acorda drept recreaţie după munca zilei, o plimbare de o leghe (cam 4 km).

Cei doi prieteni s-au găsit un moment singuri în hangar.

— René, a zis Jacques, după ce s-a asigurat că nicio ureche indiscretă nu putea să-l audă. René, 22

am să-ţi spun ceva.

— Ce anume, Jacques?

— Vei păstra cu credincioşie secretul meu, nu este aşa? Ştiu, cel puţin cred că ştiu care este trădătorul printre noi. Este unul dintre vecinii noştri şi chiar un...

— Oprește-te! a întrerupt René cu violență, te rog oprește-te! Nu-i pronunța numele, Jacques! Aș fi ispitit să-l omor. A vândut viața tatălui meu!

Jacques, străin el însuși de orice emoție violentă, își privea prietenul cu mirare.

— Scumpul meu, a spus el, n-aș fi avut cea mai mică intenție de a-ți produce amărăciune. Trebuie să ceri lui Dumnezeu ajutorul Duhului Său, ca să te ferească de orice gând rău. Amintește-ți...

Jacques n-a putut să sfârșească.

— Gustarea este gata, a zis Jeanette, ivindu-se în prag.

În timpul unei mese cumpătate cu castane coapte, brânză și nuci udate cu vin alb, René nu și-a trădat emoția. Dar când și-au terminat masa și după ce a ajutat pe sora lui să facă ordine în locuință, René a zis tinerei sale surori:

— Mă duc să mă plimb puțin, nu mă aștepta pentru cină.

— Unde te duci? a întrebat ea.

Drept răspuns, el s-a mulțumit s-o îmbrățișeze. Ea părea că l-a înțeles și l-a privit cu ochii plini de lacrimi cum se îndepărta repede.

O ceață groasă cobora de pe munte și l-a învăluit îndată pe René; însă el n-a observat. Un singur loc avea acum atracție pentru el. A ajuns, în sfârșit și s-a aruncat pe iarba groasă, presărată cu tufe de merișor și rozmarin, care acoperea mormântul tatălui său și și-a dat drumul durerii.

În acest timp, un călător, îmbrăcat ca un țăran, cu o vestă de postav gros, având un baston în mână și o desagă pe umăr, a sosit în acel loc. Desigur, nu întâmplarea îl aducea acolo, căci niciun drum care să ducă în vreo localitate nu trecea prin această vale retrasă.

Observând pe René, străinul s-a oprit și a vrut un moment să treacă mai departe. Dacă amărăciunea tânărului ar fi fost mai liniștită, noul venit nu l-ar fi tulburat; însă el cunoștea durerea sub toate formele ei. Hohotele de plâns, agitația, întreaga atitudine a celui întristat l-au făcut să ghicească în el o inimă zbuciumată. S-a oprit și i-a pus blând mâna pe umăr. René a tresărit, a ridicat capul și a părut încurcat, apoi enervat, pentru că i-a venit ideea că cineva din sat îl

urmărise. Cine deci îndrăzne să-l tulbure într-un asemenea moment? O simplă privire însă l-a convins că avea de-a face cu un necunoscut.

— Copilul meu, i-a zis străinul, tatăl tău nu doarme aici.

René s-a ridicat și a privit din nou pe cel care i-a vorbit. Chipul aplecat spre el era încă tânăr, dar oboselile și suferința îi săpaseră cute înaintea de timp. Expresia lui predominantă era pacea — nu acel calm superficial care domnește acolo unde n-au fost niciodată lupte, ci pacea adâncă, acea pace care se câștigă în lupte și care însoțește biruința. Trăsăturile lui erau frumoase și nobile, încât René a înțeles că era unul dintre oamenii în care putea să aibă încredere. Privirea plină de pace a necunoscutului l-a captivat fără să-și dea seama și i-a liniștit inima agitată. A răspuns cu tristețe.

— Domnule, sunt René Plâns; aici este mormântul tatălui meu.

— Și cu toate astea nu e nimic acolo, afară de veșmântul care a fost scos din cauza uzării și dezbrăcat. Privește mai sus, acolo unde tatăl tău s-a dus să locuiască, la Domnul.

— Știu că este în cer, însă aceasta nu-mi ajunge, nu pot să mă împac cu despărțirea aceasta.

— René, tatăl tău nu este mort.

Tânărul n-a răspuns nimic și străinul a reluat cu o voce blândă și plină de dragoste:

— Nu cunoști pe Cel care a zis: „Cine crede în Mine nu va muri niciodată”?

— Toată lumea spune așa, însă aceste cuvinte n-au niciun sens pentru mine, a răspuns René cu un ton amar. Îi era mai ușor să mărturisească acestui străin decât vechilor lui prieteni, întunericul și necredința care îi umpleau inima este în continuare.

— Mi se spune că nu este mort, ci doarme, ca și cum aceasta n-ar fi decât un somn! Cei care dorm se pot trezi. Dacă se întâmplă să fi întârziat și să nu le fi putut zice: „Noapte bună” sau „Iartă-mă!”, te mângâi cu gândul că în curând se va face dimineață și greșelile din ajun vor fi reparate. Însă această prăpastie a morții este grozavă, niciun cuvânt nu trece dincolo, nicio legătură cu cei care sunt de partea cealaltă. Ascultăm, dar n-auzim nimic; privim și nu zărim nimic. Peste

tot tăcere și negură. Oh, domnule, moartea este teribilă!

— Moartea e groaznică, a repetat necunoscutul și privirea lui spunea că a văzut-o față în față; dar cel care trăiește și crede în Hristos nu va muri niciodată.

— Oh! îmi amintesc aceste cuvinte și le cred adevărate. Spun cuvinte zadarnice, poate condamnabile; tatăl meu este în pace, nu mă îndoiesc. Însă l-am întristat; eram neascultător, ușuratic; i-am produs adesea neliniște. În ajunul morții lui nu l-am ascultat. Pentru a-mi satisface o plăcere, nu i-am ascultat ultimele sfaturi și acum nu pot să-i cer iertare. Acum mormântul ne desparte.

— Ai veșnicia înainte. Trăiește deci! Și astfel sămânța bună a învățaturii tatălui tău o să aducă roade în tine pentru slava lui Hristos.

— Și dacă voi fi printre cei lepădați? Gânduri păcătoase îmi vin adesea în minte când mă gândesc la trădarea căreia i-a căzut victimă. Mi se pare că viața nu-mi mai este folositoare decât pentru a mă răzbuna.

René vorbea cu o energie sălbatică, lăsând să dea pe dinafară toate simțămintele inimii lui, printr-o deșertare neașteptată, pe care o produce adesea la tineri mângâierea duioasă a unei mâini prietenești.

— Știi că este rău să te răzbuni, că trebuie să ierți pe vrăjmașii tăi și, ceea ce este mai greu, pe aceia ai tatălui tău? Cine te-a învățat acestea?

— Toată lumea știe: „Iartă-ne nouă greșelile noastre, după cum și noi iertăm celor care ne-au greșit”.

— Ai învățat pe dos rugăciunea „Tatăl nostru”; ai ajuns la sfârșit, înainte de a cunoaște primele cuvinte. Cum începe?

— „Tatăl nostru care ești în ceruri”, a zis René.

— Învăță să spui în loc de „Tatăl nostru”, „Tatăl meu”; acest cuvânt îți va arăta restul.

René a rămas un moment gânditor, apoi a reluat cu tristețe:

— Nu pot să spun „Tatăl meu”. Aceasta poate fi adevărat, însă eu nu pot să spun.

— Ridică ochii, soarele este deasupra capului tău!

— Glumiți, domnule; ceața este groasă, acum nu este soare.

— Nu este soare! Atunci cum se face că-mi vezi fața?... Copilul meu, aceasta este o imagine. Dragostea lui Dumnezeu strălucește asupra noastră, împrejurul nostru, cu toate că neștiința și păcatul, la fel ca o ceață, îl ascund de ochii noștri. Totuși, noi suntem siguri de prezența Lui, căci însăși lucrurile pământești, care nu sunt decât slabe reflecții ale acestei iubiri, nu ar putea să existe fără El. Dacă ai fi ajuns la timp pentru a te arunca la picioarele tatălui tău și i-ai fi cerut iertare, te-ar fi respins? Inima îți spune că nu. Ar fi deschis brațele pentru a te primi și astfel...

Hohotele de plâns ale lui René i-au întrerupt cuvintele. Furtuna ce se pregătea de mult, a fost violentă. Străinul n-a încercat deloc să-i oprească aceste lacrimi, ci a așteptat ca emoția să se liniștească de la sine. Atunci a zis:

— Ai dreptate să plângi comoara pe care ai pierdut-o; nu vei găsi niciodată alta mai prețioasă pe pământ. Însă amintește-ți că dragostea tatălui tău nu este decât umbra celei care a primit pe fiul răătăcit.

— Ah, a zis René printre lacrimi, cât aș fi dorit ca Dumnezeu să aibă milă de mine!

— Această dorință arată că El a și împlinit-o. Nicio persoană încă n-a ridicat ochii spre El, fără să fi fost mai întâi ținta chemării Sale duioase. Spune-mi, mielul răătăcit caută pe păstor, sau păstorul își caută mielul? Tu însuși, n-ai fost niciodată să cauți o oaie răătăcită și n-ai găsit-o obosită, flămândă, aproape moartă? Îndată ce te-a zărit, ea s-a simțit salvată și n-a avut altceva de făcut decât să se lase dusă pe umărul tău și adusă în staul.

— Rugați-vă pentru mine, domnule păstor.

— Pentru tine și cu tine, dacă vrei, a răspuns străinul. Și au îngenucheat pe iarbă.

Aceasta a fost pentru René prima rugăciune reală și fierbinte; n-a putut niciodată să-și reamintească exact cuvintele, însă a simțit că ele atingeau direct urechea atentă a Tatălui din cer.

Când s-au ridicat, au rămas un moment tăcuți. Deodată ochii lui René au strălucit de un gând neașteptat.

— Domnule păstor, pot să vă pun o întrebare?

— Ce te face să crezi că sunt păstor? a spus străinul, în loc de răspuns.

— O! este ușor de ghicit.

— Nu tăgăduiesc că știu și cred că pot să-ți spun mai dinainte întrebarea: Voiai să mă întrebi cu ce drept eu, un străin, am căutat acest loc și am venit să-l vizitez ca pe mormântul unui prieten venerat. Să ne așezăm deci pe această piatră și îți voi spune.

S-au așezat și păstorul a reluat:

— Știai că tatăl tău a fost ales pentru a reprezenta Biserica din Cevenii de Sus la sinodul general de anul trecut?

Această întrebare nu fusese de prisos. Adunările memorabile ale sinodului din 1744 au fost înconjurate de atâta mister, încât un delegat ar fi putut să ascundă chiar copiilor săi adevăratul motiv al primejdiei sale călătorii. Însă René a răspuns:

— Am știut, domnule, și din descrierile lui am învățat să cunosc pe mai mulți oameni venerabili pe care el i-a întâlnit acolo.

— Nu este de mirare că-i plăcea să vorbească de un asemenea subiect, a spus păstorul cu entuziasm. Eram cel mai tânăr din acesta adunare și cu toate acestea nu cred să mai văd o zi asemănătoare, până în ziua când voi vedea marea adunare a primilor născuți, a celor ale căror nume sunt scrise în ceruri. Era acolo și acela pe care copiii copiilor noștri îl vor cinsti ca pe întemeietorul bisericilor din Deșert, domnul Antoine Court, care nu s-a gândit la pericolele unei lungi călătorii pentru a veni din Elveția, să ne mângâie și să ne sfătuiască. Acolo se găsea de asemenea preaiubitul nostru domn Roger, apostolul din Dauphine, al cărui cap a albit de o muncă neîncetată de 40 de ani în serviciul Stăpânului nostru. Fruntea lui este astăzi încununată de cea mai prețioasă cunună, cununa de martir.

— Tatăl meu ne vorbea adesea despre dânsul și noi cunoaștem istorisirea morții lui; ea a fost glorioasă, triumfătoare.

— Da, a răspuns păstorul cu puțină tristețe în voce, nu toți au această cinste. Cei pe care Hristos îi cheamă să ia crucea și să-L urmeze, mergând mult mai aproape de El, sunt răsplătiți cu cinstea

aceasta. Ei calcă pe urmele pașilor Lui; ei beau paharul Lui. Bucuria lor în această părtășie este o taină rezervată numai acelor care iau parte la ea. Noi, care urmăm mai de departe, Îi mulțumim Domnului că ne pune în față exemplele lor sublime... Însă, a reluat el după o pauză, despre tatăl tău vreau să-ți vorbesc. La conferințele noastre, cuvintele lui erau rare, însă toate pline de înțelepciune. Câteodată, la adunările noastre de seară, părăsea rezerva sa și vorbea liber cu câte cineva dintre noi. Îmi amintesc una din convorbirile care poate că te-ar interesa.

— Oh! spune și-mi totul despre el, a spus René cu un ton implorator.

— Într-o seară, în timp ce vorbeam despre suferințele pe care diferite familii le-au îndurat pentru dragostea de adevăr, el ne-a spus că trei dintre ai săi – Petru, Ștefan și Paul Plâns – tatăl și doi unchi, au pierit pe roată sau pe spânzurătoare.

— Știam istoria martirajului lor de când aveam numai șase ani, a spus René. Erau toți slujitori ai Evangheliei. Paul Plâns era bunicul meu. A fost executat la Montpellier, cu fratele său Étienne (Ștefan), în 1692; tatăl meu nu era atunci decât un copil.

— Unii dintre noi, care cunoșteau înțelepciunea tatălui tău, a reluat călătorul, au spus că el însuși trebuia să fie păstor. A răspuns cu modestie că n-avea educația necesară. Însă a adăugat: „Am un singur băiat, un băiat vioi și inteligent; dacă Dumnezeu ar vrea să-l ia, să-l consacre și să-l folosească în lucrarea Sa, ar împlini una din dorințele cele mai arzătoare ale slujitorului Său”. Iată, René, cuvintele pe care l-am auzit pronunțându-le.

Ochii lui René s-au umplut de lacrimi. Timp de un minut a rămas tăcut, apoi ridicând capul, a zis:

— Totuși, nu aceasta voiam să vă întreb, domnule. Unde aveți intenția să vă culcați în seara aceasta?

— Sub bolta cerească, a răspuns vesel păstorul, ca și cum buruienile erau culcușul cel mai moale și cerul adăpostul cel mai confortabil pe care ar fi putut să-l dorească într-o noapte friguroasă de noiembrie. Destul de des era nevoit să se mulțumească și cu o astfel de

odihnă.

— Nu, domnule, a zis René, vă rog să veniți la noi acasă; veți fi în siguranță, vă garantez. Domnul Roux și domnul Gabriac au petrecut de mai multe ori noaptea la noi. Acordați-ne această favoare, surorii mele și mie, din dragoste pentru tatăl meu.

Nimeni mai bine decât René nu știa ce putea să-l coste ospitalitatea pe care o dorea atât de mult.

Păstorul a privit cu dragoste frumosul chip tânăr, întors rugător spre el.

— Aș primi cu bucurie oferta ta generoasă, însă nu pot. Am fost chemat în grabă de prietenul meu, domnul Gabriac, care este bolnav și incapabil să se ducă la diferite adunări unde este așteptat. Cros este în afara drumului meu și am pierdut deja mai mult timp decât mi-ar îngădui împrejurările. Acum trebuie să mă grăbesc. Însă, René, vrei într-adevăr să-mi faci un mare serviciu, cu toate că poate să te coste puțin?

— O! domnule, cu toată plăcerea.

— Ai fost vreodată la Saint-Agreve, în Vivarais?

— Am fost acolo cu tatăl meu acum doi ani; cunosc drumul.

— N-ai observat, la două leghe de oraș, o fermă veche, într-o vale roditoare, înconjurată de meri și de cireși?

— Nu-mi amintesc s-o fi văzut, însă aveți încredere că o voi găsi.

— Vei întreba de Mazet, ferma lui Jean Meniet, zis Rochette. Oricine te va îndrepta acolo.

— Bine, domnule, și după aceea?

— Spune-i lui Meniet și soției sale, însă numai lor singuri, că cel pe care-l așteaptă nu poate să vină în acest moment; că va fi la ei, dacă vrea Dumnezeu, la începutul lunii viitoare. Făcând aceasta, René, vei scuti pe rudele mele de multă neliniște, căci nevăzându-mă sosind și neavând vesti de la mine la timp potrivit, vor crede că mi s-a întâmplat vreo nenorocire.

— N-am făcut niciodată un comision cu mai multă plăcere. Voi pleca îndată la drum.

— Să nu faci așa ceva, a zis păstorul surâzând. Ar trebui să

petreci noaptea pe drum; în timp ce, dacă vei pleca mâine de dimineață, te vei putea culca la Mazet și să te întorci poimâine, dacă vei putea să scapi așa de repede din mâinile cumnatului meu. Cea mai mare plăcere a lui este să primească oaspeți.

— Sunteți sigur, domnule, că fii vor înțelege?

— Deplin sigur. Drept cuvânt de ordine amintește-le deviza mea: „Domnul este Păstorul meu”.

Străinul i-a mulțumit prietenește lui René, apoi s-a ridicat și s-a îndreptat spre asfințit.

— Permiteți-mi să vă însoțesc puțin, a spus băiețandrul.

— Da, însă numai până în vârful acestei coline. Călătoria cu care ai vrut să te însărcinezi este lungă și trebuie să-ți menajezi forțele pentru mâine.

René, cu toate că era un abil călător de munte, a avut greutate să-și potrivească mersul cu pasul vioi al tânărului păstor. Au ajuns îndată la locul unde trebuiau să se despartă. S-au oprit și călătorul, arătând peisajul care se desfășura în jurul lor, a spus:

— Privește, René!

Priveliștea era încântătoare, într-adevăr. Ceața nu mai învăluia pământul, ci se ridicase și forma în aer o boltă de nori, iar printr-o deschizătură care se lărgea treptat, se zărea cerul peste Ceveni, remarcabil prin albastrul său închis de azur pur — ca și cum Dumnezeu ar fi vrut să îndrepte gândul copiilor Săi persecutați spre locuința splendidă pe care le-o pregătise în locurile cerești. Spre apus, soarele ieșind din ceață, se arăta asemenea unui glob de foc, între norii și colinele îndepărtate. Razele sale oblice, care lăsau în umbră o parte a țării, străluceau în vale pe frunzele umede ale stejarilor verzi și pe mormântul martirului.

— Să ne despărțim acum, René, a spus păstorul; urmează exemplul tatălui tău, pune-ți încrederea în Dumnezeu și Domnul va fi totdeauna cu tine. La revedere!

Cu aceste cuvinte, a plecat; însă, întorcându-se îndată, a îmbrățișat pe tânăr, după obiceiul patriarhal al acestor țărani.

— Le revedere, domnule, a zis René; și a adăugat: unde și când?

A rămas un moment nemișcat, urmărind cu ochii pe noul său prieten până ce a dispărut și plecându-și urechea la cântecul din ce în ce mai slab al psalmului, prin care păstorul își înălța inima către Dumnezeu, mergând:

„Dumnezeu mă conduce în bunătatea Sa supremă.

El este Păstorul care mă păzește și mă iubește...”

Capitolul V

Mazet

René auzise de multe ori adevărurile pe care păstorul din Deșert i le amintise pe mormântul tatălui său. Din cea mai fragedă copilărie știa pe dinafară această incomparabilă descoperire a dragostei divine pe care o numim pilda fiului risipitor; însă acum acest cuvânt i se părea că vine direct de la Tatăl său ceresc și-i era adresat lui însuși.

În timpul călătoriei sale singuratice la Mazet, René a avut puțința să reflecteze asupra celor ce auzise.

Ziua era pe sfârșite când René a sosit în fața porții deschise a marei și frumoasei ferme din Mazet. Mai mulți lucrători se găseau în curte și printre ei un om bine îmbrăcat, cu umerii largi și cu vocea puternică, cu figura deschisă și sinceră.

— Acela este domnul Meniet? a întrebat René, arătându-i-l unui băiat, care a răspuns printr-un semn afirmativ.

Tânărul s-a apropiat de fermier și i-a spus încet:

— Domnule Meniet, sunt purtătorul unui cuvânt pentru dumneavoastră.

— Bine, băiatul meu, spune-l, a zis fermierul fără a coborî vocea.

— Aș vrea mai bine să vă spun în altă parte.

— Perfect! intră.

— Vin din partea cumnatului dumneavoastră, domnul păstor...

Meniet, plăcut surprins, a luat într-una din mâinile lui mari cele două mâini ale lui René și, punând pe cealaltă pe umărul lui, l-a introdus în bucătărie.

— Este în siguranță, nu-i așa? a întrebat el.

— Da, domnule.

Meniet a închis cu grijă ușa și a spus persoanelor care se găseau

acolo:

— Iată un băiat pe care Majal l-a trimis pentru a ne aduce vești. Vorbește, copilul meu, se află aici numai prieteni.

René se găsea într-o sală simplă, însă destul de bine mobilată; un foc alimentat de bușteni mari ardea în vatră, în fața căreia se pregătea masa de seară. Lângă foc era așezată o femeie cu părul cărunt, cu ochii castanii, pătrunzători și cu figura inteligentă; lângă ea se găsea o vârtelniță și o fetiță de 12 ani o ajuta să depene lâna.

Un băiețuș mult mai tânăr, imaginea fidelă a tatălui său, era cățărât în fața focului și se juca vesel cu un câine; însă ochii lui René s-au oprit mai ales la figura atrăgătoare și gânditoare a soției lui Meniet care semăna într-un mod izbitor fratelui ei, păstorul din Deșert. Era mai mare ca el cu câțiva ani; însă oboselile și lipsurile îndurate de tânăr a fratelui ei făcuseră fără deosebire această diferență de vârstă.

— Ce dovadă ne dai că ești trimis chiar de el? a întrebat ea, ridicându-se și înaintând către René.

— Cuvântul său de ordine, doamnă: „Domnul este Păstorul meu”.

Încrederea a fost îndată stabilită. Auzind aceste cuvinte, fetița s-a apropiat de trimis, cu fața strălucitoare și a ridicat spre el ochii de un albastru închis, ca aceia ai păstorului. Băiețușul a prins la fel curaj și s-a apropiat la rândul lui.

Tânărul s-a achitat de comisionul său și îndată a fost asaltat cu întrebări: „Cum o ducea păstorul? Unde se întâlniseră? Ce i-a spus? etc.”

René a răspuns la câteva din aceste întrebări; însă a crezut că poate să tacă în privința lucrurilor al căror secret îi aparțineau lui singur. Când satisfăcuse curiozitatea gazdelor, atât cât îi era posibil, a adăugat:

— A vorbit puțin despre el însuși și multe despre Dumnezeu.

— Ah! a făcut Isabeau, sunt incredințată. N-ai fi putut să descrii pe fratele meu mai bine decât cu aceste cuvinte.

— Îți suntem foarte îndatorați, tinere, cu toate că nu îți cunoaștem nici numele, a zis Meniet.

— Mă numesc René Plâns.

Ei știau deja moartea tragică a bătrânului și au arătat o mare milă pentru orfan. Cea mai călduroasă ospitalitate i-a fost acordată, căci, așa cum spusese Majal, Meniet deschidea voios locuința sa străinilor, iar străinul care aducea vești bune era de două ori bine venit. L-au așezat la masă, unde au fost puse cele mai bune produse ale fermei.

Oricât de tristă ar fi fost inima lui René, nu putea decât să se deschidă într-o atmosferă așa de plăcută. Cele trei săptămâni din urmă care întrecuseră în lungime tot restul vieții lui au fost pentru moment aproape uitate în timp ce, așezat cu Claude pe genunchi și Madeleine lângă el, povestea domnului Meniet tot ceea ce știa și asculta nesfârșita istorisire a pățaniilor îndrăznețe, izbăvirilor minunate și slujba credincioasă și devotată a celui pe care-l numeau Majal. Majal era numele său de familie, însă, după obiceiul țării, părinții lui nu-l numeau decât tot cu acel nume.

În timpul stării lor de vorbă Isabeau se ducea și venea în casă; ea pregătea camera lui René, servea masa și din când în când lăsa să cadă în conversație câteva cuvinte care dezvăluiau gânduri și sentimente mai adânci decât cele ale soțului ei.

Era ajutată în treburile ei casnice de o femeie în vârstă, cu un exterior simplu, pe care copiii o numeau Babet și pe care părea că o iubesc mult. Cu toate că era tratată în toate ca o egală, această femeie era de fapt o slujnică; însă nu purta acest nume, căci legile nu permiteau ca protestanții să aibă în locuința lor servitori care aveau același cult. Un membru mult mai important al familiei era Rochette, bătrâna mamă a lui Meniet. Ea păstra asupra tuturor membrilor familiei aceeași autoritate pe care o avea când trăia soțul ei. Părea să-i placă funcțiile de dictator și cenzor și le executa fără milă. René a fost mirat de îndrăzneala ei când a văzut că-și permite să vorbească de rău chiar pe Majal care, zicea ea, fusese mai mult decât odată cutezător și nu-și datora scăparea decât Celui de Sus. Ea dădea ordine lui Isabeau, certa pe copii, îi arăta Madeleinei să lucreze mai bine la tricoul ei, pune unele limite în consumul pe care Claude îl făcea mierii și

migdalelor și zicea tatălui său că face rău acestui copil prin indulgența lui excesivă. În fine, spre marele regret al lui René, ea a dat semnalul de retragere, cu toate că nu era așa de târziu, căci, zicea ea citând vechiul proverb:

„Să te scoli la șase, să te culci la zece, Să prânzești la zece, să cinezi la șase, Vei trăi de zece ori câte zece”. Ascultând de un semn al bunicii sale, mica Madeleine s-a dus să caute Biblia de Osterwald și a așezat-o în fața tatălui său, care a citit un capitol din Noul Testament, după care a urmat o rugăciune călduroasă. Apoi toți împreună au intonat unul din psalmii așa de scumpi hughenotilor.

Lui René acum însă i-a părut bine de faptul că Rochette îi făcuse să se retragă devreme. Isabeau l-a condus în camera prietenilor, o sală mare unde se găsea un pat cu coloane și perdele cu desene; mobilierul era din lemn de stejar și era compus dintr-un fotoliu sculptat, un dulap și o oglindă.

— Aici doarme domnul Majal când vine să vă vadă? a întrebat René.

— O, nu! Aici ar fi foarte expus. Această cameră este prea în evidență și ar fi greu să iasă fără să fie zărit. Dacă vrei, îți voi arăta ascunzătoarea noastră.

René a urmat pe tânăra femeie până deasupra unei scări, apoi la capătul unui culoar lung. Acolo se găsea o lemnărie; ea a pus mâna pe o tăblie în toate punctele asemănătoare cu celelalte și a deschis-o, atingând un resort secret. Au intrat și au găsit micul apartament care primea lumină printr-o deschidere făcută în tavan. Această cameră de profet avea aproape același mobilier ca aceea a Sunamitei, însă se găsea în plus o bibliotecă ascunsă în spatele perdelelor patului, pe care Isabeau a dat-o la iveală pentru ca René să poată examina cărțile păstorului.

Pe etajere se vedeau, lângă câteva culegeri de psalmi și de cântece sfinte, operele lui Drelincourt și Osterwald, cele mai savante tratate de Plautte și Jacquelot, predicile lui Claude și un exemplar din călduroasa adresă a lui Saurin pentru tovarășii de exil din Haye. Cugetările lui Pascal aveau de asemenea loc în bibliotecă.

René, ale cărui cunoștințe nu erau prea bogate, contempla cu admirație și respect o așa cantitate de cărți.

— Doamnă, a zis el, pot să vă întreb dacă ați citit, ca și domnul Majal, toate aceste opere savante?

— Da, a răspuns ea, am citit unele pentru plăcerea mea, dar cea mai mare parte pentru a face plăcere fratelui meu, pentru că îi place să stea de vorbă cu mine despre ceea ce îl interesează.

Ea a pus cărțile la locul lor și a împins din nou patul în fața etajerei.

— Să nu crezi, René, că ascunzătoarea a fost folosită numai de fratele meu. A fost făcută de mult timp, în zilele întunecate care au urmat imediat după revocarea edictului și a servit de refugiu la mai mulți slujitori ai lui Dumnezeu. Într-o zi martirul Claude Brousson s-a culcat aici; a botezat aici un copil mic care-a fost unchiul soțului meu și i-a dat numele său. De atunci a fost întotdeauna un Claude în familie. Mai târziu domnul Antoine Court s-a refugiat aici când soldații îl urmăreau și o recompensă de zece mii de lire era promisă pentru prinderea lui. Domnul Durând și mulți alții s-au retras aici în ore primejdioase.

René privea în jurul lui cu un fel de venerație.

— Câte rugăciuni fierbinți trebuie să fi auzit acești pereți! a zis el. Doamnă, mi-ar plăcea să mă rog în acest loc.

— Cu ce scop, copilul meu? Crezi că rugăciunile acestor oameni s-au oprit pe pereți, ca să-i sfințească? Fratele meu zice că s-au ridicat în fața tronului lui Dumnezeu, dintre care unele au coborât încărcate cu binecuvântări, în timp ce altele ar putea fi împlinite mai târziu.

— Cum, a întrebat René, Dumnezeu răspunde la rugăciuni care s-au făcut cu mulți ani înainte, când cei care I le-au adresat sunt în mormânt?

Este inutil a mai reproduce răspunsul lui Isabeau.

Orfanul a ajuns să-și manifeste simțămintele înaintea ei, ca și cum ar fi fost în prezența lui Majal. I-a vorbit cu atâta libertate, ca și cum ar fi cunoscut-o de mult timp. Întrebări duioase l-au făcut să vorbească de casa lui, de sora lui, de scumpa lui mamă pe care n-o

uitase deloc și chiar, cu o voce emoționată, de tatăl care fusese răpit. Și atunci, ca o mamă drăgăstoasă, tânăra femeie l-a mângâiat cu cuvinte pătrunse de o evlavie plină de duioșie.

În acea seară René a dormit în camera de oaspeți din Mazet, cu inima mai ușoară decât în orele cele mai vesele ale copilăriei lui, care i se părea deja depărtată. Începea să întrevadă în viitor perspective sfinte și un scop înalt, de preferat față de tot ce oferă lumea mai scump și mai strălucitor.

Capitolul VI

Două planuri

René a insistat să-l lase să plece a doua zi, spre regretul lui Menief, care-l îndemna să rămână la el cel puțin o săptămână. Isabeau și-a unit insistențele cu cele ale soțului ei, până în momentul când René, care ar fi rămas bucuros dacă ar fi fost vorba numai de el, a arătat neliniștea pe care această întârziere i-ar fi produs-o Jeanettei. Această justificare a fost primită. Nu se putea să nu se recunoască temeinicia unui asemenea motiv.

Copiii se atașaseră de tânăr ca și cum era o veche cunoștință. El a îmbrățișat pe micul Claude și părea dispus să-și ia la revedere de la Madeleine în același fel, însă s-a mulțumit să-i sărute mâna. Respectul plin de iubire pe care l-a arătat, a amuzat mult pe fermier, care l-a întrebat râzând unde învățase aceste maniere de la curte. René a râs la rândul său, însă a răspuns cu o oarecare gravitate:

— Domnișoara seamănă atât de mult domnului Majal, încât mi s-a părut că-l salut pe el însuși.

Prietenii săi i-au procurat multe provizii pentru drum și l-au îndemnat să revină și să aducă și pe sora lui. El a promis din toată inima.

Era târziu când a ajuns la Cros. A petrecut noaptea la Brissac și a doua zi s-a întors acasă cu Jeanette, care rămăsese în sat în timpul absenței lui.

Pe drum, René și sora lui păreau să fi recăpătat voioșia care le era naturală înainte de durerosul eveniment, de când băiatul cel vesel devenise grav și tăcut, în ciuda eforturilor făcute de sora lui de a-l

înveseli. René a povestit primirea la Mazet și a descris cu laude pe fiecare membru al familiei. El a accentuat mai ales dragostea lor pentru păstor și a vorbit cu entuziasm de lucrările și acțiunile care-l puneau adesea în primejdie.

Jeanette asculta cu un aer distrat și nu răspundea decât prin monosilabe. René nu și-a dat seama, ci a continuat să vorbească până când au ajuns la locuința lor singuratică. După ce au intrat, a fost mirat de stângăcia mișcărilor ei. În loc de a răspunde, făcând treabă, s-a așezat și a încrucișat brațele alene.

— Ce este nou? a întrebat René.

— Nimic. N-ai remarcat cum soții Brissac păreau ocupați în dimineața asta?

— Ei sunt totdeauna așa, însă mi s-a părut într-adevăr că fetele erau mai ocupate ca de obicei.

— René, Jacques pleacă.

— Adevărat? Unde pleacă?

— La Vernoux, pentru a se perfecționa în tâmplărie.

— Mi se pare că o cunoaște suficient. Vârtelnița ta este bine aranjată, lădița aceasta pe care ți-a făcut-o nu ar fi putut fi mai reușită și masa ta de lucru este o bijuterie.

— Totuși, n-a luat niciodată lecții. Tot ceea ce a învățat, a învățat singur sau privind cum lucrează bătrânul Vidal. Însă doamna Brissac are un frate la Vernoux; este un tâmplar priceput. Jacques va merge la el pentru a învăța părțile mai grele ale meșteșugului, iar la întoarcere își va deschide un atelier propriu.

— Este o idee excelentă. Cât timp va petrece la Vernoux?

— Poate un an... este destul de mult timp. Va fi socotit asociatul domnului Lorin, din cauza edictului.

Ea făcea aluzie la un edict care interzicea protestanților să primească la ei oameni de aceeași religie, ca ucenici.

Însă gândul Jeanettei nu s-a oprit la edicte; ea a urmat cu ezitare:

— Frate, Jacques mi-a vorbit aseară.

— Despre ce? a întrebat naiv René.

— Cât ești de nepriceput! Băieții nu înțeleg niciodată nimic! a strigat Jeanette cu o violență care nu era în firea ei.

René a ridicat ochii cu un aer mirat; însă după figura gravă și emoționată a surorii lui, a văzut că era vorba de ceva important și a zis mai serios:

— Ce vrei să zici, surioară?

— Foarte simplu, a răspuns Jeanette, jucându-se cu cheile pe care le ținea în mână, Jacques dorește să te numească într-o zi... fratele său.

— Oh! Jeanette, a strigat René cu un ton de reproș. Ar fi trebuit să mai așteptați ceva mai mult timp, el înainte de a-ți vorbi și tu înainte de a-l asculta.

Ar fi vrut să retragă totuși cuvintele pe care le scăpase. Jeanette își ascunsese fața. Numai vise de fericire și de bucurie provocau în acele timpuri tulburi ideea căsătoriei. Tânăra fată simțea nevoia aprobării și sfaturilor pe care numai fratele său putea acum să i le dea. Însă el era tăcut, negândindu-se decât la el însuși. Jacques îi luă cea mai prețioasă comoară.

— Și apoi, tu nu ești decât un copil, a zis el, căutând s-o liniștească.

— Sunt foarte tânără, este adevărat, și este puțin timp...

Emoția a oprit-o. René a văzut că plângea și, apropiindu-se de ea, i-a pus duios mâna pe umăr. Ei au rămas câteva momente fără să vorbească, apoi Jeanette a reluat:

— Se duce pentru un timp așa de lung, René, și este un băiat așa de bun!

— Da, a zis René cu un ton duios, însă fără a intra încă în vederile surorii lui; da, este un băiat bun.

Un frate perfect dezinteresat s-ar fi bucurat grozav de faptul că sora lui găsisese un logodnic așa de bun ca Jacques Brissac, însă acest lucru era greu pentru René. În zilele triste care urmaseră imediat după moartea tatălui său, singurul lucru care-i păstrase puțină energie era gândul că Jeanette conta pe el pentru a fi mângâiată, protejată și chiar pentru a obține pâinea sa zilnică. Acum, un om mai bun ca el se

însărcina cu această grijă.

Destăinuirea surorii lui l-a făcut să fie nu numai trist, ci și rău dispus. Poate avea în fundul inimii lui, fără să-și dea seama, un vag sentiment de gelozie la adresa lui Jacques, pe care toți i-l prezentaseră adesea ca un model de băiat.

Numai lui Dumnezeu l-a mărturisit gândurile care-i umpleau inima. N-a mai luptat singur însă, căci simțea că acum avea un Tată în cer și cu ajutorul Său a fost într-adevăr învingător asupra egoismului și asupra geloziei care puseseră stăpânire pe inima lui.

A venit târziu acasă în acea seară. Jeanette pregătise cina și-l aștepta pe prag, neliniștită de această absență lungă. El a sosit în grabă.

— Am întârziat? a întrebat el. După ce am închis oile, am alergat în sat ca să-i strâng mâna lui Jacques și să-i urez toată fericirea. I-am spus, a adăugat el, coborând vocea, că și-a ales cea mai bună fată dintre credincioșii de aici.

Figura Jeanettei s-a luminat.

— În tot cazul, el va avea pe cel mai bun dintre frați, a murmurat ea, îmbrățișând pe René.

Din acel moment s-au înțeles, cu toate că puține cuvinte au fost schimbate între ei. O mulțime de întâmplări ar fi putut pregăti pe René în ceea ce privește vestea Jeanettei, dacă ar fi fost destul de atent pentru a le remarca. Ea era în vârstă de 16 ani și de obicei fetele din Ceveni erau logodite destul de tinere. Maturizate de persecuție, erau precoce în toate. Viața și bucuriile erau adesea pentru ele de scurtă durată și totdeauna nesigure. Sentimentele lor erau delicate, afecțiunile lor familiale puternice; atașamentul pentru a-i lor avea ceva din energia credinței lor.

În timpul săptămânii care a urmat, René părea să-și dubleze munca, încât s-a arătat puțin comunicativ. De fiecare dată când avea un moment de răgaz, se ducea la mormântul tatălui său, câteodată pentru a plânge, mereu pentru a se ruga și adesea în timpul cursei zilnice acest strigăt ieșea din adâncul inimii lui:

„Doamne, ce vrei să fac?”

Puțin câte puțin, ideile lui, la început nelămurite, au devenit mai

precise și s-au oprit asupra unui plan pe care trebuia acum să-l aducă la cunoștința surorii lui. Însă avea să-l coste descoperirea secretului său, poate mai mult decât pe Jeanette când și l-a destăinuit pe al ei.

Aproape o lună după vizita lui René la Mazet, fratele și sora erau într-o seară împreună. Jeanette torcea și René îi depăna lâna la lumina unei mici lămpi alimentată cu untdelemn de nucleu. Deodată băiatul a ridicat capul și a zis:

— Jeanette, cred că voi merge cu Jacques miercuri la Vernoux.

— Cu toate că ninge?

— Nu risc mai mult decât Jacques de a fi luat de un viscol, a răspuns René râzând, iar dacă aceasta mi s-ar întâmpla, moartea mea ar fi mai puțin de regretat decât a lui. Domnul Brissac mi-a spus că trebuie să fie un mare târg la Vernoux, vineri și sâmbătă, și mă sfătuiește să mă duc să vând una sau două oi. Ceva bani ne vor fi foarte necesari acum. Tu ai nevoie de felurite lucruri; dă-mi lista și voi face cum voi putea mai bine să ți le procur. Doamna Lorin nu va refuza să mă ajute să le cumpăr.

— Cum ai devenit de prevăzător, René! Da, ne lipsesc mai multe lucruri.

Jeanette a făcut atunci enumerarea cumpărăturilor care trebuiau făcute și a avut grijă să spună atât pentru fratele ei cât și pentru ea, căci se temea să nu fie tentată să cheltuiască numai pentru ea puținele lor venituri.

— Însă tu nu m-ascuți, a zis ea deodată, observând aerul lui distrat.

— Mă gândeam, a zis René, cât de mult mi-ar plăcea să merg de la Vernoux la Mazet, pentru a vedea pe Meniet.

— Te sfătuiesc să te duci. Ne despărțim pentru un timp și eu voi merge la Brissac, sau mai bine va veni Aimée aici.

— Jeanette, Jacques a spus că nu se gândește să rămână la Vernoux mai mult de șase luni și atunci...

— Oh, René, nu te mai gândi la așa ceva; totul este așa de nesigur! Mi-am pus mâna în mâna lui Jacques și ne-am promis în fața lui Dumnezeu că, orice s-ar întâmpla, nu vom merge niciodată la preot.

Poate vom rămâne mult timp fără a avea păstor și de altfel multe alte greutăți pot să vină.

— Aceasta să nu te neliniștească, micuța mea soră; tatăl Brissac este foarte ingenios. N-a căsătorit el trei dintre fiii săi și una dintre fiicele sale în Deșert? Și n-am auzit să fi plătit o singură amendă.

— Este adevărat, însă atunci aveam zile relativ pașnice. Lucrurile s-au schimbat mult de anul trecut; credincioșii sunt hărțuiți și chinuiți în tot felul. Nu auzim vorbind decât de amenzi și închisoare, de oameni trimiși la galere (*corăbii cu vâsle și pânze mânuite de sclavi sau condamnați*), de adunări risipite de dragorii.

René a reluat cu oarecare ezitare:

— Nu numai pentru plăcerea mea merg la Mazet.

— N-ai avea cu toate acestea alt comision de făcut, a remarcat Jeanette; însă sunt mulțumită să-l ai pe acesta.

Cuvintele ei erau sincere, căci tânăra fată știa că după vizita lui la Mazet, figura fratelui ei nu mai avea expresia de disperare, care mai înainte îi zdrobea inima.

René a așezat lâna pe care o dărase, a pus un butuc pe foc, apoi s-a ridicat și a stat în picioare în fața vetrei, evitând să privească pe sora sa.

— Trebuie să revăd pe domnul Majal, a zis el.

— Îl vei găsi la Mazet?

— Îmi vor spune unde este. Am nevoie de sfatul și de ajutorul lui.

— Pentru ce nu cauți mai degrabă ajutorul și sfaturile bunului nostru păstor, domnul Roux? Era prietenul tatălui nostru, știi că ne-a ținut pe amândoi în brațe când eram mici și, când am devenit mai mari, el ne-a învățat.

— E inutil să-mi amintești aceasta, Jeanette, a întrerupt René cu hotărâre. Nu voi putea niciodată să vorbesc domnului Roux, nici domnului Brissac.

Apoi, după o scurtă pauză, el a reluat cu mai mult calm:

— Ți amintești de acea zi, este mult timp de atunci, când mama noastră ne arăta sabia tatălui ei?

— Da, îmi amintesc.

— Ea mi-a zis că se afla o sabie mult mai de preferat decât aceea, o sabie pe care tatăl tatălui meu o mânuise cu un mare curaj. „Sper că într-o zi tu vei urma exemplul lui”, a adăugat ea.

— Ea vorbea despre sabia Duhului, a Cuvântului lui Dumnezeu, a zis Jeanette.

— Cât de ciudat ar părea aceasta, tatăl meu avea aceeași dorință. La sinod a spus – și domnul Majal l-a auzit – că dorința lui cea mai arzătoare era ca unicul său fiu să devină un slujitor al Sfintei Evanghelii.

Jeanette și-a împins brusc vârtelnița și a privit pe tânăr cu un aer înmărmurit.

— Fratele meu preaiubit, a strigat ea cu ochii plini de lacrimi, te rog să iei seama; poți să-ți faci iluzii. Întreabă-te dacă ești calificat pentru o sarcină așa de mare. Iartă-mă, frate, mi se pare că este chiar îngâmfare.

— Se poate să fie; Dumnezeu singur știe, a zis René cu smerenie.

— Tu ai puțină învățătură, nu-ți place să studiezi; crezi că domnii păstori îți vor da scrisoarea de recomandare, fără de care nu poți să intri la academia din Lausanne?

— Sunt sigur că nu, și nici n-am intenția să le-o cer.

— Atunci ce socotești să faci? a zis Jeanette.

— Să mă duc să caut pe acela care mi-a adus acest mesaj de dincolo de mormânt și să-i cer permisiunea de a-l urma, de a lucra pentru el, de a-l servi ca un fiu și de a primi învățăturile lui, după cum el le primește pe cele ale Domnului.

— René, pot să-ți spun tot ce gândesc?

— Desigur.

— Ei bine, cred că domnul Majal care, după toate câte mi-ai spus despre el trebuie să fie un om foarte înțelept, te va sfătui să aștepti și să te consulți cu prietenii tăi bătrâni.

Aceste cuvinte erau cu judecată, însă nu de judecată se ocupa René în acele momente. Nu știa de ce, dar simțea instinctiv că Majal l-ar înțelege.

— Știu că mă va primi, a zis tânărul cu încredere, și nici tu nu te-ai îndoi dacă l-ai cunoaște.

— Atunci promite-mi că te vei supune hotărârii lui, oricare ar fi ea, a zis Jeanette, crezând că întreveđe o rază de speranță.

— Fie, îți promit. Sunt gata să-l ascult în toate lucrurile. Ceea ce mă va sfătui, voi face.

— Nu pot să uit, a reluat cu tristețe Jeanette, că tânărul Morel a fost condamnat la galere pe toată viața pentru că a urmat pe unchiul său după cum îți propui tu să-l urmezi pe domnul Majal.

Ochii negri ai lui René sclipiră.

— Tu ai părere rea despre mine, a zis el, dacă bănuiești că perspectiva galerelor mă va face să îmi retrag hotărârea.

— Am o părere foarte înaltă de curajul tău, fratele meu, însă curajul nu este de ajuns. Un om trebuie să cunoască bine pe Dumnezeu înainte de a pretinde, nu spun să sufere pentru El, dar să vorbească în numele Său.

— Este adevărat, a răspuns René, însă mă silesc să învăț.

Și unul și altul au rămas un moment tăcuți. René, spunând tot ce crezuse necesar în privința planului său, a căutat să abată conversația.

— Ce-mi spuneai la masă despre Verieu? a întrebat el.

— Au părăsit satul și casa lor este de vânzare. Jacques se gândea s-o cumpere. Este așa de bine așezată pentru un atelier, însă domnul și doamna Brissac doresc ca el... ca noi să locuim cu ei.

— Știu, am vorbit cu Jacques și l-am rugat să facă din casa aceasta locuința lui și-a ta.

— Știu că totdeauna ai fost bun și generos, fratele meu, a zis Jeanette cu emoție. Dar Jacques nu va consimți, și nici eu. Am fi nedrepti față de tine.

— De ce? Și ce voi face din casă? Însă, firește, trebuie să vă conformați dorinței lui Brissac. Acum, pentru a reveni la Verieu, mi se pare că aici se ascunde un mister.

— Da, unul prea trist. Jacques bănuia de acum o lună ceea ce toată lumea știe astăzi: că Guillaume Verieu este cel ce a trădat, în noaptea când am devenit orfani.

— Lașul! Josnicul criminal! N-am putut suferi niciodată aerul lui răutăcios și șmecher, privirea lui piezișă. A meritat blestemul lui Iuda și-l va primi.

René s-a oprit un moment, apoi a reluat cu mai mult calm:

— Să lăsăm aceasta în mâinile lui Dumnezeu și poate că-l va ierta. Dar cum s-a aflat?

— Jacques mi-a spus că cizmarul Merac, care a fost prins în acea noapte, a fost eliberat plătind o mare amendă, grație vărului său, consulul. El a adus vestea că Guillaume nu este nici în închisoare, nici la galere, ci că studiază dreptul la Toulouse, unde toate cheltuielile îi sunt plătite.

— Atunci nu este decât prea adevărat: „Cel care crede că stă în picioare să ia seama să nu cadă!”

Capitolul VII

Un sanctuar în pădure

O zăpadă groasă acoperea cărările pe care Jacques și René trebuiau să meargă. Însă erau tineri și voinici și nu prea le păsa de frigul și de greutatea drumului. Au ajuns fără piedici la Vernoux, unde au fost primiți călduros de unchiul lui Jacques, Pierre Lorin.

El era înstărit, cu toate că familia îi era numeroasă. Fiul lui cel mai mare se căsătorise de curând cu fiica unui magistrat, cu ajutorul căruia obținuse paza uneia din porțile orașului. Ocupația lui îi dădea bucuria unei case mari, aproape de ziduri, în care instalase pe părinții săi. Însă aceste avantaje au fost dobândite cu prețul unui sacrificiu rușinos: se căsătorise la biserică și înainte se spovedise, se lepădase verbal de erezie și cumpărase certificat de catolicism, fără care nu putea să exercite nicio funcție, civilă sau municipală. Este adevărat că în fond rămăsese tot așa de protestant ca înainte, dar un om nu poate să vorbească sau să acționeze cu prefăcătorie, decât înjosindu-se.

René, în râvna dragostei lui dintâi, găsea pe Lorini și pe ceilalți protestanți din Vernoux reci și nepăsători. Ceea ce se numea atunci nicodeism (de la numele Nicodim), era larg practicat la ei; se temeau să-și manifeste credința. În fiecare act din viață se tocmeau cu conștiința lor.

Târgul s-a terminat sâmbătă devreme; însă urmau să fie distracții seara și Lorinii au servit cina oaspeților veniți de la țară mai devreme, ca să poată lua parte acolo. René s-ar fi lipsit bucuros de sărbătoare, pentru a-și continua călătoria la Mazet, însă cum aceasta l-ar fi obligat să călătorească duminica, și-a amânat plecarea până luni dimineața.

Era așezat la masă lângă Jacques și-i vorbea de Jeanette și de cumpărăturile lui, când câteva cuvinte pronunțate de unul din meseni i-au atras atenția.

— În orice altă împrejurare, fratele meu, aș fi fost fericit să rămân, spunea acest om pe care Lorin îl rugase fără îndoială să rămână la Vernoux, dar în această seară, nici chiar dacă mi-ai umple amândouă mâinile cu bani, nu rămân. Nu sunt aici decât prieteni?... Așa am gândit și eu. Ei bine, domnilor, mâine la răsăritul soarelui, o adunare trebuie să se țină aproape de ulmul cel mare. Am promis soției și fiicelor mele să le conduc și cel mai bun lucru pe care l-ați putea face, voi toți care sunteți aici, ar fi să veniți cu noi.

Diferite scuze au fost puse înainte; și nu era natural? Acestor bărbați și acestor femei le plăcea mai bine să petreacă noaptea de decembrie în locuința lor încuiată, decât să urce cu greutate cărările pădurii, să stea în picioare în zăpadă și să se expună să fie făcuți prizonieri sau să moară la fel ca Paul Plâns.

Însă niciun motiv nu avea trecere în ochii lui Ștefan Lorin.

— Dacă ați ști ce bucurie și ce mângâiere ați gusta, a zis el, niciunul dintre voi n-ar renunța să se ducă. De ce vă temeți? Frigul vă oprește? L-ați simți mai puțin dacă inimile voastre ar arde înăuntrul vostru ca cele ale ucenicilor când Domnul i-a întâlnit pe drumul către Emaus. Vă temeți de oboseală? O veți uita îndată, gândind la odihna pe care Dumnezeu o dă celor care au lucrat și au muncit pentru El. Vă temeți de dragorii, de închisoare, de galere? Ascultați numai pe păstorul nostru vorbind despre Mântuitorul și atunci a merge cu El la moarte sau în închisoare, vi se va părea lucru ușor.

Aceste îndemnuri au fost zadarnice. Ridicându-se de la masă, țăranul și-a luat rămas bun de la familia fratelui său. René s-a ridicat în

aceiași timp și s-a apropiat de el:

- Domnule, i-a zis el, vă voi însoți, dacă-mi permiteți.
- Cum, băiatul meu, ești dispus să te lipsești de serbare?
- Nu țin la ea; prefer să nu asist. Mă duc luni la Saint-Agreve.
- Foarte bine, atunci vino; te vei odihni în seara aceasta la mine

și mâine vei putea merge la Saint-Agreve după adunare, care se va ține tocmai în drumul tău.

René a primit cu recunoștință oferta și a salutat cu căldură pe gazde și pe Jacques Brissac. Când a părăsit Vernoux împreună cu noul său prieten, nori încărcăți de zăpadă întunecau cerul și câțiva fulgi începuseră să cadă.

— Este semn rău pentru mâine dimineață, a spus Ștefan Lorin, învelindu-se în haina lui.

- Cred că aceasta nu va compromite adunarea, a zis René.
- Nicio frică! Așteptăm să-l vedem acolo pe domnul Desubas.
- Este păstorul despre care vorbeați adineauri? N-am auzit niciodată pronunțându-se acest nume.

— Aceasta dovedește că nu locuiești la Vivarais. Nu este nume mai venerat în tot ținutul. El este fără încetare obiectul celor mai arzătoare rugăciuni și celor mai sincere binecuvântări.

— Oprește-te, tată Lorin! Așteptați pe un prieten care va face drumul cu voi, a strigat o voce în spatele lor.

S-au întors: un om tânăr și înalt grăbea pasul pentru a-i ajunge.

— Nu este obiceiul dumitale, tată Lorin, să pleci dintr-un oraș fără a-ți anunța prietenii, să-i lași să alerge după dumneata și să te ajungă cum pot.

— Nu este obiceiul dumitale, Jacques Desjours, să te lași depășit de oricine, a răspuns Lorin râzând. Ești primul la luptă, la sărbătoare și la predică.

— Fii drept și spune de asemenea că de mult timp nu m-ați văzut, nici la serbare, nici la luptă. Despre ce vorbeați când m-am apropiat?

— Despre ce-am putea vorbi în seara aceasta Jean? Iată un tânăr muntean de familie bună, un credincios, care aude numele de Desubas

pentru prima oară.

— Este posibil? a întrebat Desjours, ridicându-și cascheta și adresându-se lui René.

— Vin din Cevenii de Sus, a zis acesta.

— Ei bine, Desjours, iată o ocazie bună de-a vă arăta darul vorbirii. Avem două ore în fața noastră, întrebuințați-le cât mai bine.

— Îți bați joc de mine, tată Lorin! vorbirea este o artă pe care n-o pot mânui. Nu sunt decât un sărman băiat, care abia știe să citească și să scrie.

— Dar care are limba tot așa de liberă, ca mâna și piciorul.

— Aș pune mult mai bucuros mâna mea și piciorul meu în serviciul domnului păstor, dacă ar vrea să-mi permită; limba mea este un instrument umil. Totuși, dacă prietenul dumitale dorește să audă...

Și fără să se oprească din vorbă:

— Vedeți, a zis el, întorcându-se cu vioiciune spre René, vedeți, sunt născut acolo, lângă Bruzac. Tatăl meu, un om cinstit și pios, avea o mică vie care producea struguri frumoși. Avea și ceva meri și o casă. Însă a murit de friguri acum 7 – 8 ani și mama mea l-a urmat în curând în mormânt. Eram singurul lor fiu. Această pierdere dublă a fost pentru mine o grea încercare, însă cu timpul am găsit mângâiere. Eram fără grijă și ușuratic; îmi plăceau dansul și celelalte distracții; îmi plăcea mai ales să-mi arăt puterea în luptă și-mi plăcea să hărțuiesc taurii sălbatici din Camargue. Nu pierdeam ocazia să mă duc la adunare, nu pentru a auzi pe predicator, ci pentru a căuta aventuri periculoase. Ceva mai târziu am întâlnit o persoană care mi-a stârnit o dragoste puternică; fără prezența ei, dansurile, serbările nu mai erau nimic pentru mine. Toate mergeau după dorința inimii mele; Toinette îmi cunoștea dragostea și nu o respingea. Era catolică, însă niciunul, nici altul nu ne îngrijoram de diferența de religie. Am zăgrăvit și împodobit casa mea; am mobilat-o cât mai bine, căci acolo voiam să conduc, în cea mai drăguță locuință a ținutului, pe cea mai drăguță logodnică. Într-un ceas toate mi-au fost luate; n-am rămas decât un nenorocit paria, fără altă avere decât desaga și bastonul.

— Într-un ceas? Cum aceasta?

— Efectul legii. Vărul meu a cerut, ca moștenitor legitim al tatălui meu, tot ce aveam. Părinții mei fuseseră căsătoriți în Deșert și o astfel de căsătorie nu valorează, nu este luată în seamă hârtia din registrul pe care a fost scrisă. În fața acestei legi barbare eu nu exist.

— Numai un ticălos putea să tragă foloase din aceasta, a zis René.

— Nu m-am temut să i-o spun și să blestem pe vărul meu, Dumnezeu să mă ierte! Catolicii și protestanții mă plâneau și găseau rușinoasă purtarea lui Filip. Domnul Afforty, judecătorul din Vernoux, pe care calitatea sa îl obliga să execute legea, nu și-a ascuns simpatia pentru mine și disprețul pentru vărul meu. El a făcut un referat jurisconsulților din Toulouse, însă ce puteau ei să facă? Legea era categorică. Cu bastonul în mână și neîndrăznind să arunc o privire în spatele meu, am părăsit pragul casei tatălui meu. Veți ghici restul. Ce-aveam să mai aștept? Toinette nu este de condamnat, nici părinții ei. Ei nu puteau să-și dea fiica unui om fără niciun ban. Ea se află acum într-o mănăstire. În fiecare zi îl rog pe Dumnezeu s-o binecuvânteze.

— Și cum ați putut să suportați astfel de nenorociri?

— Descurajat, disperat, m-aș fi aruncat cu capul înainte în cele mai mari primejdii. Nu mai aveam nimic de pierdut, nici chiar un nume. În ceea ce privește viața mea, aș fi dat-o chiar și pe doi bani.

În această stare am asistat la o adunare. Domnul Desubas, pe atunci păstor tânăr, predica prin părțile acestea pentru prima dată. „Iată, gândeam eu, un om aproape de vârsta mea, fără foc și fără casă ca și mine, numai că legea care mi-a luat mie tot, are puțința să-i ofere lui o frânghie și șase coți de pământ în colțul excomunicaților”. L-am observat când s-a ridicat să vorbească. Figura lui exprima pace și chiar bucurie. Nu era ca mine, sătul de viață; părea să aprecieze existența ca un dar al lui Dumnezeu. Până atunci nu fusesem decât un fariseu. În lipsă de alt motiv de mândrie, îmi făceam un merit din suferințele mele. Nu eram unul din credincioșii despuiați de toate bunurile lui din cauza credinței? Înainte ca domnul Desubas să sfârșească de vorbit, eu eram vameșul, neîndrăznind să-și ridice privirile spre cer și strigând: „O, Doamne, ai milă de mine, păcătosul!” Eram nenorocit, însă mai

puțin ca atunci când, disprețuind pe Dumnezeu și pe oameni, mă lăudam cu dreptatea mea și făceam să curgă blesteme îngrozitoare asupra celor care-mi făcuseră rău. Păcatele îmi torturau acum inima mai mult decât necazurile; însă atunci am avut de-a face cu un Dumnezeu milos, nu cu un om. Aceasta mi-a dat speranță.

Am căutat să mă țin mereu de pașii tânărului păstor, nădăjduind că Dumnezeu îmi va vorbi iarăși prin gura lui. Și așa a fost. Într-o dulce și luminoasă noapte de vară, domnul Desubas ne-a vorbit despre dragostea lui Hristos, de această mare dragoste care L-a făcut să coboare din cer pentru a veni să ne caute, să-și dea viața Sa pentru a noastră, ca să ne aducă la Tatăl Său. El a spus că Tatăl însuși ne iubește, așteaptă întoarcerea noastră la El și vrea să ne primească în locuința Lui. Aceasta era chiar pentru mine. Eu eram cel iubit cu o dragoste nemărginită. Din acel moment n-am mai fost nici dezamăgit, nici întristat. Cu toate că nu eram decât un vagabond, un paria, aveam în locuința Tatălui meu locul de fiu și un nume care va fi slava mea în timpul veșniciei. Când a venit dimineața, eram singur sub un castan. Am scos din buzunar Noul Testament al mamei mele și am găsit, nu fără greutate, cuvintele care-i serviseră ca text predicatorului: „Nu este dragoste mai mare decât să-și dea cineva viața pentru prietenii săi”. Le-am însemnat cu sânge, pentru că n-aveam nici cerneală, nici creion. Apoi am îngenuncheat pentru a mulțumi lui Dumnezeu și m-am întors în sat cântând.

— Și după aceea, în ce termeni ai fost cu Filip? a întrebat Lorin.

— Prima dată când l-am întâlnit, i-am întins mâna.

— Aceasta nu mă miră din partea dumitale. Ești grăbit în toate.

— Posibil! însă, tată Lorin, știi ceva? Chiar Filip va fi la predică mâine dimineață.

Aerul triumfător cu care Desjours a anunțat această veste, a provocat o glumă din partea lui

Lorin.

— Speri, fără îndoială, ca darul de vorbire al domnului Desubas să atingă în așa fel inima lui, încât să se pocăiască și să-ți redea moștenirea?

— Mă aștept la mai mult decât aceasta: să împartă cu mine moștenirea nestricăcioasă pe care Dumnezeu a păstrat-o alor Săi.

Au mers un moment tăcuți, apoi Lorin a spus:

— Prieteni, iată-ne ajunși! Și a arătat cu degetul o lumină așezată în spatele ferestrei unei căsuțe, pentru a călăuzi pașii lor pe zăpadă.

Îndată au fost primiți de soția și de fiicele lui Lorin, care pregătiseră pentru a-i primi, un foc mare și o masă bună. Era evident că Desjours era în această casă un oaspete obișnuit și totdeauna binevenit.

După masă, familia s-a retras, lăsând pe Desjours și René să-și țină în tăcere tovărășie lângă foc. Când au fost singuri, Jean a luat Noul Testament și a arătat lui René versetul marcat cu sânge. Desjours l-a citit cu voce tare: „Sunteți prietenii Mei”. Și a adăugat:

— Domnul Majal este cel care l-a marcat, zicându-mi: „Iată moștenirea ta și a mea”.

— Domnul Majal! a strigat René. Atunci îl cunoști și pe el?!

— Dacă-l cunosc! Despre cine v-am vorbit toată seara?

— Despre domnul Desubas.

— Dar este același. Pentru credincioși el este Majal, Desubas sau Subac. Majal este numele său de familie, Desubas cel al satului său.

— Pe el îl caut, a zis René cu un ton vesel. Credeți că i-aș putea vorbi mâine după adunare?

— Bineînțeles! dacă aveți răbdarea să așteptați. Sunt totdeauna multe persoane care caută să stea de vorbă cu el. Vom aștepta împreună; aș fi tare amărât dacă ar trebui să mă întorc fără să-i strâng mâna.

Au vorbit mult încă. Desjours, cu zece ani mai în vârstă decât însoțitorul lui, a luat cuvântul cel mai des. În fine, René a adormit cu un somn adânc și fără visele tinereții, care i s-a părut că n-a durat decât câteva minute, când a fost deșteptat de Desjours. Acesta, aplecând spre tovarășul său o lanternă de mână, l-a silit să se grăbească, dacă nu vrea să ajungă prea târziu la predică. Într-un minut René a fost în picioare.

Astăzi voi vedea pe domnul Majal!” și-a zis el fericit.

Lorinii și prietenii lor au luat în grabă câteva provizii pentru a mânca după adunare și, înarmați cu bastoane și lanterne, înaintau în întunecimea adâncă a unei nopți de decembrie. Zăpada cădea încă și poteca strâmtă care tăia pădurea ar fi fost greu de distins chiar în plină zi. Lorin, tăietor de lemne din tinerețe, care cunoștea fiecare arbore din pădure, așa cum un om își cunoaște prietenii din copilărie, înainta drept călăuză, dând brațul soției sale. Desjours îi urma însoțind pe Maria, și René încheia convoiul cu Jacqueline, cea mai tânără dintre fiicele lui Lorin. Totuși, Desjours a ajuns în fruntea grupului. Primul loc părea că este dreptul lui și el a fost acela care, când Lorin era în încurcătură și experiența nu l-a mai ajutat, a strigat:

— Prietenii noștri sunt acolo, ascultați! Ei cântă un psalm.

Era ușor de înțeles de unde venea sunetul.

— Să mergem mai repede, a zis Lorin, câteva minute după aceea; mă tem să nu ajungem prea târziu. Se face ziuă.

Zăpada încetase să mai cadă și lumina a aurorei se mărea din ce în ce mai mult. René gândea, tremurând, la acea dimineață în care, cu două luni înainte, se petrecuse un eveniment așa de dureros.

Când s-au apropiat de locul unde era strânsă adunarea, au putut să distingă cuvintele psalmului care se intona:

„Împărat al împăraților, Dumnezeuul meu veșnic.

Cortul Tău este un loc

Mai iubit decât celelalte locuri...”

Un luminiș, căruia i se dăduse deja de mai multe ori această destinație, fusese ales pentru locul reuniunii. Mulțimea era compactă când a sosit Lorin; însă Desjours a izbutit să descopere un trunchi de arbore culcat pe pământ și a întins acolo mantaua, pe care s-au așezat femeile.

— Suntem, fără îndoială, întârziați? au întrebat noii veniți pe cei din jur.

— Nu, păstorul n-a apărut încă.

— Nu încă?! a strigat Desjours. Este ciudat, el este totdeauna așa de exact!

Conversații au început între prieteni, pentru care adunarea era

și o ocazie de a se vedea. Cei care rămâneau la o mare distanță unii de alții și n-aveau între ei decât o slabă legătură, umpleau bucuros intervalele dintre diferitele manifestări ale adunării prin conversații familiare.

René, care nu vedea acolo decât figuri străine, stătea deoparte și aștepta cu neliniște sosirea păstorului. Desjours cunoștea pe toată lumea și avea de schimbat saluturi nesfârșite. A sfârșit totuși și el prin a se arăta neliniștit de această întârziere:

— Ne-om fi înșelat asupra orei.

— Imposibil! Zorile zilei era momentul fixat; soarele se va ridica în curând, domnul Majal este foarte întârziat.

— Este adevărat; trebuie să i se fi întâmplat un accident. Poate a rătăcit drumul; potecile sunt greu de găsit prin pădure.

— L-o fi oprit zăpada, a zis un țăran; am auzit că unele porțiuni ale drumului, aproape de Saint-Agreve, sunt de netrecut.

Această presupunere fusese spusă la întâmplare, spre a încerca să risipească neliniștea care mergea crescând; însă a fost respinsă ca absurdă.

— Domnul Majal nu s-a lăsat oprit de zăpadă iarna trecută, a spus un bătrân, când a urcat la munte pentru a vedea pe fiul meu pe patul său de moarte — și în timp de noapte, deci cu atât mai greu, căci nu îndrăznea să vină în timpul zilei. Acela era un timp rău, se poate spune! Un vânt aspru biciuia fața și zăpada cădea așa de deasă, că de abia puteai să-ți zărești propriile mâini! Dar a zis că bucuria sărmanului meu băiat și îmbărbătarea pe care a primit-o lângă acest muribund, îl răsplătise pe deplin. Dumnezeu să-l binecuvânteze pe tânărul nostru păstor și, după el, Dumnezeu să binecuvânteze pe bravul om care a fost călăuza lui în acea noapte. Lorin, cred că e unul din prietenii dumitale, ca de pildă Jean Desjours. Este aici?

— Da, el a venit cu mine. Iată-l acolo, lângă acel tânăr brunet. René, omul acela este vărul Filip, despre care știi.

— Sst! a făcut bătrânul, se va cânta încă un imn. Sper că acesta ne anunță sosirea păstorului.

Era un Te-deum care, intonat de-o mulțime de voci, purta spre

cer elanul sublim al rugăciunii și al adorării.

Credincioșii nu-l aleseseră pentru a-și arăta bucuria lor la apropierea slujitorului preaiubit, ci pentru a inaugura ziua de duminică printr-un cântec de laudă.

Capitolul VIII

Ora a sosit, dar nu omul

Acest Te-deum nu s-a terminat. Abia se înălțau spre ceruri cuvintele:

„Dar sfărâmând boldul morții celei crude.

Tu singur ne-ai câștigat o slavă nemuritoare...” când deodată cântecul a fost întrerupt. Instinctiv toți ochii s-au îndreptat spre același punct. O tăcere plină de prevestiri sinistre domnea în adunare. O temere vagă, dar adâncă, învăluia inimile. Trădarea, soldații, închisoarea, galerele au trecut prin mintea mulțimii îngrozite. Câteva persoane au luat-o la fugă, în timp ce altele se îngrămădeau în jurul unui grup care creștea mereu, împrejurul unui protestant dintr-un sat vecin. Figura lui palidă și trasă trăda natura veștilor pe care le aducea și a anunțat pe un ton scurt, cu vocea zdrobită de emoție:

— Este prins!

Aceste cuvinte au răsunat ca un glas funebru, trecând din gură în gură, prin mulțimea încremenită, în primul moment nu puteau să creadă. Majal, cu toate că era tânăr, trecuse victorios prin atâtea pericole, scăpase de atâtea peripeții, încât ajunsese să fie considerat ca un obiect cu totul special al protecției divine.

— L-am văzut adineauri, a spus trimisul, era în mijlocul unei gărzi de soldați, cu mâinile legate; îl duceau la Vernoux. Meniet, din Mazet, era cu el; în casa lui a fost prins, noaptea trecută.

Gemete și plânsete au izbucnit din toate părțile. Bărbații plângeau în hohote, ca femeile și copiii. Nu era păstorul pentru ei ca un tată, un fiu, un frate? Fiecare dintre cei prezenți îi datora ceva, unii parcă îi datorau totul.

— Să-l urmărim și să murim cu el! a spus plângând bătrânul cevenol, al cărui fiu fusese asistat de el pe patul de moarte.

— Da, da! au strigat printre lacrimi, bărbații, femeile și copiii;

să-l urmărim și să murim cu el!

S-a produs o mișcare în mulțime, în timp ce brațul robust al lui Jean Desjours își făcea drum în mijlocul ei. Un ulm frumos fusese tăiat și cioplit, în așa fel ca să poată servi drept catedră rustică pentru predicator. Tânărul țaran înainta și, ridicând vocea ca să fie auzit de toată lumea, a spus:

— Da, frații mei, a strigat el, să-l urmărim nu pentru a muri cu el, ci pentru a-l smulge sorții îngrozitoare căreia s-a expus pentru noi. Este în ghearele fiarelor sălbatice? Cunoaștem pe Cel care va închide gura leilor. Brațul Său nu s-a scurtat și puterea Sa este aceeași. Dar păstorul nostru nu este în puterea fiarelor sălbatice, este în mâna unor oameni ca noi, oameni care au sentimente asemănătoare cu ale noastre — care cunosc valoarea lui și dragostea pe care o avem pentru el. Să mergem nu să ne luptăm, căci el nu va voi, ci pentru a pleda pentru el prin lacrimile și rugăciunile noastre. Să mergem să le spunem să ia viețile noastre în schimbul vieții lui, căci nu putem să trăim fără el. Care dintre noi, oricât ar fi de slab și temător, nu e dispus să-și riște viața pentru această cauză? Tuturor, prieteni și frați, vă dau această lozincă: „La Vernoux

„La Vernoux! La Vernoux!” au repetat sute de voci, și mulțimea, dusă de același sentiment și unită de aceeași dragoste, a înaintat în valuri spre porțile din Vernoux.

René se afla în primul rând, alături de Desjours, care, spontan, fusese pus ca șef. Printre gândurile nedeslușite care nelinișteau sufletul său, trecea fără încetare amintirea interiorului fericit de la Mazet, unde acum stăpânea disperarea. Și-a amintit de generoasa ospitalitate a fermierului vesel, râsul fericit al copiilor și seninătatea mamei lor; dar ceea ce avea mai mult înaintea ochilor, era figura liniștită a păstorului și cuvintele pe care le cânta pe drum răsunau încă la urechile lui:

„Dumnezeu mă conduce, în bunătatea Lui supremă;
El îmi e Păstorul care mă păzește și mă iubește.

Nimic nu lipsește în aceste pășuni bogate — Râuri limpezi cu maluri înverzite”.

Va găsi el în închisoare ape liniștite și pășuni verzi? Dumnezeu, în care își pusese încrederea, îl va apăra și-l va scăpa?

— Astăzi se va decide, a zis René. Mulțimea, înaintând, creștea din ce în ce. Fiecare protestant întâlnit în cale se unea cu ea și chiar și câțiva catolici au făcut la fel.

— Jean Desjours, a zis unul dintre noii veniți, am vești triste pentru tine.

— Nu poți să-mi aduci nicio veste care să mă intereseze acum.

— Prietenul tău, Ștefan Gourdol, este mort. A primit un glonte în inimă.

Desjours a tresărit și, într-o exclamație vie, a luat în deșert un nume sfânt, însă prea ușuratic pronunțat, chiar și de acești munteni aspri și pioși. Gourdol și el fuseseră prieteni din copilărie și în același timp rivali la jocuri și la lupte atletice, în care excelau și unul și altul.

— Cum s-a întâmplat?

— Alții, ca și tine și tovarășii tăi, erau gata să moară cu păstorul. Gourdol îl văzuse trecând prin Clairac, legat cu lanțuri, între soldați. Îndată și-a chemat prietenii; au alergat după escortă și au ajuns-o la pădurea Brousse. „Dați-ne pe păstorul nostru!” a zis Gourdol. „Nu-l veți avea”, a răspuns ofițerul. „Se va vedea”, a strigat viteazul nostru frate; și cu forță de leu a înaintat în mijlocul soldaților, a apucat pe păstor în brațele lui și l-a luat. Însă ofițerul a ordonat foc; soldații au tras; Gourdol și ceilalți patru au fost culcați la pământ. După aceea era ușor să-l prindă pe domnul Desubas și să-l lege din nou. În luptă a fost rănit la coapsă cu o lovitură de baionetă, însă nu-i păsa de el însuși; privea cu înmărmurire pe cele cinci victime întinse înaintea lui.

Desjours s-a șters la ochi.

— Dumnezeu să răsplătească credincioșia ta, nobil prieten! a zis el. Niciun om nu ar avea ambiția să aibă o moarte mai glorioasă ca a ta. Frații mei, să cântăm un psalm. Și el a intonat psalmul 80.

Abia au rostit ultimele cuvinte ale acestui imn și s-au găsit la porțile din Vernoux. S-au oprit; nu-și făcuseră niciun plan, dorind să se lase călăuziți de Dumnezeu.

Judecătorul, domnul Afforty, a ieșit în întâmpinarea lor,

îmbrăcat în costumul său oficial și urmat de alți magistrați ai orașului. Desjours a luat cuvântul și a cerut eliberarea păstorului. Însă discursul său călduros a fost acoperit de hohotele de plâns ale mulțimii, mai convingătoare decât cel mai bun discurs.

— Ceea ce cereți nu se poate să vă fie dat. Justiția trebuie să-și urmeze cursul și păstorul trebuie să-și ispășească pedeapsa. În ceea ce vă privește, îndreptați-vă spre case.

Auzind această sentință crudă, o enervare puternică s-a aprins în toate sufletele. Era în mulțime un moment de nehotărâre. S-ar fi zis că va asculta sfaturile magistratului, însă nu se reculegea decât pentru a înainta cu mai multă îndârjire. Ca un flux căreia nimeni nu-i poate sta în cale, mulțimea înainta, răsturnând toate obstacolele. Cu suspinele schimbate în strigăte de mânie, cu rugăciunile în amenințări, se grăbea în oraș; și cu toate că fără arme, mulțimea a umplut strada, a ajuns la închisoare, înainte ca vreuna din persoanele ce o forma să se întrebe ce avea de făcut.

René, care era tot în față, a observat deodată că femei și bărbați cădeau în jurul lui. De la ferestrele caselor, soldați și cetățeni catolici trăgeau în mulțimea îngrămădită în strada strâmtă.

— Întoarceți-vă! întoarceți-vă! vă vor omorî pe toți, striga Lorin, apucând pe Desjours de braț.

În acel moment René a simțit o durere ascuțită și brațul său a fost acoperit cu sânge. Ce-i păsa? Numai moartea putea să-l împiedice de a vedea această închisoare. Unul de lângă el se prăbuși fără niciun strigăt, fără un suspin, ca și cum ar fi fost rănit mortal. Era Filip Desjours care rămăsese tot timpul lângă vărul lui. Jean s-a întors, s-a aplecat spre el și încerca să-l ridice.

— Întoarce-te, întoarce-te! a strigat din nou Lorin. Ești nebun?

Desjours s-a ridicat și a privit zidul închisorii; avea pe fața lui o expresie pe care René n-o cunoștea.

— Da, să ne întoarcem, a zis el, pentru a pune pe ceilalți în siguranță și pentru a căuta arme, însă Dumnezeu să ne vie în ajutor și să ne îngăduie să-l scăpăm.

René l-a văzut luând pe vărul său în brațe și îndreptându-se

spre oraș. Voia să vină după el, dar n-avea putere, nu mai putea să-și urmeze acum prietenii în plină retragere, apoi și-a pierdut cunoștința.

Capitolul IX

Mesaj erul

— Lăsați-l, vă rog, lăsați-l!

— Să las un rebel?! îl arestez în numele regelui. Acestea au fost primele sunete care au lovit urechea lui René când și-a venit în fire. În picioare lângă el se găsea Jacques Brissac, fără arme. El se certa cu un jandarm care, împingându-l violent cu patul armei sale, a apucat pe René de braț și l-a dus încă slăbit și însângerat în închisoare.

René a fost fericit că i s-a permis să se arunce pe o bancă mare de lemn din corpul de gardă. Un foc ardea în vatră și câțiva soldați erau așezați împrejur. Jandarmul și-a întâlnit camarazii și a zis, arătând pe René:

— Acest băiețandru nu dă nicio importanță pedepsei de a fi prins.

— Pentru ce l-ai luat atunci? a zis caporalul. Pentru ce să-l iei și să exasperezi niște oameni la a căror dispoziție poate vom fi mâine?

— Să ne păzească sfinții să fim la dispoziția lor! a strigat al treilea soldat. A fi la dispoziția camisarzilor este un hap greu de înghițit.

— Să ne ferească sfinții... dacă pot! a adăugat un altul; avem în față o grea sarcină. Ținutul este în foc și noi nu suntem decât...

— Sst! a făcut caporalul, privind pe René.

— Nu vă temeți; poate să audă, însă nu va repeta.

— Poate va putea face comandantului ceva destăinuiri. Du-te să raportezi, Favre. Unul din voi să-i dea puțin vin acestui băiat și să-i panseze rana; vedeți cât este de palid.

— Nu sunt grav rănit, a zis René, care a încercat să ia un aer indiferent.

A acceptat ajutorul, cu toate că se simțea dezgustat să primească ajutor din niște mâini întinate de sângele prietenilor săi. Cu greu își păstra sângele rece în mijlocul râsului și bățăilor de joc care-l exasperau și timpul i se păru destul de lung. În fine, a putut să scape de

acest anturaj jalnic. Un paznic cu părul cărunt a intrat și René a fost fericit să recunoască în el pe un prieten al Lorinilor, acuzat de nicodeism. Acest om l-a condus într-o celulă puțin luminată, având ca mobilă numai un scaun, o masă și un pat stricat, pe care a culcat pe prizonier. L-a lăsat, zicând că trebuie să revină peste câteva clipe.

Într-adevăr, a intrat aducând de la infirmerie bandaje și apă proaspătă. Era de asemenea înarmat cu cerneală, toc și hârtie.

A făcut iute pansamentul, spre marea ușurare a lui René.

— Rana nu este gravă. Veți putea îndată să vă serviți de brațul dvs. ca înainte, a zis paznicul prietenos.

— Ah, a suspinat René, aș fi vrut să mă pot servi de el acum.

— Răbdare, tinere și tăcere... Crezi că ești singurul aici care să nu se poată folosi de brațele sale cum ar dori?

Paznicul s-a așezat atunci lângă masă și a întrebat pe un ton scurt:

— Numele dumitale? (Se făcea că nu-l cunoaște, deși îl văzuse la Lorin). Numele dumitale?

— René Plâns.

— Vârsta dumitale?

— Șaisprezece ani neîmpliniți.

— Domiciliul?

— Cros, în Cevenii de Sus.

— Starea?

— Cultivator.

— Religia?

— Sunt protestant.

Paznicul a scris „ne-catolic”, căci, după lege, nu se mai aflau protestanți în Franța. În toate documentele oficiale îi distingeau sub numele de necatolici sau neconvertiți.

— Părinții dumitale, a urmat paznicul, trăiesc sau au murit?

— Au murit.

— Ai frați, surori?

— Am o soră.

— Ar fi trebuit să te gândești la ea, înainte de a te expune astfel,

a zis paznicul. Apoi, luând tonul său oficial, a continuat:

— Care era scopul dumitale, intrând în oraș cu strigăte violente, disprețuind legea?

— De a cere eliberarea domnului păstor, a răspuns René cu sinceritate.

— Eliberarea domnului Majal, vrei să zici? Voi scrie toate acestea. Știi să citești, sau să scrii?

— Da.

— Atunci citește aceasta și dacă este exact, semnează jos.

René a ascultat, apoi a întrebat:

— Cui sunt destinate aceste informații. Magistraților?

Dorea să știe dacă rezultatul acestui interogatoriu va ajunge în mâinile socrului lui Pierre Lorin care, era încredințat, va face tot posibilul pentru a-l scoate din această încurcătură.

— Magistraților! Într-adevăr, magistrații n-au nicio greutate aici. Totul merge la domnul comandant. Dragonii sunt peste tot, ei întorc lumea cu susul în jos, după buna lor plăcere. S-ar zice că au de hărțuit animale sălbatice.

— Sunt deci de neînvinși? a îndrăznit René să întrebe.

— Nu se știe, a răspuns paznicul și coborând vocea a adăugat:

— Aici catolicii și protestanții sunt încredințați că prietenii voștri își vor pune în aplicare mâine amenințările și înaintea asfințitului, slujitorul vostru va fi liber cum a fost ieri. Toată lumea se va bucura; puține persoane vorplânge pe trădător că-și pierde recompensa.

Nu era rar când catolicii își exprimau disprețul pentru trădători. Agenții guvernului chiar îndepărtau câteodată de la ei, cu dezgust, pe oamenii care veneau să le ceară prețul trădării lor.

— Se află aici acest sărman Meniet, care îți va rupe inimă, urmă temnicerul. Nu este groaznic că un om trebuie să meargă la galere pentru că n-a refuzat pâine și adăpost pentru o noapte, fratelui soției lui?

— Știți câți oameni au fost atinși astăzi? a întrebat René.

— Nu exact. Aproape toți morții și răniții au fost luați și duși de

prietenii lor; însă se zice că au fost aproape treizeci de morți și câteva sute de răniți.

— Ah! este groaznic. Cum va întrista pe domnul Majal!

— Groaznic! Măine vor fi mai mulți. Și noi, care suntem între două focuri, ne găsim într-o situație foarte critică. Când frații voștri vor coborî cu armele, vor face puțină diferență între dușmanii care au tras astăzi asupra lor și prietenii care le-ar fi urât succes, dacă ar fi îndrăznit.

La aceste cuvinte paznicul a ieșit. René s-a ridicat cu nerăbdare. Era într-o mare agitație, care nu-i permitea să rămână liniștit. Închisoarea îi dădea puțină grijă, căci era convins că a doua zi se va sfârși; însă era disperat că nu putea să se întâlnească iar cu cei care trebuiau să îndeplinească sarcina așa de râvnită de a scăpa pe păstor.

În cursul serii i s-a adus mâncare. A încercat să obțină câteva informații, dar n-a reușit. Înainte de a se întinde pe patul mizerabil, a îngenuncheat pentru a se ruga. Sentimentele cele mai dulci i-au pătruns atunci în inimă și a sfârșit prin a adormi, cu toate că somnul i-a fost agitat.

A doua zi de dimineață a auzit un zgomot de pași care păreau că se apropie. Ușa celulei sale s-a deschis și comandantul a intrat urmat de paznic.

René s-a ridicat și l-a salutat.

— Dumneata ești René Plâns? a întrebat ofițerul. Prizonierul a răspuns afirmativ.

— Tinerețea dumitale și lipsa de experiență, a urmat comandantul cu un ton grav și care nu era lipsit de bunătate, pot, în oarecare măsură, să scuze purtarea necugetată însă răzvrătită, care te expune celor mai aspre pedepse. Păstorul mi-a vorbit bine de de la; a mijlocit călduros pentru dumneata și am luat asupra mea responsabilitatea de a te pune în libertate.

René era uimit. Nu putea să înțeleagă cum Desubas, prizonier el însuși și destinat la moarte, a cerut cu succes eliberarea lui.

— Domnul Majal dorește să vă vadă, a reluat ofițerul. A cerut ca o favoare și i-am acordat permisiunea de a trimite prin intermediul

dumitale, o înștiințare prietenilor săi. Urmează-mă.

Cu o emoție vie, René a ascultat. Gândul de a vedea încă o dată chipul lui Majal, al celui pentru a cărui viață și-ar fi dat-o bucuros pe a sa, ideea că fiecare pas îl apropia de prezența lui era mai mult decât putea suporta în acest moment.

Comandantul l-a condus spre partea cea mai retrasă și cea mai întărită a închisorii. Au ajuns la celula lui Majal; gardianul a întors cheia în broască, a tras zăvoarele și a deschis ușa grea, al cărei scârțâit, în această atmosferă umedă și înghețată și sub această boltă întunecată, a lovit pe René în inimă, ca și cum ar fi intrat în locuința morților.

Majal era așezat lângă o masă; picioarele îi erau în lanțuri, însă mâinile îi erau libere. Veșmântul mare care-l acoperea în întregime ascundea urmele rănii lui. S-a ridicat când au intrat și a salutat pe comandant. Cu toată întunecimea din încăpere, această tânără și frumoasă figură strălucea ca și cum ar fi fost atinsă de degetul lui Dumnezeu și dotată de El cu un farmec a cărui amintire este încă păstrată în baladele populare. Nu trăda nici teamă, nici frică, ci numai o tristețe profundă. Majal vărsase multe lacrimi pentru cei care, în ajun, căzuseră victime devotamentului lor. I se părea natural lui Desubas ca păstorul să-și dea viața pentru oile sale; însă ca oile să moară pentru păstorul lor i se părea o anomalie și îi producea o durere amară.

— Iată, domnule, a zis comandantul, iată pe tânărul în favoarea căruia ați intervenit. Doriți să-i vorbiți?

— Vă mulțumesc, domnule comandant, a zis păstorul, întinzând lui Plâns mâna pe care acesta a dus-o la buze. Și tu de asemenea ai suferit pentru mine, a zis el, aruncând o privire rapidă la brațul bandajat al tânărului său prieten.

— Rana nu-i nimic, domnule, a zis René cu vioiciune.

Amărăciunea pe care rana aceasta i-a produs-o păstorului, l-a făcut pe René să regrete pentru prima dată că o avea.

— Domnul comandant a avut generozitatea de a-mi promite punerea ta în libertate, a reluat Majal; sunt foarte fericit. Altă dată, René, ai dus cu credincioșie un mesaj din partea mea; vrei să te

însărcinezi de a duce un al doilea?

— Din toată inima, domnule.

— Făgăduiești în fața lui Dumnezeu?

René a fost întristat de lipsa de încredere pe care această insistență părea s-o bănuiască.

— Puteți să vă încredeți în mine, domnule, a zis cu o voce tremurătoare de emoție.

— Cred că mi-ești devotat... chiar până la moarte. Îți încredințez sarcina de a duce celor care mă iubesc, ultima și fierbinteia mea rugămintă. Este scrisă aici.

El a dat tânărului o foaie împăturită cu grijă. Luând-o, René a simțit că numai se strânge. Pentru ce această solemnă recomandatie și aceste cuvinte ciudate: „ultima mea”? Nu știa că chiar în această zi îl va elibera? A făcut o mișcare instinctivă pentru a deschide plicul, însă Majal a pus mâna pe a sa.

— Nu acum, a zis el cu blândețe. Așteaptă până vei fi liber... încă un cuvânt, René. Du salutul meu scumpilor prieteni care s-au devotat și și-au expus viața pentru mine. Spune-le că vor fi recompensați de autorul acestei declarații: „Ori de câte ori ați făcut aceste lucruri unuia din acești foarte neînsemnați frați ai Mei, Mie Mi le-ați făcut”. Spune-le să se roage pentru noi, să aibă grijă de sora mea și de copiii ei. Și acum, fiul meu, mergi în pace. Adio!

L-a privit încă odată cu atenție, ca și cum ar fi avut și altceva să-i spună; însă ei nu erau singuri. Comandantul Ladeveze, cu toate că era un om nobil, respecta disciplina și n-ar fi putut să îngăduie o convorbire fără martori între cei doi prizonieri. Întorcându-se, în fine, spre ofițer, i-a zis:

— Domnule comandant, prietenul meu poate să iasă cu dumneavoastră, nu-i așa?

— Bineînțeles, domnule; va fi liber în această clipă chiar. Însă trebuie să-și dea cuvântul că, ieșind de aici, se va supune legilor.

Nimic nu era mai potrivit dispozițiilor lui René decât să facă o astfel de promisiune, fiind ferm hotărât ca îndată ce va părăsi orașul, să se înarmeze și să se opună legii cu o rezistență vie. A ezitat, însă

păstorul, privindu-l cu dragoste, i-a zis:

— Răspund pentru el.

— Aceasta ajunge, a zis Ladeveze cu curtoazie. Acum, băiete, a adăugat el, gardianul aşteaptă; te va conduce la uşă şi îţi vei putea întâlni prietenii.

În încredinţarea pe care o avea că în aceeaşi seară vor fi din nou împreună, René s-ar fi mulţumit să adreseze păstorului o privire recunoscătoare şi un „la revedere”, urat din adâncul inimii sale; însă Majal l-a tras spre el, l-a strâns în braţe şi l-a sărutat pe buze.

— Iată pecetea mesajului tău, a zis el; Dumnezeu să fie cu tine, fiul meu!

Temerile lui René s-au dublat. Astfel te desparţi de cei pe care trebuie să-i vezi peste câteva ore? Ce groaznică decepţie le mai era rezervată? Însă nu a îndrăznit să vorbească; o teamă respectuoasă i-a umplut sufletul, un fel de farmec părea să-i înlănţuiască limba şi să-i paralizeze toate mişcărilor. Comandantul i-a făcut semn să iasă şi el a ascultat fără a spune un cuvânt.

Ladeveze a intrat şi a închis uşa. Nu era soldatul care mergea să vorbească, era mai degrabă omul emoţionat de un sentiment generos.

Onoarea lui în faţa lumii ar fi fost pătată dacă ar fi lăsat să-i fie răpit prizonierul; însă nu avea el ceva mai preţios decât onoarea?

— Domnule Majal, a zis el, v-am permis fapta aceasta; însă, în fond, nu v-am aprobat. Vă spun sincer, nu mă pot bucura să văd un om ca dumneavoastră, că-şi pune de bunăvoie ştreangul de gât. Ne scutiţi pe noi de pedeapsă sau pericol, însă vă sacrificaţi viaţa. Reflectaţi; chemaţi înapoi pe masagerul dvs. Vă permit; nu, o doresc. Rupeţi biletul şi Dumnezeul oştirilor să decidă El însuşi soarta dumneavoastră.

Un surâs ceresc a strălucit pe figura captivului.

— Dumnezeul păcii a decis, a zis el; nu va mai fi sânge vărsat pentru mine.

Capitolul X

Mesajul

„Prietenii mei, vă rog să vă retrageţi. Oamenii regelui sunt aici în

număr mare. Este deja prea mult sânge vărsat. Sunt în pace și în întregime resemnat în fața voii lui Dumnezeu”.

Semnat: Majal – Desubas

Acestea au fost cuvintele pe care le-a citit René când a deschis biletul păstorului. Paralizat, doborât, comenta în el însuși termenii mesajului: „Vă rog să vă retrageți” ... Imposibil!... „Oamenii regelui sunt aici în mare număr” – ai noștri sunt de o sută de ori mai numeroși! „Prea mult sânge vărsat” ... Nu, nu încă destul!... Nu pot, nu vreau să duc astfel de ordine!

O puternică ispită s-a agățat de el: va distruge scrisul fatal și va păstra tăcere: Domnul Majal va fi salvat!

A apucat foaia s-o rupă. Ultimele cuvinte i-au izbit privirile, i-au oprit mâna: „În pace... în întregime resemnat față de voia lui Dumnezeu” ... Voia lui Dumnezeu! Putea René să reziste acesteia?

S-a aruncat pe zapădă și o luptă violentă s-a dat în sufletul lui.

„Nu pot să fac așa ceva și să semnez astfel, cu propria-mi mână, hotărârea lui de moarte!” a zis el cu glas tare, în neliniștea sa. Însă simțea încă pe buze sărutul lui Majal, vedea privirea lui și-i auzea cuvintele: „Cred că mi-ești devotat, chiar până la moarte”.

În această clipă, în disperarea lui, René a ridicat spre Dumnezeu o privire supremă, pentru a-l cere tăria Lui atotputernică. N-a fost în zadar: Dumnezeu i-a venit în ajutor și i-a dat curajul de a îndreptăți încrederea păstorului. Neîndrăznind să-și dea timp de a mai reflecta, s-a ridicat dintr-o săritură și a alergat spre mulțimea agitată, care se îngrămădea spre poarta micului oraș. Se împătrise față de ce fusese în ajun și alte întârituri soseau fără încetare. Toată lumea era înarmată. Ici și colo se vedea o sabie veche care, ca aceea a lui René, luptase în războiul camisarzilor („camisarzi” erau numiți cei care și-au apărat cu armele religia; numele lor provine de la cămașa albă, lungă, pe care o purtau peste îmbrăcămintea): un pistol, un ar-chebuz, o sulită. Însă mai ales prăjinile, coasele, răngile de fier erau numeroase. Se găseau de asemenea mai multe feluri de arme primitive, ca aceea cu care David a omorât pe Goliat și care este totdeauna groaznică în mâinile exersate. Pretutindeni soarele de iarnă lumina fețele posomorâte și hotărâte.

Acești munteni îndrăzneți ardeau de dorința de a-și salva păstorul și de a răzbuna pe frații lor.

René se ducea să aprindă în aceste suflete o luptă teribilă între influența pe care o exercita asupra lor cuvintele păstorului și dragostea fierbinte care îi adusese acum să-și expună viața lor pentru a o salva pe a lui. Acest cuvânt era așa de puternic, însă și această dragoste era tot așa de adâncă!

Tânărul mesager nu avusese curajul să se apropie de Desjours și să-l înștiințeze de situație. L-a văzut ducându-se și venind printre noii veniți, îndemnându-i, încurajându-i, examinându-le armele. Cu cine va intra în vorbă în primul rând? Cum se va face ascultat? Dacă l-ar fi văzut pe Majal singur, chiar numai o clipă, păstorul i-ar fi spus cui trebuia să se adreseze; însă, în prezența lui Ladeveze era imprudent să pronunțe vreun nume. El lăsase pe mesager la propriile lui resurse și gândul că Majal îi arătase o asemenea încredere i-a dat lui René energia de a-și urma misiunea.

Când s-a oprit, într-o încurcătură extremă, a recunoscut, spre marea lui mirare și ușurare, o figură care-i era familiară. Croindu-și drum prin mulțime, s-a găsit în prezența domnului Jean Roux, slujitorul care-l botezase și-l instruisese.

Era un om de vârstă mijlocie, cu tenul colorat și aerul viu. Părea angajat într-o consfătuire gravă cu un tânăr pe care René l-a recunoscut îndată că era un păstor, cu toate că purta costum de țăran. Acesta din urmă era slab și scund; avea figura alungită și pârlită de soare, trăsături regulate, părul negru, ochii de asemenea negri și sclipind de râvnă și inteligență.*

Când René s-a apropiat, părea să-l grăbească pe domnul Roux să adopte un plan de acțiune.

— Domnule păstor, a spus trimisul, am ceva să vă spun.

— Ce te-aduce aici, René Plâns? a întrebat slujitorul cu severitate; locul și datoria ta nu sunt aici. Întoarce-te acasă, ai grijă de sora ta și nu face greșeli.

Însă, cercetând figura tânărului, n-a putut să nu observe cât era de schimbată. Și măcar că purta încă urmele lacrimilor recente, ea

răspândeă o hotărâre bărbătească.

— Domnule păstor, a zis René, am fost făcut prizonier ieri, în sat; am petrecut noaptea trecută în închisoare și în această dimineață l-am văzut.

Abia sfârșise aceste cuvinte, că însoțitorul domnului Roux i-a aruncat o privire pătrunzătoare. A

Acești păstori sunt descriși după semnalmente care se găseau în mâinile poliției, ca în zilele noastre fotografia marilor criminali.

fost aproape descumpănit.

— Cum ți s-a permis să-l vezi? a întrebat brusc tânărul slujitor.

— Domnule, comandantul însuși m-a condus lângă el și a asistat la întrevederea noastră, a răspuns René. Avea planurile sale pentru a acorda această favoare, pe care planuri, le veți vedea, domnilor, citind aceasta. Și el a dat domnului Roux biletul lui Majal.

Amândoi s-au aplecat cu aviditate asupra foii și după ce au citit-o au rămas un moment tăcuți. Tânărul păstor a strigat, în sfârșit:

— Dumnezeu fie lăudat! Ne oferă mijlocul de a opri mișcarea; însă nobilul nostru prieten, fratele nostru eroic...

— Dumnezeu fie lăudat, suntem salvați acum! a zis la rândul său domnul Roux.

El a pus atunci câteva întrebări scurte lui René, care a povestit tot ceea ce s-a petrecut între captiv și el.

— Veniți, domnule Rabout, a zis domnul Roux cu oarecare nerăbdare, să ne folosim de ajutorul pe care Dumnezeu ni-l trimite în amărăciunea noastră. Nu este niciun moment de pierdut; totul este pus la cale și odată ce oamenii noștri intră în oraș, deschid din nou hărțuiala.

În adâncul inimii sale, René ura pe cei doi păstori. Se gândea cu un sentiment de adâncă amărăciune la cel pe care îl aruncau așa de rece la moarte, pentru a scăpa ei. „Nu se gândesc decât la propria lor viață, își zicea el, în timp ce el se uită pe sine pentru noi toți”.

Tânărul cevenol era nedrept cu privire la acești oameni. Dacă ei acceptau așa de natural acest sacrificiu, făceau așa pentru că înțelegeau sentimentele celui care se oferea. Actele celui mai sublim

eroism le erau obișnuite ca și lui, și făceau parte din sarcina lor zilnică.

— Nimeni nu se va îndoi că acest bilet este al lui Majal, a zis Rabout, și focul ochilor lui au făcut loc unei expresii de dragoste. Tot calmul și modestia lui, simplitatea lui sunt aici; ardoarea lui nu se aprinde decât când vorbește de Dumnezeuul său.

Domnul Roux se îndreptase deja spre punctul de unde se zărea cel mai bine agitația. Rabout mergea să-l urmeze; însă s-a oprit, izbit de durerea care se citea pe chipul tânărului trimis al lui Majal.

— Și dumneata, a zis el, în care s-a încrezut astfel, îl iubești, nu-i așa?

— Cine ar face altfel? a strigat René. Și totuși trebuie să-l lăsăm, să-l părăsim să moară! Este groaznic, aceasta zdrobește inima.

— N-are importanță că inima dumitale sau a mea se zdrobește, a răspuns liniștit păstorul din Deșert, însă are importanță pentru dumneata și pentru mine ca să fim găsiți făcând voia lui Dumnezeu.

— Este greu că este obligat să ducă el crucea pentru noi toți.

— N-ai purta-o bucuros pentru el, dacă ai putea?

— O, de o mie de ori! Și ar fi mulți care ar fi dispuși pentru această onoare, această bucurie.

— Ei bine, judecă sentimentele lui printr-ale dumitale. Nu-i lua onoarea și bucuria de a duce crucea pentru Cel pe care-L iubește mai mult decât poți să înțelegi și de care este iubit mai mult decât poate el însuși să înțeleagă.

Cu aceste cuvinte s-a îndepărtat și s-a găsit îndată în mijlocul mulțimii răsculate; Roux, Rabout și încă alți păstori pe care i-au întâlnit mai târziu, au îndeplinit cu credincioșie sarcina lor dificilă, dar nobilă.

Cele câteva cuvinte scrise de prizonier au trecut din mână în mână și rugăciunile colegilor săi s-au unit cu a sa pentru a cere să nu mai fie vărsare de sânge.

— Lăsați-l, au spus ei, în mâinile Domnului. Acolo voiește să fie și este în siguranță.

Prin aceste cuvinte și alte îndemnuri de același fel, au ajuns, deși cu mare greutate, să stăpânească pe oamenii de munte. Această

înarmare nu a avut urmări, sabia pe jumătate scoasă a fost băgată în teacă, pentru că prizonierul refuza cu hotărâre o salvare care trebuia să fie cumpărată cu prețul de sânge al fraților săi.*

— *Nu este nicio îndoială că Desubas ar fi putut să fie salvat, dacă n-ar fi intervenit el însuși, pentru a se opune.*

Acest rezultat n-a fost obținut prin Majal singur; fiecare dintre păstorii care interveneau pentru a opri elanul mulțimii, a făcut-o expunându-și propria viață. Peste ei de asemenea plana această pedeapsă, de la care împiedicaseră poporul de a smulge pe fratele lor.

Capitolul XI

Un ultim adio

Păstorii au fost elocvenți și energici. Influența lor asupra poporului era aproape nelimitată. Totuși, au avut nevoie de toată puterea lor pentru a îndeplini sarcina pe care au întreprins-o. Aveau de stăpânit o mulțime înarmată și disperată, care creștea la fiecare oră, ca un vânător care ținea haita sa gata să se arunce pe pradă. Au ajuns să calmeze mulțimea, însă n-au putut s-o împrăștie.

Protestanții continuau să staționeze în jurul Vernoux-ului, acoperind drumul din Sud, nu pentru a da ajutor eroului lor, ci pentru a-l vedea încă odată, însoțit de rugăciunile și de binecuvântările lor, în timp ce va merge la moarte.

René a rămas cu Jean Desjours și Ștefan Lorin. Filip Desjours, grav rănit, fusese dus acasă. Printre morți se găsea bătrânul care primul spusese: „Să-l urmărim și să murim cu el!” Dorința lui era realizată:

el murise pentru păstor, dacă nu cu el.

Jacques Brissac s-a oferit să se întoarcă la Cros ca să calmeze neliniștea Jeanettei și a părinților săi, căroră poate le sosise vestea masacrului din Vernoux. Înainte de plecare a primit de la René confidența unui plan pe care acesta și-l făcuse și pentru execuția căruia ajutorul lui și al Jeanettei era necesar. El l-a aprobat călduros.

— Este o idee excelentă, a zis el; poți să contezi pe noi. Iată cum Dumnezeu ți-a arătat îndată cum trebuie folosită casa tatălui tău.

Forțe mult mai mari ca acelea de care dispunea domnul

Ladeveze erau absolut necesare pentru a opera în siguranță transportul prizonierilor. Comandantul a trimis în mod special la Montpellier să ceară noi trupe și le aștepta cu neliniște. Mulțimea era în aceeași așteptare, căci știa că sosirea soldaților era semnalul plecării păstorului pentru călătoria sa funebră. René a petrecut în mare parte aceste câteva zile cu Jean Desjours și Ștefan Lorin.

Acesta din urmă era trist, dar resemnat. „Dumnezeu este bun, zicea el, și este voia lui Dumnezeu”. Credința simplă și puternică a acestor fii din Deșert se sprijinea pe această „voie a lui Dumnezeu”, prin care așteptau hotărârile neschimbate ale Domnului. Desjours era departe de a împărtăși resemnarea prietenului său. El vărsa insulte asupra persecutorilor. Nimeni nu găsea iertare înaintea lui. Îl vorbea de rău pe René pentru că adusese mesajul, pe păstori că l-au primit, pe Majal chiar că-l scrisese.

Era un copil veritabil al Sudului, arzător ca soarele țării sale. Firea lui violentă și nedisciplinată era capabilă de mult bine, ca și de mult rău. Binele și răul se contraziceau; răul fusese aproape gata să biruiască și să-i păteze toată viața, când, prin mila lui Dumnezeu, Cuvântul vieții și omul care-l vestea, au găsit loc de primire în sufletul său. Pentru el lucrurile vechi trecuseră și toate lucrurile deveniseră noi; însă nu învățase încă să distingă între mesaj și trimis. Sufletul lui era legat de cel al lui Majal, de aceeași vârstă cu el, cu toate că asemănarea se oprea aici. Dragostea pe care o dovedea tânărului păstor ținea pe de o parte de dragostea unui frate și pe de alta de recunoștința plină de respect a unui fiu spiritual. Caracterul calm și înalt al unuia exercita o putere absolută asupra firii arzătoare și tulburi a celuilalt și acum, când era despărțit de Majal, Desjours semăna cu un vapor fără busolă și fără cârmă.

Câteva zile s-au scurs, lungi și triste pentru cei care așteptau, căci nu le mai rămânea nimic de făcut. În fine, soldații au sosit. O mulțime deasă acoperea drumul care duce de la Vernoux la Privas. René și Desjours aleseseră o poziție excelentă și stăteau unul lângă altul, când Ștefan Lorin, care petrecuse noaptea trecută în oraș la fratele său, s-a apropiat de ei cu trăsăturile zbuciumate și a tras pe

Desjours la o parte. René i-a urmat.

— Prietenul meu, a zis Lorin cu voce joasă și aruncând în jurul său o privire rapidă, pentru a se asigura că erau singuri, un mare pericol te amenință. Fugi, nu pierde o clipă, caută un adăpost, nu are importanță unde. Trebuie să ai cel puțin zece leghe între tine și oraș înainte de căderea nopții.

— Pentru ce? Ce este nou? a întrebat Desjours, fără a arăta nici cea mai mică emoție.

— Nimic bun. Un mandat de arestare a fost semnat împotriva ta, ca fiind șeful mulțimii dezordonate, care se agita în oraș în ziua masacrului. Capul tău este pus la preț, mii de lire sunt promise celui care te va arăta.

— Oh, nu este decât atât? a zis Desjours cu un râs amar. Vă sunt prea îndatorat, domnilor magistrați, în întregime la dispoziția dvs.

Aceste cuvinte au răsunat dureros la urechile lui René.

— Într-adevăr, a zis Lorin, cred că ești ieșit din minți.

— Pentru ce, tată Lorin? Ce putea să mi se întâmple mai fericit, decât să fiu prins acum? Mă vor trimite la Montpellier: cincizeci de leghe lângă el! Gândiți-vă numai la aceasta. După ce am obținut această favoare, mă voi lăsa spânzurat fără regret.

— Sst! a făcut Lorin, sunt acestea cuvintele unui creștin? Viața ți-a fost dată pentru a o părăsi astfel? Domnul Majal a fost răstignit pentru tine? Ești mai idolatru decât sărmanii catolici neștiutori. Niciun papistaș nu pune pe fecioara sau vreun sfânt în locul lui Dumnezeu pentru a-l contempla, cum pui tu pe păstorul nostru. Avea dreptate când ne spunea: „Cel mai mare rău pe care îl puteți face persoanei pe care o iubiți, fie soț, soție, fie copil, este de a face din ea idolul vostru. Este mai puțin periculos să fii urât sau disprețuit decât să fii adorat”. Crezi că toate amărăciunile lui nu sunt de ajuns pentru a-i zdrobi inima, încât vrei să-i mai produci și tu una în plus, adăugând încă o victimă la cele care sunt deja? Ai milă, dacă nu de el, cel puțin de noi, pentru a susține onoarea printr-o stăpânire calmă și hotărâtă. Era un discurs lung pentru Lorin și s-a oprit deodată ca rușinat de ardoarea lui. O clipă după aceea, a reluat trist:

— Însă tu nu ești singurul care merită să fii vorbit de rău. Noi toți am meritat această dojana: „Cine este Pavel? Cine este Apolo?” Poate pentru aceasta Dumnezeu a apăsât mâna Sa pe cel mai nobil dintre păstorii noștri, cel pe care-l iubim cel mai mult.

— Repede! Repede! a strigat atunci un băiețuș, alergând spre cei trei prieteni. Iată-i! Iată soldații!

René a plecat ca o săgeată; Desjours ar fi făcut la fel, însă Lorin l-a reținut.

— În numele cerului, fii prudent! Lipsește-te de o satisfacție fără folos și periculoasă. Îl vei revedea, o știi, nu-i așa?

— Lasă-mă, Lorin! Trebuie să-l văd, chiar de-ar fi să mor.

S-a descotorosit de strângerea prietenului său și a înaintat pe marginea drumului.

De dimineață, devreme, toate ferestrele caselor străzii principale din Vernoux erau pline cu spectatori care așteptau trecerea prizonierilor. Aceștia erau, în afară de Majal și Meniet, doi sau trei dintre tovarășii lui Gourdol, care fuseseră arestați și câțiva dintre cei mai îndrăzneți care intraseră în oraș. Toată lumea spera ca pedeapsa lor să nu fie aspră. Nu se putea spune la fel despre Meniet, a cărui veselie sinceră făcuse loc unei melancolii întunecate. Smuls dintr-un cămin fericit și dintr-o familie mult iubită, nu avea în față, pentru restul zilelor, decât o sclavie nesuferită, soarta unui sclav, vâslirea și spânzurătoarea.

Meniet merita compătimire și ar fi inspirat mai multă în acea zi, dacă n-ar fi fost cel care mergea lângă el. Totdeauna ești pătruns de respect în prezența morții; și toate privirile erau îndreptate cu admirație spre cel care era destinat chinului. Majal era mai tânăr decât cea mai mare parte dintre spectatori și totuși trebuia să le ia înaintea în acea odihnă unde nu mai este timp. Femeile plângeau, mamele ridicau pe copiii lor în brațe pentru a li-l arăta și bărbații își ziceau încet unii altora: „Ce calm pare și totuși merge să moară!”

Pentru el momentul cel mai groaznic trecuse. Partea cea mai amară a cupei fusese ridicată la buzele lui când văzuse pustiul intrând, din cauza lui, în casa surorii sale și cei pe care-i iubea aruncați în ruină,

în mizerie. Groaza mută a lui Meniet, trăsăturile contractate ale celor cinci oameni întinși fără viață la picioarele sale în pădurea Brousse, gemetele și țipetele care s-au auzit la ferestrele închisorii lui în acea zi de duminică, în care membrii turmei erau victimele unui așa de îngrozitor măcel – toate acestea îi produsese răni morale mai mari decât chinurile rugului sau spânzurătorii. El își dădea seama de amărăciunea acestor munteni pe care-i costase așa de scump dragostea pasionată pe care o aveau pentru el și acest gând fusese singurul nor care întunecase orele lui de captivitate. Totuși, chiar în aceste dureri nu fusese singur. Cel care plânse asupra nenorocirilor Ierusalimului, Cel care avusese milă de mulțimea care era ca o turmă fără păstor, Acela i-a vorbit și i-a spus: „Voi căuta pe cea pierdută, voi aduce înapoi pe cea rătăcită, voi pansa pe cea rănită și voi întări pe cea bolnavă” (Ezechiel 34.16). Astfel mângâia El pe slujitorul Său în închisoare. El n-a trimis un înger ca altă dată; El nu S-a mulțumit să trimită Cuvântul Său sau făgăduința Sa... El a venit. A pătruns în celula întunecoasă și a făcut să se audă aceste cuvinte mângâietoare.

Nicio durere n-ar fi putut rezista acestui glas dulce.

Când Majal a trecut de poarta orașului și a zărit mulțimea care mărginea drumul, n-a avut decât un gând: să-i facă parte de mângâierile pe care le primise el de la Dumnezeu. Câteodată, la transportul unui prizonier, mila gărzilor permitea prietenilor de-a se apropia de el, să-i spună un ultim adio și să-i strângă mâna, dar în împrejurările de acum ar fi fost primejdios. Majal el însuși nu o dorea. Ar fi fost groaznic să vadă că se reînnoiește tentativa generoasă dar fatală a lui Gourdol.

Desubas nu știa ce mângâiere răspândea privirea lui plină de dragoste, însă avea un mijloc de a se adresa prietenilor săi. Vocea pe care o iubeau acești munteni s-a înălțat deodată clară și vibrantă și a făcut să se audă cuvintele psalmului favorit al lui Majal:

„Dumnezeu mă conduce în bunătatea Sa supremă...”

Meniet și ceilalți prizonieri nu erau nici ei lipsiți de curaj. În timp ce cântecul sfânt continua, vocile lor s-au unit cu cea a păstorului. Mulțimea prietenă care se îngălămba pe locul de trecere al

cortegiului, atât cât permiteau baionetele gărzilor, și-ar fi unit vocea cu ultimul cântec care le-ar fi fost dat să-l cânte împreună pe pământ, dar lacrimile o împiedicau.

În fine, ultimul soldat a trecut; cele din urmă note s-au stins în depărtare cu cuvintele de încredere cu care sfârșește acest imn.

Îndată nu s-a mai văzut decât un nor de praf și uneori baionete scânteind; apoi totul a dispărut.

— S-a sfârșit, a zis Lorin, nu-i vom mai vedea fața pe acest pământ.

Totuși țăranii au rămas încă acolo. Desjours își ascunsese fața în mâini și plângea. Lorin l-a atins ușor.

— Vino, prietenul meu, i-a zis el. Amintește-ți că nu ești în siguranță aici.

— Mă duc, a răspuns Desjours cu o supunere cu totul nouă la el. Dumnezeu să mă ierte, sunt un sărman păcătos. Mă îndoisem până acum că Bunul Păstor poate să-și păstreze oaia.

Au pornit la drum.

— Te-ai gândit la direcția pe care trebuie s-o iei? a întrebat Lorin. Pentru moment, cred că ai face bine să vii la mine.

— Mulțumesc, tată Lorin, nu pot să primesc aceasta. Am planul meu și-l cred bun. Voi merge la Filip, care este bolnav din cauza rănii lui. Este locul din lume cel mai sigur pentru mine, căci este ultimul unde vor avea ideea să mă caute.

— Și îndrăznești să-i încredințezi viața ta? Din toți oamenii pe care i-am cunoscut, Jean Desjours, ești cel mai ciudat.

— Ai dreptate...

— Ești fericit că ai rămas până astăzi? a întrebat Ștefan Lorin, întorcându-se spre René.

— Nu-i voi uita niciodată privirea, a răspuns tânărul. Cred că Dumnezeu a împlinit deja pentru el această făgăduință, făcută celor care au înviat și sunt slăviți: „Ei vor vedea fața Sa și numele Lui va fi pe frunțile lor”.

Capitolul XII

Iarși la Mazet

René a rezistat unei ispite față de care cei mai mulți dintre tovarășii lui au cedat, cea de a urma pe prizonier în timpul călătoriei sale până la Montpe-llier; în felul acesta, s-a lipsit de o priveliște mișcătoare.

„Pretutindeni”, ne spune un istoric, „mulțimea înlăcrimată, însă amenințătoare, alerga spre locul de trecere al păstorului și pretutindeni păstorii regiunii prin care trecea cortegiul abia puteau stăpâni indignarea turmei lor. Astfel că o călătorie de aproape cincizeci de leghe a prezentat priveliștea extraordinară a unei mulțimi imense de popor continuu înnoită, care nu înceta să adreseze cele mai mișcătoare cuvinte de adio tânărului martir și să-l însoțească peste tot cu binecuvântări și cu lacrimi”.

Însă René s-a gândit că putea să folosească timpul mai bine decât să redea eroului său această onoare zadarnică. „Spune celor care mă iubesc să aibă grijă de sora mea și de copiii ei” spusese Majal și René știa că ei se aflau nu numai în mare deznădejde, dar chiar și în cea mai mare mizerie. Bunurile lor urmau să fie confiscate, casa lor dărâmată până la pământ. Este adevărat că mulți dintre prietenii lor le-ar fi oferit cu bucurie un adăpost și un sprijin, însă doamna Meniet și familia ei nu puteau să rămână în siguranță în vecinătatea lui Saint-Agreve – poate nici chiar în Vivarais. Ea n-ar fi avut decât teamă de alte persecuții. În plus, o amendă foarte mare ar fi fost dată tuturor protestanților care ar mai fi rămas în locul în care Majal fusese arestat. Aceasta ar fi micșorat considerabil veniturile deja așa de limitate ale acestor sărmani oameni și ar fi adus pe unii chiar la cerșetorie. Apoi mulți dintre ei fuseseră mișcați de masacrul din Vernoux și trebuiau să fie neliniștiți din cauza eforturilor pe care le făcuseră pentru a salva pe păstorul lor. René a luat drumul spre Mazet. Nu se aștepta ca vreunul din locuitorii fermei să se aventureze să rămână încă în această casă, altă dată așa de fericită; însă spera să poată lua din împrejurimi vești care-i vor permite să-i găsească.

Era noapte când a trecut pe sub ramurile desfrunzite ale livezii și s-a apropiat de poarta în fața căreia un rând de stupi de albine mărturiseau încă de hărnicia și buna stare a ultimului proprietar. René

a fost surprins să vadă lumină în camera în care se culcase cu două luni înainte. Vreunul, fără îndoială, avea paza casei; nu era pericol să se asigure. A bătut la ușa acum închisă și care în zilele bune era deschisă. A așteptat un moment, apoi ușa a fost întredeschisă și o voce de copil a întrebat:

— Tu ești, Babet?

— Scumpă domnișoară, a zis el, nu te teme de nimic, este un prieten, René Plâns. Pot să intru?

Ușa s-a deschis în întregime. Două mâini micuțe au apucat mâinile brune ale lui René și Madeleine a zis cu un ton vesel:

— Dumneata ești, René?! Intră! Mama va fi așa de fericită să te vadă!

Tânărul a urmat-o în bucătăria mare care fusese puțin timp înainte locul reuniunii unui cerc vesel de familie. Era acum goală, posomorâtă și rece. Madeleine s-a dus să caute întâi o lampă și, în sfârșit, atâtea lemne cât putea să aducă.

— Babet s-a dus la Saint-Agreve să caute doctorii, a zis copilul, însă eu voi aprinde focul; știu să-l fac la fel de bine ca ea.

René s-a apucat el de această treabă și a întrebat cu nerăbdare:

— Doamna Meniet este bolnavă?

— Nu, este mama mare. A avut febră — o febră ciudată, de azi-noapte. Dar acum este mai bine; a dormit liniștită astăzi timp de două ore, apoi m-a chemat, mi-a cerut să mă așez lângă ea și să-i recit un psalm.

Cuvintele și gesturile fetei arătau cât era de absorbită de ceea ce se petrecuse în camera bolnavei.

— Unde este Claude? a întrebat René.

— Mama ne trimisese pe amândoi, fiindcă se temea să nu fim luați de soldați. Nu putea să plece și ea din cauza mamei mare, care ar fi murit dacă ar fi încercat să fie dusă de acasă.

— Doamna Meniet fusese deci lăsată singură?

— Nu, Babet rămăsese cu ea, însă mama mare nu iubește pe Babet și nu vrea să fie servită de ea; astfel, a trebuit să vin eu.

— Mama voastră a trimis să vă caute?

— O, nu, ea a fost supărată când m-a văzut; dar ce puteam să fac, René? Știam că are nevoie de mine. I-am cerut vărului Martin să mă aducă și el a făcut acest lucru a doua zi. Este totdeauna așa de bun!

— Vreți să mă lăsați să rămân cu voi pentru a vă ajuta, Madeleine? a întrebat René.

El era îngenușat în fața focului, aranjând lemnele.

Flacăra îi lumina figura, când s-a întors pe jumătate spre fetița drăguță dar palidă, care-l privea cu o expresie tristă și gânditoare, foarte mișcătoare la un copil așa de mic.

— O, mulțumesc, a zis ea simplu, mi-ar plăcea mult. Poți să faci multe lucruri, ești așa de voinic!

Și apoi, mama mare te iubește; ea a spus că ești simpatic; poate te va lăsa să te așezi lângă ea câteodată și mama va dormi puțin.

În acest timp s-au auzit pași pe scară. Fetița a alergat înaintea mamei sale. René a auzit-o strigând:

— Mamă, René Plâns este aici! A venit de acasă ca să ne vadă.

Înainte ca René să aibă timpul să se întrebe cum ar putea să spună unde fusese în ultimul timp, Isabeau a intrat în încăpere.

„Ești așa de voinic!” — spusese Madeleine, însă așa voinic cum era, tremura când s-a ridicat pentru a merge înaintea doamnei Meniet. Văzuse în aceste zile triste multe fețe curajoase udate de lacrimi, însă nu erau lacrimi în acești ochi albaștri care făceau să pară încă mai mare cercul negru de care erau înconjurați și obrajii palizi, scobiți, ai fermierei. Lumina lămpii lăsa să se vadă mai multe fire de argint în cozile ei brune, pe jumătate ascunse sub o bonetă simplă albă. Ani se scurseseră de când René n-o mai văzuse? Nu trebuiseră ani — nici chiar săptămâni; părul îi albise într-o singură noapte.

Isabeau a întins mâna și a mulțumit lui René că a venit să-i viziteze în încercarea lor, apoi a așezat câteva alimente în fața tânărului.

A fost o masă tristă și tăcută. Nimeni nu îndrăznea să vorbească despre ceea ce umplea toate inimile și René nu putea să aibă destul curaj pentru a spune că venea de la Vernoux. El privea ca o ușurare să ia în mai multe rânduri lemne pentru foc, să deschidă ușa lui Babet, să

o închidă în sfârșit și să se asigure că n-are nevoie pentru noapte decât de o manta sau de o piele de oaie. Fără aceste câteva întreruperi, liniștea grea a acestei tăceri dureroase ar fi fost insuportabilă. O întrebare simplă a Madeleinei a rupt în fine gheața.

— Cum te-ai lovit la braț? a întrebat ea, privind bandajul pe care René nu-l scosese încă.

— Rana nu este nimic, a răspuns el, dar când a încercat să vorbească, vocea i-a fost sufocată de o emoție asemănătoare celei pe care o încercase în închisoare, primind mesajul generos dar fatal al tânărului păstor. Și-a acoperit fața în mâini, căci lacrimile îi curgeau din belșug.

Isabeau și-a pus blând mâna pe umărul tânărului.

— Și dumneata, a zis ea, ți-ai vărsat sângele pentru noi — nu-i așa?

René i-a povestit atunci ceea ce se petrecuse și i-a dat amănunte despre unele împrejurări de care nu auzise decât confuz. L-a costat mult, dar dacă ar fi cunoscut toată ușurarea pe care lacrimile le aduc unei inimi apăsate, n-ar fi întârziat să înceapă acest subiect. Înainte de a termina, Isabeau plângea pe soțul ei și pe fratele ei, cum nu putuse s-o facă înainte.

Jertfa lui Majal, care tortura inima lui René cu o durere așa de amară, aducea mângâiere doamnei Meniet. Ei i se părea, ca și păstorului, că jertfa fusese cu totul naturală.

— Trebuie să ne dăm viața pentru frații noștri, a zis ea.

Totuși, pierzând într-un ceas soțul și fratele, ea pierdea tot ce avea mai prețios în această lume.

Însă erau într-adevăr pierduți, și unul, și altul? Majal n-avea nimic să se teamă, nici să sperie. Guvernatorul din Languedoc, cavalerul Lenain, era un magistrat sever, toiagul de fier și teroarea protestanților. Dacă ar fi fost altfel, ar mai fi fost poate de așteptat îndurare. O singură dată de la revocarea Edictului din Nantes, un păstor protestant fusese achitat. Câteva luni înainte de arestarea lui Majal, un slujitor tânăr, în care se puseseră mari speranțe, fusese trădat și închis; însă n-a fost condus la spân/. urătoare. Într-un

moment de slăbiciune a fost învins de rugămințile și făgăduințele de care se foloseau totdeauna cu ușurință anchetatorii și mai ales de teama morții. Apoi Duperron a dispărut; numele lui a fost rareori pronunțat, afară doar de rugăciunile acelor care altă dată l-au iubit și l-au cinstit. Aceștia aveau în curând să audă că murise de supărare în floarea vârstei. Lacrimile vărsate pentru el nu erau ca cele pe care le răspândea acum sora lui Majal.

În ceea ce privește soțul ei, îi rămânea o oarecare speranță pentru a o menține într-o teamă continuă.

Era aproape sigur că Meniet va fi condamnat la galere pe viață; totuși, condamnații ca el găseau câteodată grațiere. După cinci, șapte sau zece ani de muncă și tortură care zdrobeau forțele fizice și morale, lăsând pe trup și pe suflet urme neșterse, cel închis era câteodată eliberat și i se permitea să-și sfârșească existența tristă în mijlocul alor săi. Rudele aveau câteodată posibilitatea și să aducă îmbunătățiri sortii celui închis la galere în timpul închisorii sale. Această închisoare însă de obicei separa de lume pe condamnat aproape la fel de complet ca mormântul.

A doua zi de dimineață Isabeau a zis lui René: – După cum vezi, avem multe motive de recunoștință, prietene. Copiii ar fi putut să fie luați, și eu de asemenea. Am trecut printr-un mare pericol. Dacă acel comandant din Saint-Agreve, care a fost chemat la miezul nopții, îndată după arestarea păstorului, n-a vrut să-și mai facă probleme cu femeile sau copiii, sau dacă rugămințile fierbinți ale fratelui meu i-au atins inima, nu știu. Majal a pledat cu noblețe în favoarea noastră în timpul acelei nopți de groază și comandantul l-a ascultat cu bunăvoință, pentru că l-a recunoscut slujitor al Evangheliei și a răspuns cu o perfectă sinceritate tuturor întrebărilor care i-au fost adresate. Numai că n-a voit să dea nicio indicație în privința registrelor sale, pentru că alte persoane ar fi fost compromise. Fie ce-o fi, am fost lăsați aici cu permisiunea de a nu ni se lua nimic din ceea ce aparține soțului meu. Potrivit obiceiului, ar fi trebuit să pună sechestru pe tot ceea ce ar fi fost de valoare și să aducă o pază în casă. Însă numărul mic al oamenilor lor nu le-a permis să ia această precauție. Aș fi plecat, din

cauza copiilor, dacă soacra mea nu mi-ar fi făcut imposibilă plecarea. Am trimis pe copii, pe Madeleine și Claude, la Desubas, țara mea natală. Știți cum a revenit mica mea consolatoare; însă Claude este încă acolo. Lucrătorii fermei, care sunt toți protestanți și mai mult sau mai puțin compromiși prin ceea ce s-a petrecut, au fost trimiși, fără îndoială, în altă parte și unii din ei au găsit că este prudent să se ascundă. Buna noastră Babet a refuzat să ne părăsească și aceasta a fost într-adevăr o binecuvântare de la Dumnezeu, căci n-aș fi putut niciodată face față tuturor îndatoririlor mele, dacă aș fi rămas cu totul singură. René, dacă poți să rămâi cu noi până când ne va fi posibil s-o ducem și pe soacra mea, mi-ai face un mare serviciu. Nu socotesc că prezența dumitale aici te-ar putea compromite, căci ești străin de ținut. Totuși, trebuie să te gândești la sora dumitale, nu vreau să-i pricinuiești îngrijorare.

René s-a grăbit s-o asigure că Jeanette era fericită la Brissac și că rugase pe Jacques s-o prevină că absenta lui s-ar putea prelungi.

— Însă, doamnă, întrebă el cu o sinceritate bruscă, unde aveți intenția să mergeți când doamna

Rochette va fi vindecată?

— La vreunul din prietenii noștri, a răspuns Isabeau cu indiferență.

Greutatea durerii ei și grija unei singure zile era tot ce putea să ducă.

— Doamnă, a zis René cu amabilitate plină de respect, cunosc un loc unde ați fi în siguranță și unde nu veți avea teamă de niciun pericol. Aproape de munții Tamargue, în Cevenii de Sus este o casă singuratică, nu departe de un sat care este el însuși retras. Preotul de acolo este un om liniștit și indiferent; se mărginește să primească suma amenzilor de la părinții care nu-și trimit copiii la școală.

— La Cros, locul dumitale natal, acolo mă sfătuiești să merg? a întrebat Isabeau.

Această părere i s-a părut înțeleaptă. Pentru mai multe considerente ea dorea să părăsească vecinătatea Mazet-ului. Se temea, mai mult decât de persecuția dușmanilor săi, de devotamentul

imprudent al prietenilor săi, care s-ar expune ei înșiși la pericol, fără a-i fi de niciun folos. Se ascundea de asemenea de bunăvoie, de penibila simpatie cu care toți ochii s-ar fixa pe sora lui Majal, într-un ținut unde acesta a fost cu atâta pasiune iubit. După un moment de cugetare, ea a reluat:

— Și dacă, pentru moment, vom urma acest sfat, din ce vom trăi?

— Casa de care vorbesc este în întregime la dispoziția dvs., doamnă. Nu este mare, însă destul de încăpătoare pentru dvs. trei. Fratele tatălui meu a construit-o.

— Casa dumitale, René? a strigat Isabeau cu emoție. Ne propui să ne găzduiești acasă la tine?

— Nu mă credeți prea grăbit, doamnă, a zis René, însă cred că Dumnezeu mi-a pus acest gând în inimă, pentru că L-am rugat cu stăruință când a trebuit să ascult pe domnul Majal și să duc acest mesaj care ne-a costat așa de scump; L-am rugat să-mi dea să fac ceva care l-ar fi făcut pe domnul păstor fericit dacă ar fi știut, și aceasta i-ar face plăcere. Veți fi perfect în siguranță, nimeni nu vă va neliniști, nici pe dvs., nici pe copii.

— Însă, René, sora dumitale?... Și dumneata?

— Sora mea este logodită cu Jacques Brissac; ei vor locui în sat, la părinții lui Jacques și eu... René a ezitat.

Un timp prea scurt, dacă socotim zilele și săptămânile, se scursese de când zisese cu tărie: „Eu voi fi păstor”. Acum, el s-a dat înapoi cu o teamă respectuoasă.

— Și eu, a reluat el, mulțumit pentru moment de a împlini o sarcină mai umilă, eu voi cultiva câmpul, voi culege castanele, voi păzi oile și seara, dacă vreți să-mi permiteți, mă voi instrui lângă dvs. Aveți multe cărți bune și le înțelegeți, în timp ce eu pot abia să scriu și să citesc.

— Ah, copilul meu, cărțile ne-au fost ridicate în acea noapte tristă. Toată casa a fost scormonită, jefuită, ascunzătoarea a fost descoperită. În fond, aceasta n-are importanță; nu era nimic compromițător, pentru nimeni. Scump René, apreciez amabilitatea

dumitale; îți sunt mai recunoscătoare decât aş putea spune şi aprob planul pe care l-ai făcut pentru noi. Ar putea să ne fie de folos pentru un timp oarecare, până când Dumnezeu ne va arăta ce avem de făcut. Însă, dacă ni se va permite, va trebui să rămânem aici până când soacra mea va fi atât de puternică încât să poată suporta călătoria şi până ne vor sosi veşti din Sud.

Capitolul XIII

Madeleine

Boala Rochettei era o febră nervoasă, însă doamna Meniet şi Babet, singurii săi doctori, nu o numeau astfel. Ele nu cunoşteau afecţiunile nervoase, nici teoretic, nici ca tratament. Aveau o metodă pe care o aplicau în toate cazurile. Remediile erau energice şi administrate în doze mari. Sângerarea şi ventuzele aveau un rol mare. Pare de mirare că pacienţii nu erau prea adesea victime ale acestei terapeutici ciudate. Însă viaţa simplă şi cumpănită a acestor munteni fortifica oarecum constituţia lor fizică, iar o pietate arzătoare, hrănită de lectura Bibliei şi de îndemnurile păstorilor, duceau până la eroism forţele sufletului lor. În plus, în medicină, ca în alte lucruri, experienţa şi bunul simţ sunt de un mare ajutor şi ele împiedică uneori o aplicaţie foarte riguroasă a regulilor tradiţionale.

Rochette a început să se restabilească, însă încet şi nu fără a produce multe suferinţe celor care o înconjurau. Un caracter poruncitor, o inimă chinuită, nervi iritaţi formau un şir întreg de dispoziţii care torturau pe cei care o înconjurau şi o făcea pe ea însăşi şi mai nenorocită. Plictiselilor, pe care această stare de lucruri le pusese la încercare pe Isabeau şi pe Babet, se adăuga durerea de a face pe celălalt să sufere. Totuşi, boala care domnea în casă a fost, într-un sens oarecare, o uşurare şi o binecuvântare. Dacă Isabeau, în acest timp, ar fi fost lăsată singură, absorbită de gândul nenorocirilor ei, spiritul şi inima ei n-ar fi rezistat obsesiei ideilor întunecoase care, natural, ar fi asediat-o. Însă chiar închisoarea de la Montpellier, unde cele două persoane care-i erau cele mai scumpe îşi aşteptau sentinţa, dispăruse din gândurile ei, pe care era obligată să le concentreze asupra grijilor pe care le reclama starea soacrei sale.

Avea în mica Madeleine o ajutoare pricepută. Inima fetei era deja acea inimă iubitoare de femeie, care este cel mai mare privilegiu al ei.

René observa pe copilă cu mirare. El se gândea la început că durerea ei nu era decât un ecou al durerii mamei sale; dar a văzut în curând că fetea pune la inimă supărarea familiei într-un fel cu totul deosebit.

Madeleine semăna în toate cu mama sa. Avea fruntea mare și descoperită, ochii blânzi albaștri, o gură fin desenată, pe care se citea totodată blândețea și hotărârea. Claude avea trăsăturile tatălui său, dar era mai bine dotat în ceea ce privește inteligența. Pentru moment nu era decât un copil cu obraji roz, cu ochii negri, plini de veselie și de foc. Avea gusturile vârstei lui; era amabil ca tatăl lui și, ca și lui, îi plăcea să facă bine celorlalți.

Așa cum se întâmplă adesea, băiețelul părea mai ales atașat de mama sa și Madeleine ținea în mod deosebit la tatăl ei. Fetea era foarte rezervată și nimeni, nici chiar Isabeau, nu-și dădea seama de amărăciunea profundă pe care i-o pricinuisse soarta tatălui ei iubit. Ea nu vorbea niciodată despre toate acestea, ci își închidea toate gândurile în suflet. Adesea, în patul ei, își amintea cu spaimă scenele oribile pe care le auzea povestindu-se și avea fără încetare prezentă în suflet figura condamnatului.

Ea iubea de asemenea pe Majal; îl iubea foarte mult, însă nu plângea pentru el. Imaginația sa tinerească înconjura fruntea păstorului cu o aureolă care îl ridica într-o oarecare măsură deasupra umanității.

Puțin după sosirea lui René la Mazet a fost o zi plictisitoare de ploaie, în timpul căreia Rochette fusese mai agitată și mai nerăbdătoare ca de obicei. În noaptea dinainte Isabeau nu dormise deloc, iar dimineața fusese plină de griji minuțioase date bolnavei. Totuși, spre sfârșitul după amiezii ea s-a lăsat convinsă de Babet și de copii — cum numea pe René și Madeleine — să se odihnească puțin. Sarcina de a veghea lângă mama mare cădea pe Madeleine; Babet pregătea masa de seară și René supraveghea animalele în curte.

Treaba fund terminată, el a intrat într-o sală lipită de bucătărie, unde familia avea altă dată obiceiul de a se aduna. S-a așezat, copleșit și descurajat, pe un scaun de stejar.

Era acolo de o clipă, când ușa a fost deschisă fără zgomot și Madeleine, înfășurată în rochia ei de lână albă, a trecut prin fața lui ca o fantomă ușoară și s-a dus să se ghemuiască în colțul cel mai întunecos al camerei. René a crezut la început că plânge și se pregătea s-o mângâie; însă era mirat să vadă că gesturile și exclamațiile indicau mai mult mânie decât durere. Piciorușul ei mic lovea podeaua, corpul delicat era scuturat de un tremur nervos și Madeleine, nebănuind prezența lui René murmură:

— Ce durere, ce cuvinte dure! Oh! mamă mare, cum ai îndrăznit să spui așa?

Mirarea lui René s-a schimbat în neliniște; el s-a apropiat încetișor de copil și s-a silit să o calmeze, prin cuvintele și mângâierile lui. După un timp lacrimile au venit s-o ușureze și acest acces de mânie n-a fost de lungă durată. A luptat viguros pentru a-și birui hohotele de plâns și a dovedit că avea o stăpânire de sine poate excesivă pentru un copil așa de tânăr.

— Voi fi cuminte acum, a zis ea.

— Doamna Rochette nu este cuminte, a zis brusc René.

— Dacă ar fi zis alt lucru, nu i-aș fi dat atenție; însă a fost crud să spună despre el – de el care gândea întotdeauna la alții – să spună că era neprevăzător, că trebuia să știe că era urmărit și să nu se aventureze până aici; și de asemenea că el era cauza tuturor supărărilor noastre și că ar fi fost mai bine pentru noi să nu-i fi văzut fața. Cum a îndrăznit?

Din nou chipul fetei s-a întunecat și venele frunții i s-au umflat. Mânia lui René era și mai mare decât a ei. Totuși, bătrâna cu sufletul zdrobit, căreia îi fusese ridicat fiul – bucuria și mândria ei – ar fi inspirat milă mai degrabă decât mânie. În neliniștea sufletului ei, arunca în juru-i, ca niște săgeți otrăvite, cuvinte amare, fără să se îngrijoreze pe cine ating.

— Trebuie să fiu înțeleaptă, a repetat Madeleine. Trebuie să am

grijă de mama și să o mângâi; trebuie să fiu bună și plină de dragoste pentru sărmana mama mare. Nu știe ce spune.

— F.ști întotdeauna bună și plină de dragoste, Madeleine, și încurajezi pe toți.

— Ah, René, dacă ai ști... acea noapte... Madeleine a coborât vocea și s-a apropiat de René; în acea noapte chiar Claude era cuminte, în timp ce eu nu mă gândeam decât la amărăciunea mea și supăram pe toți ceilalți.

Madeleine nu vorbise niciodată de acea noapte.

— Dar, a zis René, Claude cred că nu înțelegea.

— Sigur că nu! Oh, René, pentru ce a îngăduit Dumnezeu ca noi să fim așa de fericiți și a lăsat acum nenorocirea să ne atingă deodată, fără să-i presimțim apropierea? Mă gândesc adesea la seara aceea. Noi eram toți așezați în jurul focului și ascultam pe unchiul meu care ne povestea ceea ce văzuse când trecea munții pentru a merge să țină locul celui alt păstor. Claude și eu știam că trebuie să plece înainte de a se face ziuă și că nu puteam să-l revedem. Chiar mama mare a consimțit să ne lase atâta timp cât doream. În fine, Claude a adormit în brațele unchiului meu, care l-a dus în camera noastră. L-am urmat. M-am culcat de îndată și am adormit și atunci... S-a oprit tremurând.

— Nu pot să spun cum s-a întâmplat, René; m-am trezit într-un zgomot înspăimântător. Pretutindeni se vedea lumină, se auzea zgomot de pași și de voci. M-am sculat și m-am îmbrăcat. Privind pe fereastră, am întrezărit oameni cu căști de oțel, puști și baionete, care stăteau în livadă. Ei au răscolit toate camerele, chiar și pe a noastră și au trezit pe Claude care, speriat, a început să strige pe mama. Chiar și eu aș fi vrut să merg la ea; însă ni s-a zis să rămânem unde eram și nu îndrăzneam să ne mișcăm. Apoi am auzit un nou zgomot și un galop de cai. Era comandantul de la Saint-Agreve care fusese căutat și care sosea. După aceea totul a fost liniștit destul de mult timp și Claude a adormit. M-am așezat pe pat tremurând de frig și de frică. În fine, Babet a intrat plângând. A spus că tatăl nostru ne chema și că trebuia să mergem să-i spunem adio. Ea a îmbrăcat repede pe Claude și ne-a coborât. Până atunci nu mă gândisem că tatăl meu de asemenea...

René a strâns cu dragoste mica mână pe care o ținea într-a sa, dar n-a putut să vorbească. După o clipă Madeleine a reluat:

— Am fost aduși aici și într-o clipă am fost orbiți de strălucirea torțelor și de sclipirea armelor, însă cu toate acestea, l-am văzut.

— Pe domnul Majal? a întrebat René involuntar.

— Nu, n-am văzut decât pe tata. Era așezat lângă masă, cu capul ascuns între mâini. Mama era lângă el; chipul ei era palid și trist, însă părea liniștit. Avea pe braț cea mai călduroasă haină a tatălui meu, gata să i-o pună pe umeri, căci zăpada cădea din abundență. Am fost puțin ușurată; aceasta făcea plecarea lui ciudată, puțin mai diferită decât celelalte, pe care mi le aminteam. Am luat pe Claude de mână și ne-am apropiat de tata. A ridicat capul, a luat pe Claude în brațe, l-a sărutat și l-a binecuvântat. Micul meu frate plângea; nu înțelegea nimic din toate acestea. Am simțit apoi că brațele tatii mă strâng, când mi-a venit rândul. I-am văzut lacrimile; plângeam de asemenea și mă agățam de el. Cred că strigam că nimeni nu mă va despărți de el, dar nu știu... nu pot spune mai mult.

— Nu încerca, a zis René cu blândețe, căci copila plângea și tremura.

— Vreau să mai spun și aceasta: părea că Babet și toți ceilalți au încercat să ne despartă și că n-au putut. Eu nu-mi amintesc nimic până în clipa când unchiul meu și-a pus mâna pe brațul meu — oh, cu atâta blândețe! Atunci nu am mai putut rezista. Am încetat să mă zbat și să hohotesc. M-a luat de mână și m-a condus la mama mea. „Tu o vei mângâia, Madeleine”, mi-a zis el. Aceasta a fost tot.

— Acesta a fost ultimul lui adio? a întrebat René.

— Da, însă... o, René, tatăl meu! Tatăl meu!...

— Pe tatăl dumitale îl mai poți vedea chiar și pe pământ, a zis René.

Lacrimile amare pe care le-a vărsat de curând pe mormântul propriului său tată, măreau simpatia lui pentru durerea fetei și nu i-a fost greu să găsească alte cuvinte pline de înțelegere pentru a o încuraja.

În anii care au urmat n-a mai auzit niciodată pe Madeleine

vorbind de acea noapte fatală; totuși, ea lăsase asupra sufletului său de copil o impresie neștearsă. Să mângâie pe mama sa a devenit de atunci încolo singura preocupare a Madeleinei. Nu trebuia să întârzie a mai vărsa lacrimi și a-și hrăni propria amărăciune.

Capitolul XIV

Așteptarea

Zilele întunecoase de ianuarie n-au trecut peste Mazet fără să aducă și câteva evenimente. Ele au adus o scrisoare destul de binevoitoare a comandantului din Saint-Agreve, informând familia întristată că putea să rămână în casa lui Meniet până când intendentul va face cunoscut decizia sa, privind soarta fermei. Apoi niște mângâietori au sosit, dintre cei care însoțiseră pe captiv până la porțile din Montpellier. Ei dădeau mărturie despre eroismul calm și plin de abnegație al păstorului, la fel ca și de curajul și seninătatea tot mai mare a însoțitorilor săi nefericiți, pentru care el era încă slujitorul lui Dumnezeu. Ziceau de asemenea despre comandantul din Vernoux, domnul Ladeveze, care fusese însărcinat cu supravegherea prizonierilor în timpul călătoriei, că se arătase de asemenea omenos, atât de compătimitor cât putea să-i permită funcția.

Puțin după primirea acestor vești, griji de altă natură au venit să asalteze pe Isabeau. Prietenii cărora le încredințase pe micul Claude, i-au adus la cunoștință că unele călugărițe stabilite în vecinătate remarcaseră copilul, lăudaseră frumusețea lui, inteligența lui și îi dădeau jucării și bomboane. Protestanții nu se temeau de nimic mai mult decât să-și vadă copiii mângâiați de străini, iar străinii care purtau un costum eclesiastic erau dublu de temut. Răpirea copiilor era unul din aspectele cele mai crude ale persecuției hughenotilor din secolul al XVIII-lea. Era o sursă de suferință mai mare decât spânzurătoarea, galerele și închisoarea, căci această măsură era mai adesea aplicată decât condamnările aplicate adulților. Dacă mărturiile contemporane nu ne-ar fi rămas pentru a dovedi îngrozitoarea înmulțire a acestor răpiri, aceasta ne-ar părea de necrezut. Niciun protestant nu era sigur, intrând la el acasă, că va putea să îmbrățișeze pe cei ce-i lăsase dimineața.

Isabeau știa prea bine ce însemnau mângâierile și prezența călugărițelor. Câteva jucării atrăgătoare – poate un Agnus Dei sau o imagine cu culori strălucitoare, reprezentând pe Fecioară – era oferită micului eretic care primea imediat jucăria drăguță și o păstra ca pe o comoară.

El se ducea bucuros cu astfel de bune prietene și, ca să le fie pe plac, repeta după ele câteva cuvinte dintr-o limbă necunoscută. Aceasta era suficient pentru a permite surorilor să se asigure că Claude Meniet, copil inteligent, ajuns la vârsta gândirii – adică la vârsta de 7 ani – își exprimase dorința de a intra în sânul bisericii catolice. Era atunci de datoria lor de a încuraja asemenea bune dispoziții, ridicând copilul de la părinții lui sau de la tutori și rezultatul era ordinul de a-l închide cu forța într-o mănăstire. Era adevărat că Claude nu avea încă 7 ani, însă cum putea să fie aceasta dovedit în absența oricărui extras legal de naștere sau de botez?

Era destul pentru Isabeau Meniet de a-și pierde soțul și fratele, pentru a pierde și pe unicul ei fiu. În groaza ei a trimis să caute pe micul băiat, gândind că va fi mai puțin în primejdie la Mazet decât la Desubas. Jocurile și râsetele copilului au înveselit iarăși această locuință tristă. Prezența lui era o mângâiere pentru toți locuitorii fermei, în afara bolnavei. Ea își iubea mult nepotul, încât în ciuda teoriilor ei de educație, îl răsfața puțin, însă cum caracterul micului băiat, la fel ca al său, era prea iute, surveneau între ei dese ciocniri. René și Madeleine aveau să întrebuințeze adesea toate resursele lor pentru a distra pe Claude departe de camera buncii.

În fine, ianuarie a făcut loc lui februarie. Era a doua zi a acestei luni. René își reamintea cele mai mici incidente în lumina evenimentelor care, în această zi, se împliniseră în altă parte. La Mazet zilele se scurgeau ca și cele de mai înainte. Spre seară René se găsea în hambar, pregătind hrană pentru animale și-și zicea cu regret că munca pe care o îndeplinea acolo era ingrată și inutilă, căci numai străinii vor profita de ea. Deodată s-a auzit chemat încetitor de o voce pe care n-a recunoscut-o la început. Credea că este aducătorul de vești pe care le aștepta și de care se temea totodată. A ieșit deci, alergând, fără a avea

timpul să-și pună vesta. Jean Desjours era în fața lui, l-a recunoscut la ultimele licăriri ale amurgului. Figura îi era trasă și palidă. Avea capul pus la preț, deci nu era o împrejurare potrivită să dea unui om, cât de viteaz ar fi fost el, o înfățișare plină și proaspătă. Totuși, nu avea expresia abătută și disperată pe care René o remarcase la el cu câțva timp înainte. Atitudinea sa arăta mai degrabă hotărâre și o încredere curajoasă.

— Ai aflat ceva? a strigat el, strângând mâna lui René.

Acesta i-a spus ceea ce știa, însă pe acestea el le cunoștea deja.

— Cum se face că ești aici, Jean? a întrebat René. Vărul dumitale s-a arătat cumva nedemn de încredere?

— Oh, în ceea ce privește asta, nu! Este o lucrare bună în Filip. O pată neagră pe fața unui om, nu face din el un negru. Este încă în pat ca urmare a rănilor lui și suferă mult, sărmanul băiat. M-ar fi ținut chiar cu pericolul vieții sale, însă când va fi vindecat, va putea fi cercetat pentru faptul că a luat parte în acea duminică și, în plus, dacă ar fi bănuțat că m-ar fi ascuns... Ce mă sfătuiești să fac?

— Care sunt intențiile dumitale?

— Să traversez munții, să iau alt nume și să găsesc de lucru la o fermă sau la un păstor. Însă aș dori să rămân câteva zile în acest loc, până când ceva vești ne vor fi aduse.

Aici micul Claude a venit să întrerupă conversația, îl trimisese să cheme pe René pentru a cina.

— Spune-i mamei tale că vin, a răspuns René; apoi, adresându-se lui Desjours cu puțină ezitare:

— Mă tem, a zis el, să nu fie periculos să te invit să intri. Rămâi aici; voi reveni îndată și îți voi aduce de mâncare.

— Bine. Oricât mi s-a dus vestea de nebun, nu voi fi așa de imprudent să compromit pe doamna Meniet.

René n-a găsit sarcina lui așa de ușoară cum se așteptase. Morala severă a Deșertului nu permitea ceea ce se cheamă „mici minciuni”. Nu a putut răspunde simplelor chestiuni ale lui Claude fără a trezi temerile lui Isabeau, care în urma necazurilor ei era fără încetare cu ochii în patru. A trebuit să-i spună adevărul și ea a fost

foarte supărată pe el.

— Și ai putut, a zis ea cu un ton de reproș, să lași afară un om al cărui cap este pus la preț din cauza dragostei pe care o are pentru fratele meu? Nu aș fi făcut așa!

Îndată s-a ridicat de la masă, pentru a merge să caute pe proscris. Acesta a avut un moment de bucurie când doamna Meniet i-a luat mâna. Nu erau în întregime străini unul de altul. Isabeau văzuse câteodată pe Desjours însoțind pe fratele ei și auzise pe soțul ei laudându-l pentru devotamentul entuziast pentru Majal.

— Prietene, i-a zis ea, știu tot ceea ce ați făcut și ați suportat. În numele celui care, fără îndoială, acum nu mai poate fi atins de suferință, vă mulțumesc. Pentru mine el este mai scump decât viața și a fost la fel pentru dumneavoastră; ați dovedit-o cu noblețe. Intrați. Ar fi într-adevăr ciudat să nu fiți binevenit sub ultimul acoperiș care l-a adăpostit.

Jean Desjours, cu toate că era mișcat de mărturisirea recunoștinței, a rămas ferm în hotărârea lui.

— Am produs deja tulburare, a zis el, nu vreau să vă mai produc în plus și dumneavoastră, doamnă.

Însă Isabeau știa să fie la fel de hotărâtă. Discuția a fost lungă și s-a terminat printr-un fel de compromis. Desjours primea hrană și adăpost, la fel și veșmintele pe care le lăsase un lucrător de la fermă. Cu această îmbrăcăminte a luat de asemenea treburile ultimului lor proprietar și părea puțin probabil, în acest fel, că va risca să atragă ceva pericole asupra gazdelor sale.

Capitolul XV

Căpitanul de dragoni

Puține zile după aceea, un tânăr ofițer de dragoni călărea alene pe drumul de la Saint-Agreve la Mazet. Dimineața era frumoasă; soarele făcea să strălucească uniforma sclipitoare care, spre regretul celui care o purta, nu era decorată cu niciuna din insignele glorioase obținute în războaie. Avea un soldat care îi compunea escorta și n-avea ca armă decât sabia. Se vede că nu era adus de datoria lui militară la Mazet.

Emile de Sableres, marchiz de Chantal, căpitan de dragoni, servea pe rege în provincia Languedoc. La fel de viteaz ca un erou legendar, îi era mai plăcut să-și ducă activitatea în domeniul războiului, care bântuia cu violență în Țările de Jos și în Germania, însă forța împrejurărilor și propriul său interes îl atrăgeau în Sud și-l rețineau în vecinătatea bunicului său influent și bogat, guvernatorul Lenain, baron de Asfeld. Astfel, în timp ce frații săi de arme culegeau lauri la Fontenoy, tânărul Chantal era înlănțuit de o mulțime de treburi neînsemnate pe care le disprețuia, căci erau fără pericol și fără glorie. El făcuse legământ că va executa invazia Provence-ei prin aliați. Așteptând, își lua partea la toate plăcerile și distracțiile pe care Montpellier i le putea oferi. O făcea fără entuziasm, căci nu găsea nicio bucurie, ci numai pentru a scăpa de ceea ce considera ca cel mai rău dintre toate, plictiseala.

Găsea totuși ceva compensare în societatea și prietenia părinților îndepărtați din vechiul castel situat pe malurile Ronului, aproape de Saint-Peray. Câteva luni înainte, când revenise să le facă o vizită scurtă, René Plâns avusese onoarea să-i servească de ghid în mai multe rânduri. De această dată își depășise concediul și-și atrăsese neplăcerea șefului său. Însă guvernatorul se interesase de averea nepotului său și știa că părinții din Saint-Peray aveau la dispoziția lor mâna unui minor bogat. Astfel, nu numai că el a liniștit pe colonel, însă i s-a încredințat tânărului căpitan misiunea care-i permitea să-și viziteze din nou prietenii. Chantal o găsea respingătoare și a întârziat execuția atât timp cât a îndrăznit. Plimbarea sa înspre Mazet n-avea nimic comun cu obiectul misiunii lui. Era purtătorul a două scrisori, pe care promisese, pe onoarea sa, că le va duce în mâini sigure. Domnul Chantal aparținea, trup și suflet, generației noi, neliniștită, agitată, înfierbântată, al cărui spirit înflăcărat amintea totdeauna idei noi și planuri abia schițate. Nu era înrădăcinat în scepticism, cu toate că îndoieli vagi veniseră să-i viziteze spiritul. Nu se așezase pe scaunul batjocoritorilor; era mai degrabă înclinat la visare. În timpul ultimelor săptămâni o adevărată tragedie se desfășurase sub ochii lui. Sosind deodată în mijlocul viselor lui, aceste evenimente făcuseră asupra lui o

impresie adâncă.

Tot ceea ce era în el entuziasm generos a fost trezit de ce a văzut și a auzit; însă impresiile lui, vii și prompte, nu erau totdeauna durabile. Atâta timp cât persistau, nu le ascundea; se îndârjea din contră să le apere.

Fără îndoială, a fost o greșeală din partea guvernatorului, să trimită pe acest copil al secolului al optsprezecelea, plin de imaginație și de sensibilitate, la Saint-Agreve, cu misiunea de a rade până la pământ locuința unui om cinstit, din cauza unei abateri pe care tânărul ofițer ar fi făptuit o el însuși dacă i s-ar fi oferit ocazia. Câteva zile mai târziu această datorie crudă trebuia să fie împlinită; însă nu aceasta îl conducea la Mazet în acea dimineață.

Capitolul XVI

Biruința

Micul Claude, urcat pe una din ferestrele cele mai ridicate ale casei, a observat primul pe cavaler și a dat alarma. Și când ofițerul, coborând de pe cal, a aruncat hățurile servitorului său, a văzut în pragul casei o femeie palidă, însă frumoasă. Chantal a salutat-o cu respect, zicând:

— Cred că doamnei Meniet am onoarea să-i vorbesc? Vin de la Montpellier și vă aduc scrisori de la acei despre care doriți, bineînțeles, să aveți vești.

Isabeau l-a invitat mai ales cu gestul decât cu vocea, să intre în casă. El a urmat-o în cameră, unde, imediat, a devenit centrul unui grup liniștit, care aștepta veștile cu nerăbdare. În acea zi, pentru prima dată, sărmana bolnavă își luase locul ei lângă foc. Ea se întreba cu tristețe de ce o existență atât de inutilă fusese scăpată, în timp ce oameni tineri și plini de speranță, a căror viață era mai prețioasă cum nici nu se putea spune, erau luați din lume. Madeleine, în picioare lângă ea, strângea cu dragoste mâna zbârcită a bunicii, în mâinile ei. René, în graba lui, s-a apropiat mai mult de străin și, spre marea lui surpriză, a recunoscut în el pe căpitanul căruia îi fusese călăuză cu prețul multor regrete. Claude se înghesuia lângă mama sa, Des-jours și Babet rămăseseră în urmă.

Chantal privea în jurul lui, întâi micul grup, apoi, nu fără mirare, camera a cărei mobilă, cu toate că destul de confortabilă, era a unei ferme obișnuite. Era greu de spus ceea ce se aștepta să găsească; însă niciun rafinament, niciun lux nu i s-ar fi părut deplasat.

Cuvintele nu i-au venit cu ușurință, cu toate că avea multe de spus. Isabeau a rupt tăcerea:

— Și soțul meu, domnule? a întrebat ea, înțelegând instinctiv simțămintele binevoitoare ale tânărului gentleman.

— Sunt îndurerat, doamnă, de a fi aducător de vești rele. Domnul Meniet este condamnat la galere.

— Pentru... toată viața?

Aceste trei cuvinte au fost abia pronunțate.

Ofițerul, ca răspuns, a înclinat capul. Lovitura a fost primită în tăcere; era de așteptat. Însă copiii au început să plângă și un geamăt surd și dureros a scăpat de pe buzele bunicii. Acest calm i-a părut lui

Chantal mai expresiv decât cele mai zgomotoase plânsete. Încă nu a spus totul.

— Fratele meu? a murmurat Isabeau.

— Doamnă, nobilul vostru frate este cu Dumnezeu.

— De când?

— Din ziua a doua a acestei luni.

O schimbare ciudată și bruscă s-a produs atunci în sufletul lui Isabeau. Nu mai era fratele său, modelul copilăriei și al tinereței sale, bucuria și mândria vârstei sale mature: era martirul triumfător la care putea să gândească și de care putea să vorbească mereu cu calm și cu seninătate. Putea chiar să se mire că deznodământul așa de sublim a fost mult întârziat. De obicei câteva zile erau de ajuns pentru împlinirea scurtelor formalități care precedau chinul.

— Pentru ce l-au reținut departe de cer în timpul atâtor săptămâni? a zis ea.

Dacă ea ar fi știut ce se petrecuse în acest interval de timp, l-ar fi considerat ca încoronare demnă a scurtei dar folositoare slujiri a fratelui său.

— Doamnă, a răspuns tânărul ofițer, această viață era prețioasă

și multe persoane nu vrui s-o păstreze. Era greu de hotărât ca fratele Jvs. să moară în urma declarațiilor sale prea sincere, în timp ce nu exista, în afara propriei sale mărturisiri, nicio dovadă legală că și exercitase funcția slujbei protestante. Guvernatorul a cerut instrucțiuni de la Versailles și, în acest timp, rugămințile, promisiunile, solicitările au fost epuizate pentru a smulge de pe buzele prizonierului cuvântul care l-ar fi salvat. Dacă ar fi zis numai: „Mă îndoiesc”, sau chiar și mai puțin: „Voi vedea, voi cerceta”, ar fi evitat moartea. Isabeau și-a redobândit încrederea.

— Și, dvs., domnule, a zis ea, care purtați uniforma regelui pe o inimă a cărei onoare n-a fost niciodată pătată, ce-ați fi gândit despre el dacă ar fi pronunțat acest cuvânt?

— Înțeleg perfect, doamnă, refuzul unui om de inimă de a-și câștiga viața cu prețul onoarei lui. Mândria, o mândrie nobilă îl susține. El aruncă departe de el, cu dispreț, propunerile nedemne și, murind, se simte cu mult mai mult deasupra celor care-i oferă în zadar viața. N-a fost astfel cu fratele vostru; el a fost neconținut senin, răbdător, plin de blândețe, de abnegație și recunoștință pentru intențiile binevoitoare ale celor care se interesau de el. Părea că se consideră ca ultimul și cel mai neînsemnat dintre oameni, însă de asemenea cel mai fericit. Cu toate că avea în față o moarte crudă, nimeni nu socotea că are nevoie de milă. Părea mai degrabă că el avea milă de cei care încercau să-l zdruncine, însă nu dovedea niciun sentiment de dispreț. „Soarta mea nu este de plâns”, l-am auzit vorbind, „este demnă de invidie. Nu mă tem de nimic, Domnul este Păstorul meu, partea mea, speranța mea și marele meu refugiu”. Țările din Languedoc, o știți fără îndoială, au început să-și țină adunările. Episcopul din Montpellier și alți membri din înaltul cler au vizitat pe captiv și s-au folosit, pentru a-i învinge rezistența, de toate argumentele și de toată elocvența lor.

— Lașii! a murmurat Desjours.

— Nu, a zis Isabeau, nu le fac niciun reproș, la nicio persoană. Totuși, domnule, înțelegeți că ni se pare puțin cavaleresc și loial de a lega un adversar de mâini și de picioare, de a-l așeza în fața spânzurătorii și de a-i ordona să-și apere principiile lui religioase.

— În asemenea lupte, doamnă, nu mi-ar fi greu să numesc eroul. Nu sunt teolog; nu înțelegeam nimic din chestiunile pe care le discutau, însă cei care le cunoșteau laudau foarte mult cunoștința fratelui dvs., blândețea, modestia sa și în același timp tăria caracterului său. Episcopul de Montpellier vorbea despre el cu respect și afecțiune.

— Dumnezeu să-l răsplătească! a strigat Isabeau.

— Guvernatorul l-a întrebat de mai multe ori, a urmat tânărul ofițer, însă, în sfârșit, cum timpul trecea, a fost obligat prin ordinul regelui să-l roage, în Numele Aceluia în prezența căruia în curând avea să se găsească, de a declara dacă era adevărat zvonul care atribuie planuri nelegale protestanților. „Protestanții au o vistierie comună, grămezi de aur? Sunt în legătură cu englezii?” a întrebat. La aceste întrebări domnul Desubas a răspuns: „Nimic din toate acestea nu este adevărat; păstorii nu predică decât răbdarea și credincioșia față de rege”. „Știu domnule”, a zis guvernatorul. Un incident ciudat s-a produs când s-a citit sentința tribunalului unde era mulțimea. Privind în jurul meu, n-am văzut decât fețe în lacrimi. Cetățeni, soldați, avocați, chiar judecători, toți erau emoționați. Buzele guvernatorului pronunțaseră fără a tremura multe sentințe; însă de această dată n-a putut să nu adauge: „Acesta este ordinul regelui, însă cu durere mă conformez”. „Știu, domnule”, a răspuns condamnatul cu calm. Privirea mea era fascinată de seninătatea nobilă a chipului său, singura din sală pe care nu se citea nici amărăciune, nici regret. S-a făcut atunci o mișcare între ascultători și am auzit persoanele care mă înconjurau, murmurând una alteia cu mirare: „Uitați-vă la domnul guvernator!” Mi-am desprins privirile de prizonier, pentru a le îndrepta spre prezident și am văzut că el însuși plângea... Pot să continui, doamnă?

— Dacă vreți, domnule... Cuvintele dvs. sunt o ușurare pentru mine.

Căpitanul a întors puțin capul și a reluat cu jumătate de voce:

— Locul ales pentru execuție era Esplanade.

— Cunoșteam bine această piață. Nu numai un martir a intrat de acolo în bucuria Stăpânului.

Adesea noi vorbeam... dar continuați, domnule.

— Cu toate că eram destul de aproape de fratele dvs., doamnă, în timpul chinului, nu pot să vă spun niciun cuvânt al lui. Niciunul n-a fost auzit, din cauza răpăitului a 14 tobe care băteau fără încetare; însă el nu părea că aude zgomotul. Seninătatea care domnise până atunci pe chipul lui, făcuse acum loc unei expresii radioase și această expresie transfigura chiar și lugubru aparat de chin. Avea capul și picioarele goale și cămașa lungă albă, asemănătoare unui giulgiu, cu care era îmbrăcat, pune în relief statura lui nobilă. A îngenunchat la picioarele schelei, a ridicat ochii și mâinile spre cer și s-a rugat cu ardoare. A adresat un adio plin de blândețe iezuiților care-l înconjurau; însă i-a rugat să-l lase să moară în pace și a respins încetișor crucifixul pe care i-l dădeau să-l sărute. Cu un pas rapid a urcat schela; însă o nouă încercare îl mai aștepta: călăul l-a oprit și l-a obligat să vadă arzând sub ochii săi predicile, dările de seamă ale adunărilor din Deșert și notele sinodale pe care le luase de la el. A fost un moment solemn. Tamburele băteau mereu, însă cea mai mare reculegere domnea în mulțimea imensă. Toate privirile erau fixate pentru ultima dată pe forma albă și pe figura radioasă care părea să contemple deja slava cerească. În sfârșit, deznodământul a sosit, însă n-am văzut nimic și nu-mi este rușine de lacrimile care mi-au acoperit privirea. În această mulțime, vă asigur, nu se puteau distinge catolicii de protestanți, căci toți plângeau.

Povestitorul a tăcut.

Isabeau era absorbită de gândul că fratele său intrase triumfător în cer, lăsând după el urme glorioase. După o clipă, a întins lui Chantal mâna ei albă și rece.

— Vă mulțumim, a zis ea; sunteți bun cu noi și ceea ce ne mișcă mai mult, ați fost bun cu el.

— Toată lumea ar fi făcut la fel, a zis Chantal, ducând mâna lui Isabeau la buzele sale.

— Niciun gând de amărăciune nu se amestecă în necazul nostru, a zis doamna Meniet, cu același calm. Fratele meu ne aduce pacea, chiar în moarte. În aceste lacrimi vărsate împreună, protestanții și catolicii vor uita împunsăturile lor și exemplul lui ne va ajuta, pe noi,

care îl iubim atât, să iertăm pe judecători, episcopi, pe iezuiții care i-au arătat simpatie și să ne rugăm pentru ei.

— Catolicii, a reluat Chantal, nu se feresc să încurajeze deschis pe frații voștri de religie și să le spună ce onoare aduce moartea martirului asupra cauzei lor. Și acum, doamnă, misiunea mea de aici ca om particular este terminată sau cel puțin va fi când vă voi da cele două scrisori.

A scos un mic portofel din care a luat două scrisori sigilate adresate doamnei Meniet, la Mazet, aproape de Saint-Agreve. Una era de la Majal; cealaltă, cu o scriere stângace și neregulată, trăda rama fără experiență a lui Meniet. Isabeau le-a recunoscut îndată; le-a luat, schimbându-și culoarea, și cuvintele de mulțumire, pe care încerca să le murmure, s-au stins pe buzele ei.

— Aș fi vrut din tot sufletul meu, a zis Chantal, ca treburile mele aici ca soldat să fie terminate.

— Nu înțeleg, domnule, a zis Isabeau, pe care vederea acestor două scrisori o făcea să-și piardă deja calmul aproape supranatural.

— Din nefericire, doamnă, sunt, împotriva voinței mele, aducătorul ordinelor regelui, pentru ca această casă să fie demolată și rasă.

— Nu regretați acest lucru, domnule, și credeți-mă, nu-l regretăm nici noi înșine. După ce am dat lui Dumnezeu ceea ce aveam mai scump, credeți că-l vom precupeți lemne și pietre?

— Ce știi tu, Isabeau Majal? a strigat deodată vocea ascuțită a Rochettei. Nu ești născută aici, n-ai fost botezată aici și morții tăi nu dorm acolo, în grădină. Ai mei sunt acolo și speram că în curând viteazul meu fiu mă va culca tot acolo și că mă voi odihni lângă ei. Totuși, să nu crezi că plâng casă, grădina, mormintele, oh! nu. Dumnezeu știe că toate acestea au mai puțină valoare pentru mine decât un singur fir din părul capului său. Tu știi tot așa, Isabeau, cu toate că poate am pronunțat câteva cuvinte grele pe care nu le gândisem, în fond; căci el m-a învățat să-mi pun nădejdea în moștenirea acelei locuințe care nu este făcută de mâini omenești și, dacă voi intra vreodată acolo, după Dumnezeu, lui i-o datorez. Dar fiul

meu! Fiul meu!... Voi coborî în mormânt plângând pe fiul meu! Domnule ofițer, dacă inima dumneavoastră știe ce este mila, întrebați pe guvernator dacă dărâmarea acestei case, mama și copiii fiind fără adăpost în lume, nu este o pedeapsă destul de mare pentru crima de a fi deschis ușa noastră lui Majal. Ce-ați fi făcut, domnule, dacă el ar fi venit să bată la ușa dvs?

— Mamă, dragă mamă, calmează-te! a zis Isabeau cu un ton rugător. Domnul ofițer este bun și amabil; ne va veni în ajutor, dacă va putea, însă Dumnezeu singur poate. Să ne îndreptăm privirile spre El.

— Cel puțin, a zis Chantal, pot să îngrijesc ca domnului Meniet și celorlalți prizonieri să nu le lipsească nimic. Puteți fi sigure că nimic nu va fi neglijat pentru a îndulci întemnițarea lor.

— Vă mulțumim, domnule, a zis Isabeau.

— Un cuvânt încă, a zis Rochette, va fi ultimul pe care-l veți auzi de pe aceste buze, poate prea grăbite pentru a se deschide, când ar fi trebuit să lase pe tineri să vorbească. În timpurile noastre oamenii tineri știu să facă totul, chiar să moară. Spuneți celor care v-au trimis, domnule, că este ușor să răstoarne aceste ziduri în țărână, însă că noi mulțumim lui Dumnezeu că nu pot să atingă locuința unde Majal a fost primit.

— Spuneți-le încă, a adăugat Isabeau, că ne vom ruga — cum s-a rugat el, fără îndoială — pentru ca porțile de aur ale acelei locuințe să se deschidă de asemenea larg pentru toți datorită mijlocirii Mântuitorului care l-a răscumpărat și care l-a susținut cu mâna Sa dreaptă.

Cel căruia i se adresau aceste cuvinte, nu le înțelegea; însă simțea că erau cuvinte amabile de pace și de iertare. A fost scutit de greutatea de-a căuta un răspuns, căci Babet, care se preocupa de cinstea casei, se făcuse nevăzută, luând pe micul Claude, și acesta intra acum încărcat cu vin și pâine de grâu pe care le oferă cu o grație timidă tânărului ofițer.

— Domnule, a zis Isabeau, sunteți ultimul străin care va rupe pâinea sub acest acoperiș și făcând-o, ne cinstiți. Simpatia dvs. pentru noi v-a câștigat cea mai sinceră recunoștință a noastră. Să binevoiți să

vă amintiți câteodată, urmând îndatoririle dvs. În drumuri și în tabere, că destul de departe, în Deșert, câțiva protestanți proscriși roagă pe Dumnezeu să vă păstreze în căile Sale și să vă umple cu binecuvântările Sale cele mai prețioase.

— Eu sunt cel care vă sunt recunoscător, a răspuns Chantal; probabil că rugăciunile au tot atâta valoare în franțuzește ca și în latinește.

Poate spre a-și ascunde emoția, s-a aplecat spre Claude și a zis, mângâindu-l:

— Acest mic omuleț seamănă mult cu tatăl său și cunosc mai multe doamne mari care ar fi încântate să aibă un copil așa de frumos ca paj.

Fără îndoială, din cauza câtorva vagi amintiri a ultimei vizite a soldaților la Mazet, copilul s-a temut de aceste aprecieri și fruntea lui blândă s-a acoperit de un nor. Isabeau l-a atras spre ea și a îndepărtat furtuna începută, prin cuvinte dulci și mângâieri și mai dulci. Apoi ea a întrebat:

— Când veți fi obligat, domnule, să executați acest ordin?

— Mă tem că poimâine, a răspuns cu tristețe Chantal. Mă îndoiesc că voi putea obține o altă amânare. Luați tot ce puteți, doamnă; și Dumnezeu să fie cu dvs.

El și-a luat cu prietenie rămas bun de la Isabeau și de la ceilalți locuitori ai fermei și s-a pregătit de plecare. René l-a însoțit și au vorbit împreună câteva minute.

Când s-a reîntors, toți erau în picioare, tăcuți în fața scaunului Rochettei. Isabeau părea că nu vede nimic din ceea ce o înconjură. Ea contempla ca într-un extaz ceva îndepărtat și nevăzut de ceilalți. Micul Claude se uita ținând la chipul mamei sale, cu ochi plini de respect și de mirare copilărească.

Când René s-a adăugat grupului, doamna Meniet a zis:

— Să mulțumim lui Dumnezeu pentru fratele nostru.

Nu mai era „fratele meu”, era „fratele nostru”, cel al lui René, al lui Desjours, chiar al micuței

Madeleine, printr-o rațiune asemănătoare aceleia pe care o face

Dumnezeu, Tatăl nostru.

Toți, chiar și doamna bătrână, au îngenuncheat și s-au apropiat astfel unii de alții. René s-a așezat lângă Madeleine și a luat într-ale lui mâna mică a copilei.

Atunci vocea lui Isabeau s-a ridicat fermă și clară:

„Tată, Te binecuvântăm pentru viața sfântă și curată a fratelui nostru și pentru moartea lui triumfătoare. Te binecuvântăm pentru tot ceea ce a fost și este pentru noi. Te binecuvântăm pentru toată bucuria pe care a avut-o aici pe pământ să te cunoască și să te urmeze, să părăsească totul pentru Tine, să lucreze, să sufere, să moară pentru dragostea Numelui Tău. Te binecuvântăm pentru bucuria pe care o are acum să te contemple față către față. Ai ascultat dorința inimii lui și n-ai lepădat cererea buzelor lui; l-ai copleșit cu bogățiile dragostei Tale; el vede pe împărat în toată frumusețea Lui. El cerea – nu, noi ceream pentru el, cu ce rugăciuni și lacrimi, Tu le știi! – noi îți ceream viața și Tu i-ai dat-o; chiar o lungime de viață pentru veșnicie. L-ai făcut să fie un exemplu al binecuvântărilor Tale pentru totdeauna, l-ai umplut de bucurie cu prezența Ta”.

Astfel, întristații mulțumeau lui Dumnezeu în timp ce stăteau încă în norul strălucitor pe sfântul munte. Însă extazul viziunii nu putea să dureze tot timpul și natura trebuia să-și ceară repede drepturile ei. Inimile dezolate s-ar fi sfârșit dacă Iisus n-ar fi rămas lângă ele.

Expunând istoria acestui martir, biograful n-a avut nevoie să-și înfrumusețeze eroul; n-a avut decât să se lase călăuzit de purul adevăr. Sunt pagini, în istorie, în care nicio poveste imaginară n-ar fi egală în simplitate, în măreție, în caracterul ei sublim. Cronicarul păstorilor din Deșert, după ce a povestit cu ce calm triumfător a trecut Majal porțile cetății cerești, a terminat prin aceste cuvinte: „Astfel a murit, la vârsta de 26 de ani, slujitorul Matthieu Majal Desubas. Tinerețea, frumusețea, inteligența, blândețea, seninătatea și eroismul său evanghelic formează, pentru a spune astfel, un ultim fundal luminos pe care se desprinde mai distinct imaginea acestui martir, cel mai curat și cel mai frumos dintre toți cei din Deșert. Nimic nu lipsește slavei lui. El a

câştigat regretul protestanţilor şi catolicilor, al episcopilor şi al judecătorilor, al paznicilor şi al călăilor. Poeţii populari au celebrat triumful său dureros şi ostile cereşti spre care – zice balada populară – a zburat duhul său şi ale căror melodii dorea să le audă, l-au primit, fără îndoială, cu ramuri de palmier şi cântece de biruinţă” *

Istoria Păstorilor din Deşert, de Napoleon Payrat.

Capitolul XVII

Puterea colinelor

Doi ani s-au scurs de când biserica, sub cruce, plângea pe mormântul fiului său preferat, Majal Desubas, umplând văile şi cătunele din Ceveni şi Vivarais cu „un lung strigăt de durere”.

Este o dimineaţă frumoasă de duminică, spre sfârşitul lui mai 1748. Soarele străluceşte cu o lumină aşa de vie, aerul este aşa de parfumat pe muntele unde este construită căsuţa care a fost locuinţa lui Paul Plâns, încât locuitorii săi lasă uşa deschisă pentru a se bucura mai bine de căldura plăcută. Ocupaţia lor este serioasă, însă nu se tem de tulburări. Singurătatea în afară este absolută; locul care le serveşte de refugiu este o retragere sigură.

O femeie bătrână şi doi copii sunt îngenuncheaţi lângă o femeie mai tânără care se roagă cu voce tare.

În momentul când rugăciunea s-a sfârşit, toţi au 150

zărit pe podea umbra unui nou venit. Micul Claude, cel mai rapid să se ridice, a alergat la uşă şi s-a găsit într-un moment în braţele unui om tânăr cu trăsăturile brune însă frumoase. René Plâns era acum agent-împuternicit de bisericile din Deşert în Ce venii de Sus. Avea 19 ani, însă părea mult mai în vârstă. Părul său brun şi buclat, ochii săi vii şi inteligenţi, talia subţire şi bine legată, mişcările iuţi, arătau energie şi sănătate şi, dacă s-ar fi bucurat, cum era probabil, de periculoasa distincţie de a avea semnalmentele sale între mâinile poliţiei, s-ar fi găsit fără îndoială descris ca „un om bine făcut”.

Isabeau şi-a pus mâna într-a lui cu încrederea deplină a unei vechi prietenii. Primirea Madelenei a fost la fel, însă degetele robuste ale tânărului au strâns mica mâna cu un aer de afecţiune protectoare. A fost mai ceremonios în ceea ce priveşte Rochette şi i-a dus mâna la

buze.

Ochiul său clarvăzător remarcase deja schimbări la prietenii lui; căci mai mult de un an se scursese de la ultima și scurtă lui vizită în casa în care-și petrecuse copilăria. Sănătatea Rochettei se îmbunătățise, însă figura ei crispată arăta tensiunea ei nervoasă. Claude era imaginea unui fericit omuleț de munte. El unea blândețea mamei sale cu constituția robustă a lui Meniet. Figura încântătoare a Madeleinei avea o expresie gânditoare și visătoare; ochii ei de un albastru închis ca cerul patriei sale sclipeau ciudat. Pietatea unei copile înflăcărate, coaptă prin suferință, este ca un boboc deschis înainte de vreme; mii de pericole îl amenință. Numeroase povestiri cu privire la copiii profeți printre camisarzi circulau încă din gură în gură în munții din Languedoc. Natura impresionabilă a Madeleinei ar fi fost cu ușurință dusă la acest grad de exaltare, dacă s-ar fi gândit mereu la soarta tatălui ei, la chinul unchiului ei și la nenorocirile poporului. Însă o mamă dragăstoasă și înțeleaptă era lângă ea pentru a o călăuzi, a o supraveghea.

Isabeau avea aerul delicat, dar obosit și mâna care o ținea pe cea a lui René era străvezie. Viața ei era prea plină, nu numai de gânduri, ci și de treabă. Ea îndeplinea cu ajutorul Madeleinei toate îndatoririle gospodăriei, supraveghea pe Rochette, instruia copiii și făcea diferite servicii locuitorilor din Cros. În plus, fiecare din orele ei de răgaz din zi și chiar din noapte treceau lucrând pentru soțul ei prizonier, astfel ca frigul și foamea să nu vină să se adauge la suferințele lui strâns legate de situație. Biserica reformată venea cu noblețe în ajutorul credincioșilor săi, însă aceștia erau numeroși la galere și resursele erau foarte restrânse. Astfel că Isabeau, ca toți țăranii din Ceveni, dărucea și torcea lâna care, țesută în stofă groasă, forma singurul export al regiunii. Ea era susținută în munca ei groaie de gândul că cele câteva lire pe care le câștiga în felul acesta însemnau pentru soțul ei o hrană sănătoasă, în loc de bob și pâine neagră, o vestă caldă sub jacheta subțire de serj roșu a condamnaților la galere, poate chiar luxul unei strapontine – o saltea îngustă pe care putea să-și întindă brațele zdrobite.

Avusese și ea vremea ei de tristețe și disperare; nimeni, nici chiar Madeleine nu înțelesese cât suferise. Acest moment trecuse și încetase să mai verse lacrimi. Ea nu mai căuta pe fratele ei pe pământ; însă avea o adâncă nevoie să-l contemple în slavă. Toți cei care o cunoșteau ziceau: „N-are mult timp de plâns, se va duce în curând să întâlnească pe fratele ei”. Însă ea însăși nu credea aceasta; era mirată să audă vorbindu-se așa și s-ar fi rugat cu căldură ca viața să-i fie prelungită, căci în inima ei avea un vis. Figura pe care dorea s-o revadă nu era aceea a martirului.

După primele salutări, Rochette a zis, aruncând ochii pe veșmintele prăfuite ale lui René:

— Găsesc că nu este bine pentru un tânăr credincios, un trimis al bisericii, un candidat la sfânta slujbă, să alerge în dreapta și în stânga și să călătorească în ziua Domnului.

— Aveți dreptate, doamnă, a zis René; însă vreau să împlinesc o faptă de milă, așa că vă mărturisesc fără remușcări că am călătorit toată noaptea și că am intenția să merg la Genolhac îndată ce vă voi face cunoscut veștile pe care am să vi le comunic și după ce voi fi prânzit cu dvs.

— Cum?! N-ai să te duci nici măcar să-ți vezi sora?

Tânărul Brissac și Jeanette erau căsătoriți și locuiau în sat cu părinții lui Jacques.

— Aș putea s-o văd câteva clipe, însă nu trebuie să mă opresc.

— Este ceva deosebit la... prietenii noștri? a întrebat Isabeau cu un ton bănuitor.

— La prietenii noștri de la Toulon, nu, scumpă doamnă; ei sunt sănătoși și, prin harul lui Dumnezeu, destul de împăcați cu soarta lor. Din cauza războiului, galerele sunt acum înarmate, echipate și fac mici călătorii; însă galera domnului Meniet, „Biruitoarea”, n-a intrat încă în serviciul activ.

— Spune-mi ce știi despre el, scumpul meu René, a zis Isabeau cu vioiciune.

René a ezitat un moment. Micul Claude, în picioare în fața lui, asculta cu urechile ciulite vești de la tatăl lui, galerianul. Era bine ca el,

un copil să audă tot? Da, el va venera mai mult pe autorul zilelor sale, din cauza rușinii și suferințelor pe care le suporta din dragoste pentru Hristos.

— Dragă mamă, a zis tânărul, nu vă voi ascunde nimic din ceea ce domnul Meniet mi-a povestit.

„... Nenorocirea mea la început m-a doborât”, mi-a zis el; „nu m-am gândit niciodată că o astfel de soartă va fi partea mea. Urmam pe Hristos de departe, socoteam c-am să trăiesc în înlesnire și bună stare toată viața mea și-am să mor în mijlocul alor mei. Însă ei m-au obligat să-mi port crucea”. Și crucea era grea, a adăugat René. În timpul primelor zile ale închisorii sale de la Vernoux, a fost gata să cadă sub greutatea crucii, însă Dumnezeu care ridică pe cei întristați l-a mângâiat prin ceea ce el numește „preafericitul voiaj de la Montpellier”. Puteți bănui cum cel care era deja aproape în cer a ajutat pe nefericitul frate, a cărui soartă, zicea el, era mult mai de plâns decât a lui. Și apoi, ca profetul când a văzut pe stăpânul său luat la cer, domnul Meniet a simțit că va putea face minuni cu ajutorul aceluiași Duh. Oboselile lungului marș spre Toulon, cu lanțurile de prizonier – mamă, n-am nevoie să vi le descriu – au fost suportate cu răbdare și curaj; însă întristarea s-a făcut din nou simțită. Primele săptămâni la galere au fost greu de suportat. „Nu suferințele trupești erau cel mai greu de îndurat”, mi-a zis el. „Ceea ce rănea adânc sufletul meu era contactul cu criminalii josnici, înjurăturile, blestemele care plouau de peste tot”. El nu putea mânca hrana grosolană care îi era adusă. Însă Dumnezeu nu-l părăsise; zi după zi l-a sprijinit și l-a întărit. Unii dintre prietenii noștri i-au procurat o hrană potrivită pentru trupul lui și i-au dat din belșug cuvinte de mângâiere pentru inima lui zdrobită. Și-a recăpătat puterile, s-a întărit după oboseala temniței. Obişnuința l-a învățat să se izoleze în mijlocul scenelor revoltătoare care se petreceau sub ochii lui. Când l-am văzut pentru prima dată, începuse să se obișnuiască și cu mânuirea vâslelor. Șeful galerei sale era văzut ca un om rău. Totuși, în timp ce face să plouă loviturile peste ceilalți închiși, nu lovește niciodată pe hughenoți, căci, zice el, dacă ei trebuie să meargă în iad, este drept să le îndulcească suferințele pe pământ”.

— Dumnezeu să fie lăudat! a strigat Isabeau. Ușurarea pe care o încerca ea acum era cu atât mai mare cu cât cunoștea durerile îngrozitoare suferite adesea de protestanții închiși.

René a reluat cu voioșie:

— Domnul Meniet a fost făcut de curând „vogueur”.

— Ce este asta? a întrebat Claude, care îl ascultase cu atenție încordată.

— Șef de vâslasi. El se așază în vârful bancului și are, prin urmare, cel mai mare efort de făcut; însă i se acordă ceva mai multe înlesniri și în special permisia de a se duce pe uscat și de a-și cumpăra proviziile lui și pe cele ale tovarășilor lui... Poți fi sigură că puterile i-au revenit complet, fără de care n-ar fi rezistat în acest post.

— Dumnezeu să fie binecuvântat pentru mila Lui față de nefericiții Lui slujitori! a zis Isabeau. Însă.

— *Acest fapt este povestit de șeful unei galere, Palerme, în Autobiografia unui protestant francez, condamnat la galere pentru religia sa*”.

René, ne-ai anunțat vești rele. De unde vin?

— Din pădurea Gabre, de unde ne-au venit atât de des în ultimul timp.

Isabeau a devenit palidă.

— Păstorul? a zis ea abia respirând. Tânărul și bravul Grenier de Barmont?

— El este sănătos și teafăr, mulțumesc lui Dumnezeu, și-și exercită slujba cu un zel neobosit în bisericile țării din Faix. Fără îndoială, rugăciunile tatălui său, nobilul mărturisitor al lui Dumnezeu la galere, sunt împlinite în favoarea lui. Însă un tânăr care-i slujea de mesager a fost arestat și este unul din prietenii noștri: Jean Desjours.

Toată lumea a tresărit.

— Și cine l-a dus acolo? a întrebat Rochette.

— Speranța de a găsi un adăpost și de lucru în atelierele fraților noștri, sticlarii din Faix. A fost arestat sub un nume de împrumut, însă, din nefericire, a crezut că trebuie să mărturisească tot când a fost întrebat de guvernatorul de Auch, care l-a transferat la Montpellier,

sub jurisdicția domnului Lenain. Acesta este absent pentru moment și va fi ceva răgaz.

— Și ce crezi că se va întâmpla? a întrebat Isabeau cu neliniște.

— Nu pot să spun, mamă. Mă tem de toate, a spus cu tristețe René.

Isabeau era foarte emoționată.

— Oh, René, nu se poate face nimic pentru el?

Nimic? a murmurat ea.

— Scumpă mamă, am intenția să încerc; pentru aceasta sunt așa de grăbit astăzi. Trebuie să mă duc la Genolhac să văd pe domnul Roux. Când voi obține permisia lui, voi călători zi și noapte spre Montpelli-er. Voi caută pe domnul Chantal și-l voi ruga să folosească influența lui pe lângă guvernator ca să împiedice pe un om curajos să sufere pentru un fapt pe care el, cel puțin, l-ar considera ca lăudabil și generos.

— Cum îți vei face rost de un cal? a întrebat Claude, viu interesat.

— Domnul Brissac îmi va împrumuta bucuros unul pentru un asemenea motiv.

— Atunci, a zis Isabeau ridicându-se, trebuie să iei repede ceva mâncare. Trebuia să mă gândesc mai din timp.

— V-am întrerupt lectura, a zis René.

— Mila înaintea jertfei, fiul meu.

În timp ce ea pune pe masă pâine, carne și vin, Madeleine a spus ceva în șoaptă fratelui său.

— René, a zis Claude, aș putea să alerg în sat și să cer pentru tine un cal domnului Brissac. Îl va trimite în colțul câmpului de secară unde trece drumul spre Genolhac și aceasta te va scuti să faci mai bine de două leghe.

— Perfect! a strigat René, satisfăcut de acest plan. Tu ești un băiat curajos, Claude. Aleargă cât vei putea de repede!

Madeleine s-a dus să-i caute bereta și mama sa i-a recomandat să nu spună absolut la nimeni scopul vizitei lui, decât lui Brissac. Un minut după aceea el era plecat și datorită acestui aranjament, René a putut să ia în liniște hrana de care avea o așa de mare nevoie. Isabeau

ar fi dorit ca el să se odihnească măcar o oră, dar el nici n-a vrut să audă de așa ceva. A mâncat și a băut cu pofta pe care o dă tinerețea și sănătatea, apoi s-a unit cu prietenii săi într-o rugăciune scurtă, și-a luat rămas bun de la ei și a pornit la drum.

„De n-aș sosi prea târziu”, gândea el, galopând de-a lungul câmpurilor de secară, la umbra castanilor.

Capitolul XVIII

Nu martir

Jean Desjours stă singur într-o celulă din fortăreața de la Montpellier. Doi ani de întâmplări și de pericole au trecut peste capul lui de când l-am văzut pentru ultima oară. Părul său brun umbrea o figură slăbită de suferință, însă înfrumusețată de cugetare. Corpul viguros arăta încă putere și energie, însă părea că își pierduse ceva din vioiciune. Altă dată n-ar fi putut să stea chiar așa nemișcat și fără să-și ridice ochii. În sfârșit, a ridicat capul și și-a fixat privirile pe peretele gol al închisorii.

— Măine, murmură el, da, mâine!... devreme, înainte ca soarele să mai asfințească încă odată! Trist, ciudat și totuși...

Întrerupându-se deodată și, ca supus unui nou impuls, și-a îndreptat atenția spre hârtia, cerneala și penițele care au fost îngăduite să i se aducă la cererea lui stăruitoare.

Cu vechea sa violență a cufundat penița în cerneală și a început să scrie repede; însă a găsit sarcina aceasta mai grea decât s-a așteptat. Chiar partea mecanică era pentru el o muncă neobișnuită. În plus, la această oră de supremă emoție, nici gândurile, nici cuvintele nu voiau să asculte de el. După câteva eforturi zadarnice, a aruncat penița cu un gest de nerăbdare și, acoperindu-și iar fața cu mâinile, a izbucnit în hohote puternice.

Îndată, auzind cheia învârtindu-se în broască, s-a silit să-și reia sângele rece și să facă nevăzute urmele slăbiciunii sale. „Dacă este preotul său iezuitul, mă va găsi gata să-l primesc”, gândea Jean Desjours și cu o voce veselă, așa cum putea s-o aibă în acel moment, a intonat un psalm.

Nu era niciun preot, niciun iezuit care venea să-l viziteze la

ultima sa oră, era un prieten credincios. O clipă după aceea, René Plâns și Jean Desjours erau unul în brațele altuia. Paznicul, milos, i-a lăsat singuri. Precauții minuțioase nu erau necesare aici. Nu era vorba de un păstor mult iubit, pentru care mii de inimi ardeau să-l elibereze. A trebuit un moment ca unul dintre cei doi prieteni să-și regăsească vocea, însă, în fine, René a rupt tăcerea.

— „Nimeni nu are o mai mare dragoste decât acela care își dă viața pentru prietenii săi”, cum faci tu acum, Desjours.

— Eu! Și ce valoare are viața mea?... Totuși, îți mărturisesc, René, slăbiciunea mea. Când ai intrat, aveam un regret sfâșietor. Sunt încă tânăr, viața își are farmecul ei. Un om speră totdeauna că viitorul îi va aduce zile mai bune, va uni prietenii vechi... poate va realiza visuri vechi.

— Scump prieten, am încercat să te salvăm; însă nu este voia lui Dumnezeu.

— Ah! ați încercat? a zis Desjours, cu o privire în care strălucea recunoștința. Nu m-ați uitat?

— Te-ai fi putut gândi la aceasta? Am venit aici cu acest scop și conform dorinței bătrânilor. Speram mult în intervenția domnului de Chantal. Ți-l amintești, Desjours? Din nefericire a fost trimis la Toulon cu regimentul lui. Atunci am căutat pe domnul Amiel, un nicodimist, însă un om foarte influent și foarte folosit de biserică.

— Da, îl cunosc. Mi-a procurat un avocat și mi-a arătat multă bunătate; însă din prima zi soarta mea a fost hotărâtă. Guvernatorul era hotărât să mă condamne.

— Și totuși el a plâns soarta omului pentru care tu mori. Amintindu-mi acele lacrimi, n-am vrut să-mi părăsesc orice speranță, nici să mă las învins de toate argumentele domnului Amiel de a mă arunca la picioarele lui și de a pleda pentru tine. N-a fost nici dur, nici crud, a părut chiar conștient trimitor, însă a rămas neclintit.

— Și pericolul căruia tu te expui, René! F.ști un prieten curajos; Dumnezeu să te binecuvânteze! a zis Desjours, strângând mâna lui René. Însă cred, într-adevăr, că guvernatorul are dreptate, a adăugat după o lungă pauză și cu un ton și gesturi care traduceau oarecare

exaltare. Ce putea să facă din mine? Să mă trimită la galere? Nu; în câteva zile, în ciuda rugăciunilor și luptelor, vechiul Adam și-ar fi căutat drepturile; ați fi auzit că l-am lovit pe paznic la cap sau că l-am aruncat în mare și aceasta ar fi atras desconsiderație asupra numelui pe care-l port. În timp ce acum – vocea sa s-a îndulcit – acum nu mai am decât câteva ore de așteptat aici, apoi un moment de agonie și atunci... voi intra în locuința Tatălui... voi vedea...

S-a oprit și René a ascultat cu neliniște sfârșitul frazei. Desjours a terminat-o: – Voi vedea pe Hristos, Mântuitorul meu, a /is el.

— Prin al cărui singur merit vei intra în cer.

— La ce Imn să adaugi? a zis Desjours cu vechea sa mișcare a capului I undea sfântul martir care a intrat triumfător n avea alt drept, ce altceva ar putea invoca un sărman! nat neștiutor și păcătos ca mine, care, privind în urmă, poate abia să găsească în tut cursul vieții sale un singur act de care să nu-i fie rușine itată Je faptul că a cunoscut un erou și 1 a iubit din toată inima sa?

— Aceasta ai făcut-o, cu siguranță

— Aici, în fața morții, devin calm și puternic, gândind la el. Retrăiesc zilele fericite de altă dată, când îl conduceam prin munți. Cum călcam zăpada, cu pidearele noastre! Cum admiram piscurile înalte care se descopereau departe, pe albastrul cerului! Cum vorbeam împreună! Ah, ce conversații!... însă pentru ce să amintesc toate acestea? îl voi revedea mâine seară. Nu, René, n-am niciun regret acum. Avocatul pe care domnul Amiel mi l-a procurat zice că este nedrept să mori pentru o greșeală făptuită cu doi ani în urmă... Și în ceea ce privește acești ultimi doi ani, dacă există ani în cer, îmi vor trebui o sută pentru a mulțumi lui Dumnezeu că mi i-a dat. Să presupun că nu m-ar fi oprit în făptuirea voinței mele și m-aș fi lăsat prins la porțile din Vernoux; aceasta n-ar fi servit decât să amărească inima martirului nostru cu o întristare mai mult. Însă acolo unde este acum, nu este întristare; nu mai poate să plângă pentru soarta altora, oricât de straniu ar putea să fie aceasta din partea lui. În acești doi ani am avut tocmai timpul de a învăța un verset mai mult, versetul care urmează aceluia pe care l-ai citat adineauri.

— „Voi sunteți prietenii Mei”, a zis René.

— Da. Am învățat că Cel care a murit este viu; că El nu este numai Mântuitorul, ci El este Prietenul; că putem merge la El în necaz, în spaimă, când ești fără călăuză și fără prieteni pe pământ; că ne arată drumul și ne conduce pașii; însă nu învățăm acestea decât când călăuza sau prietenul ales înaintea Lui nu mai merge lângă noi. Înțelegi tu aceasta, René?

René înțelegea; venise ca să mângâie, însă el fusese mângâiat și a mărturisit acest lucru.

— Ai avut de suferit multe asalturi împotriva credinței tale? a întrebat puțin mai târziu pe prizonier.

— Câteva, cu toate că mă îndoiesc că puțină mea importanță mi-ar fi îndepărtat necazurile. Îndată ce am sosit aici, un iezuit a fost așa de „bun” să mă viziteze. După o scurtă discuție, el a început să-mi promită o iertare deplină în schimbul lepădării mele. I-am spus că poate să mă spânzure dacă aceasta îi face plăcere, însă că n-avea dreptul să mă trateze ca pe un mizerabil fără onoare și fără conștiință. Astăzi, când sentința a fost pronunțată, a venit un al doilea, cu propuneri asemănătoare.

— Și ce-ai răspuns?

— Că nu meritaseam harul Dumnezeului meu, dar cunoaștem prea mult dragostea și credincioșia Sa, pentru a crede că mă va părăsi în ceasul morții.

— A fost un răspuns nobil, prietene.

— Ah, René, cum fuge timpul! Vor veni să te caute înainte de a-ți spune pe jumătate din ceea ce am să-ți spun. Și eu atât de des am risipit orele și zilele, fără să mă gândesc la prețul lor! René, vreau să-mi fac testamentul, însă nu sunt atât de priceput să-l scriu. Vrei să-l faci tu pentru mine? Iată penița și hârtia.

A

— Însă, prietenul meu...

— Da, știu, nu las nimic. Și dacă aș avea ceva, toate testamentele pe care le-aș scrie n-ar fi decât hârtie de aruncat. Însă mă gândesc la vărul meu

Filip. Nicio îndoială că sărmanul băiat va avea remușcări, gândind că ceea ce are trebuia să fie al meu și că dacă ar avea... însă, ia, să lăsăm aceasta. Totul este bine pentru mine și el trebuie să-și poarte sarcina sa. Dumnezeu îl iubește prea mult pentru a-l feri de încercări, însă aș vrea să-i ușurez această greutate cât timp mai pot. Astfel, te rog, scrie aceasta: că eu, Jean Desjours, dau și las prin testament toate drepturile mele scumpului meu văr Filip Desjours. Aceasta nu va avea nicio valoare în fața legii, însă va avea în fața conștiinței lui. În plus, aceasta poate să-i ajute lui Filip să se justifice în fața domnilor păstori.

René și-a zis că Filip va găsi poate o pedeapsă mai severă în mărinimia vărului său; însă el a scris simplu și fără comentarii ceea ce îi dicta Jean Desjours.

— Este ceva de adăugat? a întrebat când a sfârșit.

— Numai aceasta: că mor în pace cu toți oamenii și cu siguranța vieții veșnice, prin mila lui Dumnezeu, în Hristos. Adu-le aminte de mine doamnei Meniet, copiilor săi și Lorin-ilor. Spune-le că m-am gândit la ei până la sfârșit.

El s-a oprit, emoționat de toate amintirile care se îngrămădeau în memoria lui, apoi a reluat cu mai mult calm:

— René, această carte mică, Noul Testament al mamei, este singurul bun care îmi rămâne; ia-l din mâinile unui muribund.

— Mulțumesc, prietenul meu. Dacă Dumnezeu îngăduie să-mi împlinească dorința și să devin un slujitor credincios al Cuvântului, vocea ta va vorbi prin această carte ascultătorilor mei și mie.

— Este o pagină, a zis Desjours, la care se deschide de la sine.

— Și este un verset marcat cu sânge. Dacă vrea Dumnezeu, acesta va fi textul primei mele predici.

— Încă un lucru, René; mulțumesc lui Dumnezeu, nu mă tem de ziua de mâine. Totuși, nu sunt așa de tare încât să n-am nevoie de fața unui prieten până la sfârșit. Tu știi că eu nu sunt un martir, ci doar un sărman om care moare pentru greșeala lui. Astfel, te rog, stai aproape de mine până în ultimul moment și în așa fel ca să-ți pot vedea fața.

— Contează pe mine, prieten scump, însă un Altul va sta și mai aproape de tine la acea oră și vei putea să-L contempli cu bucurie.

— Bucuria, nu o cer. O încredere și o speranță umilă sunt destul pentru mine. René, tu ești mai învățat ca mine; îngenunche și roagă-te pentru mine ca harul Său să-mi fie dat.

Aceasta a fost prima rugăciune pe care a făcut-o René lângă un muribund. Cuvintele îi erau emoționate și întretăiate; însă se afla în vocea lui ceva ce permitea să se deosebească acele cuvinte ieșite din adâncul inimii, de cuvintele banale.

A doua zi René și-a ținut promisiunea făcută lui Desjourns. El a văzut un om curajos mergând în fața morții cu calm, fără triumf, însă fără temere; „nu un martir”, cum spusese el însuși, ci un simplu țăran din Vivarais care murea cu bucurie pentru păstorul pe care-l iubise.

Acest eveniment nu trezea un mare interes în epoca în care se producea. Nicio celebritate nu înconjoară astăzi numele lui Jean Desjourns. Mulți martiri mai eroici au atras simpatia bisericii; multe nume mai celebre au fost scrise în paginile istoriei ei.*

Capitolul XIX

Un vis și un cântec

— *Episodul relativ la chinul lui Desjourns este istoric; el a fost executat la Montpellier la 10 iunie 1748.*

Țăranii din Ceveni duceau o viață simplă, curată și rodnică în acel timp. Nu cunoșteau luxul și belșugul; însă foamea le era la fel de străină. Nu aveau alte distracții decât adunarea și cântecul psalmilor – distracție periculoasă, este adevărat – însă ei aveau totdeauna destul și chiar în plus, pâine de secară, castane și lapte, în timp ce foametea bântuia restul Franței.

Zumzetul plăcut al albinelor se făcea auzit prin ușa casei lui Paul Plâns, ca altă dată la Mazet, căci Isabeau adusese din vechea ei locuință o colonie de aceste mici lucrătoare și reușise să le aclimatizeze. În interior, Rochette era ocupată cu dărăcitul lânii, Isabeau era la vârtelnita ei și Madeleine se ducea și venea, pregătind masa de seară. Părul castaniu deschis al tinerei fete părea aurit la razele soarelui care asfîntea, însă ea avea obraji palizi și aerul preocupat. Mergea cu un pas ușor, căci zgomotul vârtelniței încetase și Isabeau, învinsă de oboseală, ațipise pentru un moment. În timp ce ea dormita, figura ei

schimbată avea o expresie de liniște pe care Madeleine îi plăcea s-o vadă. Deodată o voce clară, dulce, copilărească, a răsunat afară și a făcut să vibreze aerul de seară de cântecul acestor cuvinte:

„În slava veșnică Veșmânt vei purta Din culori nemuritoare,
După aceste lupte”.

Aceste cuvinte atinseră urechile Madeleinei, înainte ca ea să aibă timp să alerge în prag și să impună cu gestul liniște lui Claude.

Astfel Isabeau s-a trezit dintr-un vis frumos în care crezuse că vede o mare de cristal luminată de focul soarelui ce asfințește și pe această mare o măreață corabie cu pânze albe, surprinsă fără vânt și odihnindu-se pe unde. Inconștientă, ea a murmurat cuvintele care îi inspiraseră visul și imaginația sa ațipită le dezbrăcaseră de sensul lor literal: „Domnul este minunat pentru noi: El ne ține loc de râuri, de pâraie largi, unde totuși nu pătrund corăbii cu lopeți” (Isaia 33.21). Era una din imaginile care desfătau inima lui Isabeau, când se gândea la Țara Făgăduită, că acolo nu mai erau deloc „corăbii cu lopeți”. Însă, în curând, revenită la sentimentele care o preocupau, ea a întrebat:

— Este Claude? Sunt fericită că s-a întors așa devreme.

Claude a năvălit cu bucurie în cameră, a sărutat pe mama lui și i-a pus în mână un mic sac, conținând câteva monede. Pentru prima dată îl însărcinase să meargă singur în satul vecin pentru a vinde puțină lână și era mândru de misiunea lui și de succesul lucrării sale. Isabeau a laudat sârguința lui și l-a întrebat dacă este obosit.

— Oh, nu, mamă! Am petrecut o zi frumoasă. Toată lumea a fost foarte bună cu mine și am învățat un cântec nou. Este așa de frumos! Lăsați-mă să vi-l cânt.

— Putem să așteptăm până vei cina. Madeleine, cartofii sunt gata?

— Da, mamă, sunt gata.

Ea a pus pe masă bucatele simple, însă hrănitoare, care trebuiau să se servească. În acea seară Claude a făcut mai multă cinste mesei decât toți ceilalți membri ai familiei. I-a fost totuși greu să păstreze tăcere în ceea ce privește cântecul, până după cină. Văzând nerăbdarea lui, Isabeau însăși a reluat acest subiect.

— Cum ai găsit astăzi timp să înveți un cântec? a întrebat ea.

— Am așteptat mult timp ca domnul Mericourt să se întoarcă și să-mi plătească lâna. Fiicele lui mi-au dat să mănânc, apoi au început să lucreze, cântând. Când am înțeles ce cântau, le-am rugat să mă învețe — nu tot, pentru că era prea lung, ci doar sfârșitul. Mamă, mamă mare, ascultați balada lui Jubas. Ascultătorii au tresărit.

— Sst! a făcut Isabeau, și figura sa, pălind și roșindu-se pe rând, trăda o emoție adâncă, pe care copilul n-o putea înțelege. Ea l-a atras spre ea și și-a trecut brațul în jurul mijlocului său:

— Claude, a murmurat ea, cine este acela pe care-l numești Jubas?

— Mamă, îl știu; m-a ținut în brațele sale.

— Nu cânta, repetă cuvintele rar și cu respect, ca și cuvintele sfinte.

Copilul a ascultat și, abia înțelegând durerea și triumful pe care îl respira, el recita strofele compuse cu această ocazie.

Trăsăturile inteligente ale lui Claude radiau de entuziasm, căci ceea ce mintea unui copil poate abia să înțeleagă, se face uneori simțit până în adâncul inimii lui. Rochette și Madeleine plângeau. Figura lui Isabeau era acoperită de roșeață și avea chiar o expresie ca în ziua vizitei lui Chantal.

Nicio schimbare a trăsăturilor ei nu scăpa ochiului atent al Madeleinei.

— Scumpă mamă, a zis ea, ai fost obosită toată ziua și știi că ne-am sculat de dimineață. Nu putem să citim și să mergem să ne odihnim?

— Da, fiica mea, adu Biblia și vom citi împreună aceste cuvinte ale psalmistului: „Pe cine am în ceruri? Și pe pământ nu-mi găsesc plăcerea decât în Tine. Carnea și inima mea pot să mi se prăpădească, fiindcă Dumnezeu va fi pururea stânca inimii mele și partea mea de moștenire” (Psalmul 25.26).

În timp ce Madeleine asculta această lectură, o temere puternică îi strângea inima. Erau în aceste cuvinte unele lucruri care se potriveau mult mai bine aceluia care le pronunța pe pământ, decât aceluia care

înțelege acum în cer toată semnificația lor.

În acest moment se găsea uitat în buzunarul micii bluze a lui Claude, un tonic mai eficace pentru a reconforta inima soției și mamei, pe care nu i l-ar fi putut prescrie cel mai celebru dintre medicii din Montpellier.

Capitolul XX

Un pachet de scrisori

Micul pat de paie al lui Claude era așezat în bucătărie, camera principală a casei. Mama lui a rămas ca de obicei lângă el pentru a se ruga și a recita versetul lui de seară, în timp ce în camera de alături, Madeleine ajuta pe bunica ei să se pregătească pentru odihnă. După terminarea rugăciunii, Claude și-a descheiat centura bluzei și în timp ce voia s-o îndepărteze, a simțit în buzunar ceva greu.

— O, mamă! a strigat el, iată o scrisoare pe care domnul Mericourt mi-a dat-o pentru dumneata; el a spus că i s-a trimis de la Saint-Agreve. Am uitat-o complet; îmi pare foarte rău.

Isabeau l-a certat cu blândețe:

— Ce copil ești! Scrisoarea ar fi putut să fie o treabă de viață și de moarte, a zis ea, luând din mâinile lui Claude un mic pachet legat cu grijă și acoperit cu multe sigilii de ceară. Ea a privit adresa și a cunoscut imediat scrisul, însă fără altă plăcere decât aceea pe care primirea unei scrisori obișnuite poate s-o facă într-o viață așa de liniștită și de retrasă. Dintre toate scrierile pe care le cunoștea, cea care îi era cea mai indiferentă era a domnului Cabanais, avocat demn din Saint-Agreve, care, înaintea plecării din Mazet, îi prezentase ca o datorie de a pretinde, în interesul copiilor săi, a treia parte din proprietatea soțului său, pe care legea o acorda soției în unele confiscări pentru cauze religioase. Isabeau avea motive serioase pentru a se abține de a face o cerere asemănătoare. Ea se considera a fi tratată cu o relativă indulgență. Dacă edictul ar fi fost executat la literă, s-ar fi văzut închisă pentru toată viața în turnul Constance sau într-o mănăstire și nefericiții ei copii ar fi fost trimiși în școli catolice. De asemenea, ea se temea că orice zgomot stârndt în jurul persoanei ei ar fi putut trezi atenția autorităților și i-ar fi obligat să-și deschidă ochii,

pe care de bunăvoie îi ținuseră închiși.

Ea a rupt numeroasele sigilii, neașteptându-se să găsească înăuntru decât un lung și inutil raționament al domnului Cabanais. Însă ea a văzut îndată că pachetul conținea multe alte scrisori, trimise fără îndoială la avocat, prin a cărui mijlocire puteau să ajungă cel mai sigur la destinație. Una din ele, în special, i-a atras atenția. Era scrisă pe o hârtie foarte fină, legată cu mătase și pecetea părea să fie a unui om distins. Adresa celei de a doua era scrierea bine cunoscută a lui René Plâns. Ea a deschis-o în primul rând și a citit cele ce urmează:

„Scumpă mamă, speram să vin să vă văd în această toamnă și poate să petrec cu voi o parte din iarnă, însă Dumnezeu a decis altfel. Patronii noștri au hotărât să mă trimită imediat în străinătate, pentru cea mai bună execuție a planurilor lor și au procurat cu amabilitate tot ce mi-era necesar pentru această călătorie. Fiți bună și comunicați aceste vești surorii mele și cumnatului meu.

Sărmanul nostru prieten, a cărui soartă vă inspira atâta milă, s-a dus unde dorea și se află acum lângă Cel pe care dorea cel mai mult să-L vadă. Sfârșitul său a fost nobil și creștinesc și am face mai bine să-i dăm cinste decât să-l plângem.

Domnul de Chantal este acum la Toulon; veți fi fericită să aflați acest lucru pentru mai multe motive.

Îmbrățișați pe Claude pentru mine, sărutați mâna doamnei Rochette și Madeleinei și amintiți de mine tuturor prietenilor. Rămân, scumpă doamnă, al dvs. fiu și supus slujitor.

R. Plâns”.

Scrisă la Alais, la hanul „Sceptrul și Coroana”, la 12 august 1748.

Când Isabeau a sfârșit de citit această scrisoare clară, cu toate că forma era echivocă, Madeleine a intrat în cameră.

— René s-a dus la seminarul din Lausanne, i-a zis mama sa; domnii păstori i-au dat recomandările și fondurile necesare pentru călătorie.

Ea înțelesese că acesta era adevăratul fond al **y** cuvintelor prudente care aveau ca scop, în cazul când cădeau în mâini dușmane, de a face să se presupună că stăpânii unei case de comerț trimiteau pe

cel ce semna aceste rânduri în străinătate, ca om de afaceri.

Madeleine a rămas un moment tăcută și gânditoare, ținând încă lampa în mână. Apoi, punând-o pe masă, s-a apropiat de mama ei:

— Iată ce-și dorea de mult timp, a zis ea. Trebuie să fie foarte fericit.

Însă Isabeau era ocupată să rupă un alt sigiliu, al unei scrisori tainice. Dintr-o învelitoare puțin diferită de acelea de care ne servim astăzi, ea scosese câteva foi de hârtie. Prima care i-a atras atenția era scrisoarea unui bancher din Toulon, adresată domnului S., bancher din Saint-Agreve, rugându-l pe acesta din urmă să plătească celui care va prezenta acest bilet, o sumă considerabilă. Isabeau n-a rămas mult timp să se întrebe ce însemna aceasta, căci Madeleine luase de jos o bucată de hârtie care căzuse și, cunoscând scrisul, scosese un strigăt de mirare. Scurtul, însă prețiosul bilet, a fost citit cu sete de mamă și de cei doi copii. Jean Meniet scria de la ocnă:

„Scumpa mea soție.

Îți vor spune unii poate că sunt bolnav; să nu-i crezi. Am fost bolnav și aproape de moarte; dar Dumnezeu a avut milă de mine și m-a întors de la porțile mormântului. Mă simt din zi în zi mai bine. Dacă aş putea să văd fața ta, în 24 de ore aş fi la fel de puternic ca întotdeauna. Totuși, pentru că Dumnezeu nu vrea, facă-se voia Sa în toate lucrurile. Vă las, pe tine și pe copiii noștri, în mâinile Sale și rămân al tău credincios.

Jean Meniet”.

Scrisul tremurător și neregulat, hârtia pătată nu mărturiseau decât prea clar slăbiciunea fizică a autorului scrisorii. Isabeau s-a simțit fără putere după acest șoc neașteptat. N-a făcut nicio mișcare, n-a pronunțat niciun cuvânt, în timp ce Madeleine deschidea celelalte plicuri, în speranța de a găsi mai multe informații. Ea n-a fost dezamăgită. O scrisoare plină de milă, purtând o cruce și semnătura: „Catherine, soră de la Saint Vincent de Paul”, îi spune că închisul Meniet, întrebuițat cu alți condamnați la construcția unui nou arsenal, a fost, din nefericire, victima unui accident serios. Prin stângăcia sau slăbiciunea unuia dintre tovarășii săi cu care era pus în

lanțuri, o piatră grea pe care o ridicau împreună alunecase, căzuse peste el și-l rănisese grav. A fost îndată transportat la infirmerie pentru a primi îngrijirea unui chirurg. Febra pusese stăpânire pe el și câtva timp se gândea că nu va mai rămâne în viață. În cele din urmă, o schimbare favorabilă se produsese în starea lui. Călugărița care dădea aceste amănunte, ca și o soră a aceluiași ordin, îl îngrijise și doamna Meniet putea fi sigură că nu i-a lipsit nimic. În delirul său vorbise adesea de ea, de copiii lui, Claude și Madeleine și de un frate mult iubit, al cărui nume nu l-a putut cunoaște. Medicul l-a declarat acum în afară de pericol; însă era încă foarte slăbit.

Fără alt comentariu relativ la ceea ce citise Madeleine, după un lung și dureros suspin, Isabeau a apucat cu o mână tremurătoare o scrisoare cu același scris ca și adresa. Mama și fiica au citit împreună cele ce urmează:

„Doamnă, am onoarea de a vă informa că am văzut pe domnul Meniet chiar acum și că, după afirmația medicului, este acum în afară de pericol. Nu-i lipsește nimic și va primi toate îngrijirile necesare care să-i grăbească vindecarea. Excelenta soră de caritate, a cărei scrisoare v-o trimit, își unește mărturia cu a mea. Poate vă va face parte de dorința arzătoare și frecvent exprimată a domnului Meniet de a vă vedea. Nu știu dacă veți socoti că trebuie să răspundeți la această dorință; însă aparțineți unei familii ai cărei membri au curajul să împlinească fapte mari și n-aș fi prea mirat să aflu că sunteți la Toulon. Cum drumul trebuie să fie costisitor, vă rog să primiți acest bilet adăugat aici și dacă împrejurările pe care nu pot să le prevăd ar face această punere în aplicare imposibilă, vă rog să-l prezentați în numele meu micului meu prieten Claude. Semnat: „De Chantal”.

Ochii albaștri ai lui Isabeau au strălucit de o lumină neobișnuită și obraji ei s-au însuflețit, însă n-a zis nimic. S-a aplecat să adune scrisorile căzute la dreapta și la stânga, le-a strâns în mână ei și s-a sculat. Madeleine a întrebat-o unde se duce.

— Să-i spun mamei, a răspuns ea, și vocea ei liniștită nu traducea nimic din sentimentele năvalnice care-i frământau inima.

La ușa camerei s-a oprit și i-a spus:

— Așteaptă-mă aici, copila mea, și roagă-te. Voi reveni; am multe să-ți spun.

— Da, mamă, voi ruga pe Dumnezeu să te îndrumeze.

— El m-a și îndrumat. Cere-l să mă facă să reușesc.

Isabeau a ieșit. Claude era foarte agitat. El a pus surorii sale o mulțime de întrebări despre tatăl lor și despre domnul de Chantal; în fine, Madeleine l-a convins să se culce și s-a așezat lângă el. Îndată somnul a venit să închidă ochii băiețelului, spre cea mai mare ușurare a surorii lui. După puțin timp, Isabeau a revenit. Ea a închis încetișor ușa în spatele ei și, pentru a răspunde la privirea ei întrebătoare, Madeleine a zis:

— Claude doarme, mamă.

Pentru mai multă siguranță, ea a apropiat lampa de chipul copilului care, cu părul său buclat, cu genele lungi care umbreau obrajii lui roșii, oferea cel mai încântător tablou.

— Ce gândești că trebuie să fac? a zis doamna Meniet, așezându-se lângă fiica ei și apăsând mâna ei pe a fetei.

— Să mergi la tatăl meu, a răspuns Madeleine fără ezitare.

— Mulțumesc lui Dumnezeu că te-a făcut să înțelegi la fel ca mine.

— Însă, mamă, călătoria, cu neplăcerile și oboselile ei, te va omorî... ești deja slabă!

— Nu mă va omorî, scump copil. Mă va vindeca, mai degrabă. Simt că chiar de-ar fi de zece ori mai greu, puterea de a-mi împlini dorința îmi va fi dată. Nu te teme pentru mine, Madeleine.

— Scumpă mamă, nu putem să mergem cu toții acolo?

— Fiica mea, răspunde tu acestei întrebări. Zilele în care bunicăta ar fi putut călători au trecut și Claude ar fi expus la mii de pericole în timpul drumului la Toulon — fără să vorbim de cele care ar putea să te amenințe și pe tine.

Însă ce pericol n-ar fi înfruntat cu curaj Madeleine pentru a vedea pe tatăl ei? Dacă dragostea n-ar fi biruit gelozia și teama, ea ar fi fost geloasă pe mama ei.

— Mamă, mamă, a zis ea, nu m-aș teme de nimic, numai dacă aș

putea să văd pe tatăl meu!

— Copilul meu, n-aş putea să-l văd nici chiar eu, dacă nu te-aş lăsa aici. Sarcina ta este cea mai grea, Madeleine: tu trebuie să fii o fiică pentru bunica ta şi o mică mamă pentru Claude.

Madeleine ştia că niciuna, nici alta din aceste sarcini nu erau o slujbă uşoară.

— Cred că aş fi putut, a zis ea încet şi, ca şi cum ar fi cântărit responsabilitatea sa şi toate eforturile de care ar fi capabilă – aş fi putut, dacă René n-ar fi plecat. Ce păcat! Mama mare îl iubeşte şi Claude îl ascultă întotdeauna. Oh, dacă René era cu noi, totul mergea bine.

Isabeau, pentru motive pe care Madeleine nu şi le închipuia, era foarte fericită că René nu era cu ele. Ea îl iubea ca pe un fiu; însă, cu toate acestea, sau poate tocmai de aceea, ea privea cei trei ani pe care îi va petrece la Lausanne ca un timp providenţial între prezentul fericit şi viitorul periculos şi nesigur, între viaţa de adolescent şi aceea de om format.

Ochii blânzi şi copilăreşti ai Madeleinei n-au citit niciun gând pe chipul mamei.

— Trebuie să faci ce-ţi stă în putinţă pentru timpul de faţă, dragă Madeleine, a zis Isabeau. Mai târziu, ceva schimbări pot să fie folositoare, necesare chiar; atunci Dumnezeu ne va arăta drumul. Dacă n-ar fi fost vorba de bunica ta, cred că aş fi putut să vă găsesc o locuinţă la Toulon.

La Toulon! Ochii Madeleinei străluciră şi inima ei a tresăltat înăuntrul ei, auzind aceasta. Străzile strâmte ale oraşului posomorât şi trist păreau să fie o ţară a făgăduinţei pentru aceşti locuitori ai colinelor verzi, căci soţul, tatăl se găsea acolo. Isabeau vedea în acest proiect realizarea dorinţei sale celei mai scumpe. În ceea ce priveşte pe Madeleine, nu numai satisfacţia de a vedea pe tatăl ei i-a fost refuzată, însă ea se încărca şi cu o grea povară.

La cincisprezece ani Madeleine nu era un copil ca fetiţele care cresc astăzi în familiile noastre liniştite şi n-au altceva de făcut decât să se dea disciplinei lecţiilor şi plăcerilor copilăreşti. Ea ieşise din

copilărie în acea noapte de decembrie în care Majal îi zisese să mângâie pe mama sa. Pentru îndeplinirea acestei misiuni, cu dragostea dezinteresată, ea găsea acum forța să zică, cu toate că inima ei se zdrobea: „Mamă, sunt fericită că mergi să vezi pe tatăl meu”.

În preocuparea ei, Isabeau nu băgase în seamă un eveniment care se produsese, cu toate că se făcuse aluzie în scrisorile pe care le primise. Într-un sens, visul ei era realizat chiar pe pământ. De acum înainte niciun vas cu vâsle nu va mai despica apele albastre ale Mediteranei și nu va mai purta în mări depărtate încărcătura sa de suferință și de vicii. În anul 1748 galerele au fost suprimate în Franța.

Capitolul XXI

Prima predică.

René a parcurs cu cinste cariera sa de student la seminarul din Lausanne, fondat în scopul special de a pregăti păstori bisericilor franceze din Deșert. Lecțiile venerabilului Antoine Court și profesorii care au vrut să-l ajute în fapta lui de credință și de dragoste s-au adăugat învățăturii pe care o primise întâi de la tatăl lui și apoi de la Isabeau Meniet. După un timp de trei ani, el a întreprins călătoria periculoasă care trebuia să-l aducă în țara lui. Minte lui era pregătită să știe ceea ce îi era neapărat necesar pentru a explica Sfintele Scripturi și zelul său arzător îl împingea să se devoteze trup și suflet bisericii sub cruce.

A sosit sănătos și teafăr și a primit punerea mâinilor, care constituia consacrarea obișnuită, sub bolta cerească, într-o vale din Vivarais. Un tânăr frate al martirului Louis Roux a fost consacrat odată cu el. Păstorul care oficia, Pierre Peyrot, li s-a adresat cu o vorbire simplă, însă călduroasă. Își luase ca text aceste cuvinte potrivite împrejurărilor: „Vă trimit ca pe niște oi în mijlocul lupilor”. Predica lui poate să fie încă citită de cei ce doresc, însă astfel de amintiri ale trecutului sunt ca niște flori uscate, al căror parfum a dispărut odată cu briza și soarele îndepărtatelor veri care le-au văzut înflorite. Ne-ar trebui nu numai influența timpului și locurilor – priveliștile stâncoase și sălbatice, miile de ascultători atenți – dar și edictele lui Ludovic al XIV-lea și Ludovic al XV-lea atârinate deasupra capetelor noastre,

pentru a înțelege emoția care făcea să tresară aceste două inimi tinere când predicatorul și-a terminat cuvântarea cu aceste cuvinte: „Nu este decât prea adevărat că vă trimit ca pe niște oi în mijlocul lupilor... Ce spune aceasta? O simțiți: un depozit sfânt vă este încredințat; trebuie să-l păstrați. O coroană vă este pusă pe cap; nu trebuie să acceptați să vă fie răpită”.

Dacă alte comentarii asupra cuvintelor din acest text ar fi necesare, le vom găsi în conversația tinerilor, în timp ce, cu Pierre Peyrot și cei doi păstori care luaseră parte la ceremonie, tinerii consacrați serveau o masă cumpătată la adăpostul stâncilor.

Persecuția continua să bânuie chiar cu mai multă intensitate. Nu se auzea vorbind decât de amenzi, confiscări, închisori și, ceea ce era mai grav ca toate, de despărțirea violentă a copiilor protestanți de părinții lor. În câteva părți ale țării fuseseră urmăritori din partea ostașilor călări.

Peyrot și colegul său, Michel Viale, se amarau de aceste scene groaznice și păreau înclinați să se întrebe ca psalmistul: „A uitat Dumnezeu să aibă milă? Și-a tras El, în mânia Lui, înapoi îndurarea?” (Psalmul 77.9). Însă celălalt păstor, străin de ținut, vedea viitorul cu mai multă speranță. Era un om cu înfățișarea distinsă, avea o statură frumoasă, trăsături plăcute, părul castaniu pe care purta o bască brună, asortată la veșmintele sale. Cei care nu erau inițiați îl numeau cavalerul Briga și în gesturile și în caracterul lui avea un elan, o demnitate nobilă și o îndrăzneală care se potriveau numelui care-i plăcea să și-l ia. Însă bisericile din Deșert îl cunoșteau ca Étienne Defere, neobositul păstor din Bearn, prietenul entuziasmat al lui Paul Rabout, „cărbunele de foc”, cum se numea el însuși, nu fără dreptate, și recunoscându-și umil și cu regret, lipsa totală de prudență și discreție.

— Scumpii mei prieteni, a zis el, este adevărat că frații noștri suferă, însă în ce timp n-a fost la fel? În loc de a ne plânge și a ne văita, trebuie să mulțumim lui Dumnezeu pentru harul pe care ni-l dă din belșug. Închișii noștri își păstrează credința și răbdarea și condițiile lor materiale s-au îmbunătățit. Știți cum îi făceau să sufere altă dată. Nu e nevoie să vă amintesc acele povestiri îngrozitoare care sunt încă

prezente în mintea noastră. Atunci, jacheta roșie care distingea pe hughenoti atrăgea asupra lor insulte și torturi nemaiauzite. Acum, din contră, ea devine o protecție. Închișii pentru credință sunt tratați cu mai multă bunătate decât hoții și criminalii. În plus, suspendarea galerelor a fost pentru ei o grație manifestă. Niciodată în viitor munca închișilor nu va fi așa de crudă, nici închisorile așa de groaznice ca acele inferne plutitoare”.

— Ați văzut în ultimul timp pe domnul Lafont, păstorul care vizitează pe închișii noștri? a întrebat Peyrot.

— Da, m-a rugat să nu mă duc la Toulon, riscurile întâmpinate erau mari, însă... El s-a oprit și și-a ridicat umerii cu o mișcare expresivă.

Un surâs înflorea pe buzele tovarășilor săi.

— Lucrarea domnului Lafont devine din zi în zi mai interesantă, a reluat el. A găsit în timpul din urmă, pentru a-l ajuta în sarcina sa de a-și mângâia turma întristată, un colaborator activ. Soția unuia dintre frații noștri a obținut permisia de a-și vizita soțul în timpul unei boli grave a acestuia și ea a ajuns să-și pună în aplicare un plan care îi permite să comunice cu el și prin el cu ceilalți închiși. Ea locuiește la unul din slujitorii închisorii – cel care este însărcinat să procure ocnașilor hrana – și se face așa de folositoare femeilor din familie, încât o îngăduie sau o lasă să treacă nevăzută ca să facă servicii prizonierilor. Se spune mai mult, că are un puternic protector într-un ofițer de rang mare, rudă cu guvernatorul. Este într-adevăr de un mare ajutor soțului ei și copiii ei nu vor fi singurii care se vor ridica s-o cheme binecuvântată. Însă, pentru moment, numele ei și bunele ei servicii trebuie să rămână necunoscute, nu numai de lume, dar chiar și de creștini. Cea mai mică indiscreție ar pune totul în primejdie.

— Nu vă întreb, domnule, numele femeii despre care ați vorbit, a intervenit René. Spuneți-mi numai dacă ea nu este ruda apropiată a unui martir glorios?

— Este, a spus sincer Defere; este sora lui și este demnă de el.

— Încă un cuvânt, domnule: familia ei, copiii ei, sunt cu ea la Toulon?

— Bineînțeles că nu, aceasta nu s-ar fi putut face niciodată. Ei sunt în siguranță la prietenii lor, în munții Ce veni.

René i-a mulțumit și voia să se îndepărteze, însă slujitorul din Bearn nu voia să-l lase pe tânăr să plece fără un sfat și o binecuvântare. A luat o hârtie din desaga lui și i-a arătat-o lui René.

— Știi ce reprezintă aceasta, tânărul meu prieten? a întrebat el.

Era un desen, cu grijă executat, al unei embleme; pe ea era tipărită o luntre delicată, plutind pe o mare furtunoasă. Pânzele erau rupte, catargul rupt; mateloții, îngenuncheați, își părăsiseră vâslele și-și împreunaseră mâinile rugătoare. Totul purta ca text această inscripție: „Doamne, scapă-ne, că pierim!”

— Vezi aici, a zis Defere, fără a aștepta răspunsul lui René, armele și insignele bisericii din Deșert, așa cum sunt gravate pe pecetea pusă pe actele noastre.

René i-a redat hârtia cu un surâs.

— Mulțumesc lui Dumnezeu, a zis el, că-mi acordă astăzi cinstea să fiu înrolat printre acești mateloți îngenuncheați.

— Ai dreptate, a zis Defere, strângând călduros mâna tânărului. Însă amintește-ți, tânărul meu frate, că nici dumneata, nici eu, n-avem putere și credincioșie, decât aceea pe care ne-o dă Dumnezeu și Mântuitorul nostru, alipindu-ne de El.

Dacă René n-ar fi ascultat decât de îndemnul lui, și-ar fi luat în acea zi bastonul în mână și, trecând colinele și văile, s-ar fi îndreptat spre Cros. Însă fusese consacrat păstor al bisericii din Deșert, așa că a mers pe urmele Celui care nu căutase să-și facă voia. Pentru acest motiv s-au scurs luni înainte de a fi liber să meargă să viziteze locul său de naștere.

Întâi a însoțit pe domnul Peyrot, în sfârșit a făcut singur un turneu misionar în Coim și în regiunile sălbatice în care munții Bouttieres își înalță vârfurile lor vulcanice și pline de neregularități. Călătoria totdeauna pe jos, adesea pe ploaie sau zăpadă, urmând cărările singuratice pe care curajoșii oameni de munte le arată și acum ca fiind înfrumusețate, în zilele persecuției, de picioarele celor care aduceau vestea bună. Câteodată René dormea în coliba unui

credincios, cel mai adesea însă într-o peșteră sau sub o stâncă, cu frunze uscate drept pat și o piatră drept căpătâi. El se ferea – nu fără justificare – de riscul de a-și expune prietenii la vreun pericol. În plus, el era tânăr și viguros și în acel moment al vieții lui de păstor era mai degrabă pornit să caute situațiile grele decât să le ocolească.

La această epocă persecuția era atât de înverșunată încât era imposibil să se convoace o adunare publică. Timp de șase sau opt luni care au urmat consacrării sale, lucrul său consta să meargă dintr-o casă în alta și să țină, folosindu-se de multe precauții, mici reuniuni particulare, îndemnuri și rugăciuni. Însă când primăvara a apărut în valea roditoare din Egrieu, a fost în sfârșit rândul lui René să se adreseze unei mari adunări.

Scena era foarte solemnă, amintirile pe care le evoca erau foarte emoționante, pentru a face loc preocupărilor lipsite de valoare care distrează atât de des gândurile celor care sunt chemați să-și înalțe pentru prima oară glasul în prezența fraților lor.

René a citit din cartea pe care Jean Desjours i-o dăduse cu câteva ore înainte de a muri, cuvintele textului său: „Nimeni nu are o dragoste mai mare decât acela care își dă viața pentru prietenii săi”. În tot timpul nopții dinainte se rugase cu ardoare pentru a obține acest har, știind că chipurile care se vor îngrămădi în jurul lui, ca răspuns al farmecului puternic al acestor cuvinte sfinte, să nu întunece în ochii lor singura figură pe care dorea s-o vadă el însuși și s-o arate altora. Dacă a vorbit în felul însuflețit al unui om cunoscut de toți ascultătorii lui, pentru care unii dintre ei ar fi fost gata să suporte moartea cu curaj, însă care preferase să moară el însuși pentru ei – a fost în scopul de a arăta dragostea Celui care și-a dat viața nu pentru prietenii Săi, ci pentru dușmanii Săi, pentru ca ei să devină frații Săi, copii ai lui Dumnezeu și moștenitori ai vieții veșnice.

Toată lumea a fost mișcată de darul de vorbire al tânărului păstor, cu toate că el însuși nu se preocupa de forma exterioară a discursului său. Un mare număr de ascultători plângeau și un grup mai apropiat de predicator, deosebit de emoționat, i-a atras atenția. Acest grup era format din doi oameni înaintați în vârstă și mai multe femei,

printre care o tânără fată, al cărui trup delicat, scuturat de plâns, trăda emoția pe care căuta s-o ascundă. Când predica a fost terminată, unul din oameni s-a unit cu mulțimea care înconjura pe păstor și a așteptat să-i vină rândul să-i vorbească. Însă René, recunoscând pe Étienne Lorin, s-a apropiat de el, întinzându-i mâna. A aflat că soția lui o ducea bine, că fiica sa Jacqueline a fost căsătorită la Vernoux, că Maria era tot cu părinții ei și că fratele lui, Pierre, venise la predică. Cu ajutorul lui Dumnezeu, credinciosia lor era mai fierbinte din ziua cea îngrozitoare și Lorin i-a cerut lui René favoarea de a merge la el acasă.

René a ezitat, nu voia să-i compromită; însă Étienne a insistat și tânărul a răspuns la invitația lui. Înainte de a se întâlni cu familia, l-a întrebat:

— Ați primit scrisoarea mea de la Montpellier, în legătură cu scumpul nostru prieten Desjours?

— Da, domnule, Maria o păstrează; ea o va păstra totdeauna, cred. Sărman copil! ea vede în el un martir și poate are dreptate.

Lorin a schimbat brusc subiectul, văzând că se apropie femeile care veneau să salute pe slujitor.

— Rachele, Maria, a zis el, inimile voastre să se bucure astăzi; domnul Plâns va cinsti locuința noastră cu prezența sa. Frate Pierre, vino cu noi, vom vorbi împreună despre zilele de altă dată.

— Atunci trebuie să vă adresați tânărului pentru care ați avut atâta bunătate, cu numele pe care i-l dădeați altă dată, a zis René, strângând mâna femeilor și a lui Pierre Lorin.

Astfel, el a petrecut încă o noapte în coliba lemnarului Étienne Lorin. Cele câteva ore de părtășie intimă pe care prietenii le-au petrecut împreună, cu toate că puțin cam triste, au fost pline de încurajare.

Când au fost pe punctul de a se despărți pentru a se duce la culcare, René a aflat de la Pierre Lorin vești care i-au produs o amărăciune adâncă. Drumurile lui dese l-au împiedicat până atunci să afle despre arestarea celor doi păstori. François Benezet era un tânăr predicator, elevul și prietenul lui Rabout și Molines, considerat ca unul dintre cei mai buni predicatori ai Deșertului, supranumit Fechier, din

cauza unei asemănări, mai mult sau mai puțin reală, cu celebrul orator și prelat cu acest nume.

— Aveți ceva de adăugat? a zis René după o tăcere dureroasă. Fără îndoială, și unul și altul au întâlnit pe frații lor, care sunt acum în cer.

— Domnul Benezet s-a dus la odihna lui, a murit cu curaj... însă Molines... oh, domnule, aceste lucruri sunt mai rele decât moartea.

— Ce, vreți să spuneți că s-a lepădat de Domnul? El?! Nu pot să cred, a strigat René, tremurând și cu o expresie de groază.

— Nu e decât foarte adevărat, domnule. Spânzurătoarea este o realitate groaznică. Când Molines a avut-o sub ochi, curajul i-a slăbit.

René și-a acoperit fața și a scos un geamăt. Rușinea și durerea i-au zdruncinat fiecare nerv. Era căderea steagului. I se părea că vede gloriosul drapel târât în noroi și în sânge.

Étienne Lorin a rupt tăcerea:

— El îl încuraja pe tovarășul lui, și după aceea a căzut el însuși. Sărmanul domn Benezet! paharul său a fost amar. N-avea decât 26 de ani și a lăsat o soție tânără și un mic orfan pentru a plânge după el.

— Dumnezeu să aibă milă de văduvă, a zis soția lui Lorin. Martirajul ei este mai crud. Însă, prietenul nostru, scumpul nostru René — pentru că vrea să-l numim astfel — pare mort de oboseală și nu e de mirare. Roagă-l să citească și să mergem să ne odihnim.

Dar René n-a putut să doarmă mult timp. El a părăsit patul moale pe care i l-au pregătit și s-a așezat lângă un cămin, unde el și Desjours vorbisera împreună despre eroismul lui Majal. S-a dat în acea noapte o luptă grea în sufletul tânărului. El vedea o altă parte a martirajului, o umbră a gloriei. Totul era bine pentru Majal, totul era bine de asemenea pentru Benezet; însă era la fel și pentru văduva lui? Această figură tânără, palidă obseda pe René și-i alunga somnul de pe gene. Nu o văzuse niciodată și totuși se prezenta în mintea lui sub trăsături bine cunoscute. Ai cui erau acești ochi albaștri, această frunte curată și păstrând un farmec copilăresc, însă dotată de asemenea cu o grație deosebită: cea a soției? El se găsi deodată la Mazet; ținea încă o mână într-a sa și auzi vocea sa dulce murmurând: „Trebuie să

mângâi pe mama mea!" Apoi scena s-a schimbat și a revăzut casa unde se născuse; se găsea sub castanii bătrâni, mergea pe cărările din sat și urca vârfurile înalte; însă totdeauna această umbră era lângă el, nu a încetat un minut să-i simtă prezența. Era puțin obișnuit să-și analizeze gândurile și sentimentele, însă durerea trezește multe secrete. Lacrimile copleșitoare pe care le-a vărsat în noaptea aceea au fost produse mai puțin de apostazia lui Molines, decât de gândul groazei pe care putea s-o facă posibilă o asemenea josnicie; mai puțin din mila pentru soția lui Benezet, decât de perspectiva încercărilor care puteau s-o aștepte pe aceea căreia dragostea lui nu-i oferea altceva decât soarta unei văduve.

Dragostea și încrederea au luptat înăuntrul lui. Când o voce îi striga: „Scutește pe cea pe care o iubești de oboseală, pericole, suferință; ea să fie la adăpost de toate aceste rele!” o altă voce răspundea de asemenea: „Ea are curaj și are dreptul, înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, de a-și alege singură soarta”. Inima de obicei hotărâtă a lui René oscila între aceste două sentimente, ca fierul între doi magneți.

Pentru a ști dacă dragostea Madeleinei pentru el era capabilă s-o facă să treacă plină de curaj peste pericolele la care ar fi expus-o unirea ei cu un păstor, n-ar fi trebuit decât s-o pună imediat să se pronunțe. Însă era oprit de considerente care interesau onoarea lui. De fapt era orfană și fără protecție, iar acoperișul care o adăpostea, pâinea care o hrănea erau în realitate ale lui. Căsuța după care de trei ani suspina zi și noapte, devenea deodată un obstacol pentru realizarea dorințelor lui. Acum îi era chiar greu să se întoarcă acolo.

Obișnuit să-și găsească în rugăciune refugiul și mângâierea, le-a căutat și n-a fost zadarnic.

Rugăciunea a liniștit furtuna interioară care-l zbuciumase și, în sfârșit, înainte de-a se arăta zorile, forțele lui fizice au cerut odihna pe care-o dă somnul, căci oboselile din ajun fuseseră foarte mari. Când s-a deșteptat, soarele era la orizont și toată lumea în picioare.

Primul lucru care i-a izbit privirile a fost o scrisoare a domnului Peyrot, adusă printr-un om venit în mare secret. Întrucât călătoria lui

misionară era terminată, se gândea că provincia lui natală, Cevenii de Sus, avea nevoie mai urgentă de serviciile lui. Îl ruga deci de a se duce acolo și a se pune la dispoziția vechiului lui prieten, domnul Roux.

René a scos un suspin lung. „Astfel, după toate, acestea trebuiau să mai vină”, și-a zis el. „Cros este în drumul meu, nu pot să-l evit pentru mai multe motive. Dumnezeu să mă călăuzească! Nu știu ce să fac...”

Își suporta amărăciunea cu demnitate sufletească. Din ochiul său strălucitor, din înfățișarea lui radioasă, din pasul său sprinten, Lorinii crezuseră că a primit vești bune și au început să-l felicite. Nu putea și nu voia să-i înșele; le-a cerut să-l însoțească în rugăciunile lor – lucru pe care l-ar fi făcut chiar dacă tânărul păstor nu le-ar fi spus; și după ce și-a luat rămas bun prietenesc, a plecat la drum.

Capitolul XXII

Casa

Viața pe care Madeleine o ducea în absența mamei era destul de monotonă. Ea se ducea și venea în casă, gravă, răbdătoare, harnică, supraveghind pe Rochette, împlinind pe lângă fratele ei toate datoriile unei mame și reușind de minune în eforturile ei pentru a îndruma pe micul băiat independent, însă iubitor. Sarcina ei era mai grea poate în ceea ce o privește pe Rochette decât pe Claude.

Ziua era spre sfârșit. Cu toate că era primăvară, aerul de munte era rece și casa înconjurată încă de un strat de zăpadă pe jumătate topită.

— Pune ceva mai multe lemne pe foc, Madeleine, a zis Rochette, așezată în colțul cel mai cald al încăperii.

Madeleine s-a sculat, a ieșit și a revenit îndată cu un butuc mic.

— Nu te-ai prea încărcat, a zis bătrâna.

— Scumpă mamă mare, provizia noastră se micșorează. Nu putem să deranjăm fără încetare pe Jacques Brissac, care este atât de bun cu noi.

— Îmi amintesc că prin vis că o altă persoană s-a oferit să-ți taie lemne.

Madeleine s-a înroșit.

— Da, mamă mare, a zis ea cu voce șoptită, însă este cineva de la care nu putem cere nimic și de la care nu putem primi nimic: fratele preotului.

Ea s-a așezat și și-a reluat lucrul, o îmbrăcămintă de copil pe care o cârpea. Timp de câteva minute, amândouă au tăcut. Apoi Rochette a întrebat-o brusc:

— Ce faci acestei mici jachetele? A cui este?

— Este o bluză veche a micului Paul Brissac pe care Jeanette mi-a dat-o, mamă mare. Încerc s-o fac bună de îmbrăcat, căci astăzi am văzut pe micul orfan al lui François Martin înghețat de tot. Știi că nu putem face decât puține lucruri pentru Domnul și pentru săracii Lui.

În acest moment cineva a bătut la ușă.

— Intră! a zis Madeleine, care se aștepta să vadă pe Jacques Brissac și Claude.

O mână viguroasă a deschis cu vioiciune ușa și aerul primăverii a umplut camera, în timp ce René intra, privind pe Madeleine și sărutând mâna Rochettei.

— René!

— Madeleine!

Ei și-au strâns mâna. Surpriza și o bucurie sinceră au adus roșeața pe obrajii Madeleinei, în timp ce ochii îi străluceau neobișnuit. A fost rândul puternicului, curajosului René care, după primul moment de fericire, a fost cuprins de o agitație stranie. Nu mai era acolo mica Madeleine, căreia altă dată îi uscase lacrimile. Avea în fața lui o tânără, slăbită de îngrijorări, este adevărat, însă împodobită cu tot farmecul și frumusețea unei femei.

El a răspuns cu un aer distrat miilor de întrebări ale Rochettei; nu vedea decât pe Madeleine. Le-a povestit șederea lui la Lausanne, întoarcerea lui, toamna trecută, consacrarea lui. Le-a spus veștile bune pe care Defere i le dăduse despre doamna Meniet, apoi le-a vorbit de slujba lui în Vivarais și de destinația lui prezentă. În sfârșit, a cerut vești despre Claude.

— Este în sat, a răspuns Madeleine; a petrecut ziua la Brissac și va petrece fără îndoială și noaptea.

René s-a informat atunci despre ceea ce făceau Jacques și Jeanette; răspunsurile au fost îmbucurătoare. Tatăl Brissac era în mijlocul familiei sale. Jeanette o ducea bine, însă era foarte ocupată de îngrijirile pe care trebuia să le dea celor doi băieți frumoși și robuști, Paul și René. Domnul Roux îi botezase pe amândoi. El însuși o ducea bine, însă vizitele sale erau în mod necesar, rare și scurte.

— Când se va lăsa noaptea, a zis René, mă voi strecura până în sat și voi vedea pe Brissac și voi petrece noaptea la ei.

— Ce, René! a strigat Rochette cu tonul ei de reproș, vrei să spui că după patru ani de absență vei petrece prima noapte a întoarcerii dumitale sub alt acoperiș decât al nostru?! Nu aș fi crezut asta!

— Dar gândiți-vă, doamnă, că nu îndrăznesc să mă arăt în plină zi și în felul acesta întârzii să-mi văd sora, a zis René, nu fără greutate, căci era o altă pricină, pe care nu voia s-o mărturisească. Regulile stricte impuse păstorilor îl opreau să doarmă sub acest acoperiș.

— Bine, bine, oamenii tineri sunt totdeauna încăpățânați. La ce te gândești, Madeleine? Ai putea cel puțin să-i servești ceva lui René, dacă nu cumva a jurat să nu mănânce, ca și să nu se culce în casa lui.

— Cât despre asta, nu! a zis René, care a rămas în sfârșit în tăcere, urmărind cu ochii pe Madeleine în timp ce ea pregătea masa și așeza în cinstea călătorului ceea ce cămara conținea mai bun. Aceste provizii proveneau în mare parte din darurile bunilor lor vecini.

După o clipă Rochette s-a retras în camera ei pentru a se culca; nepoata sa a urmat-o. René nu a socotit că noaptea era destul de întunecoasă pentru drumul în sat. El stătea în picioare lângă fereastra mică, contemplând priveliștea bine cunoscută peste care umbrele serii se întindeau rapid. Însă îndată a încetat să privească... chiar să vadă și a căzut într-o visare adâncă. Totuși, a auzit că se apropie un pas suplu și ușor. I s-ar fi părut că-l aude chiar dacă ar fi fost în fundul mormântului. S-a întors cu vioiciune spre Madeleine.

— Scumpă Madeleine, a zis el, îmi vine câteodată o speranță, un vis... nu știu cum să-ți spun.

Madeleine a surâs.

— Spune, René, voi vedea dacă este asemănătoare cu a mea.

René a coborât vocea până ce n-a mai fost decât un murmur.

— Domnul Meniet, a zis el, este respectat de toți cei care îl cunosc. A suferit mult pentru o greșeală considerată de toată lumea ca un act de noblețe. El are un prieten puternic în domnul de Chantal și... în acest timp din urmă... prizonierii pentru credință au fost câteodată... grațiați.

— Nu mă amăgi cu o astfel de speranță! a strigat Madeleine cu o voce rugătoare. Ah, prietene, dacă aceasta ar fi cu puțință!

— Aceasta va fi, poate, a zis René; însă ai dreptate, nu trebuie să ne oprim inimile la acest gând. Numai dacă... numai când...

Confuz și agitat, René părea că și-a pierdut orice stăpânire asupra lui însuși.

— Când părinții tăi îți vor fi redați, gândește-te la mine, Madeleine. Eu de asemenea am un vis pe care ți-l voi face cunoscut în ziua aceea, dacă ziua aceea va sosi vreodată.

Madeleine îl privea cu un aer neliniștit, însă fără încurcătură. Credința care le era scumpă, unuia și altuia, și interesele lor, ocupau primul loc în mintea tinerei din Ceveni. René ar avea nevoie de casa care era acum locuința lor, ca s-o transforme într-o școală pentru învățătura secretă a copiilor protestanți din vecinătate? Domnul Roux, de la ultima lui vizită, lăsase să se întrevadă că privea acest loc ca favorabil, între altele din ținut.

— Haide, René, a zis ea, despre ce este vorba? Dacă pot, te voi ajuta.

Atunci, pentru prima dată, ea a remarcat neliniștea privirii lui. El a văzut-o și s-a silit să-și reia calmul.

— Nu știi ce promiți, Madeleine. Dacă ar fi astfel, aceste cuvinte ar fi foarte prețioase pentru mine. Dă-mi o garanție, orice ar fi, ceva ce-a atins mâna ta, această panglică, de exemplu...

— Și pe care mi-ai adus-o de la târgul din Alais? Nu, René, dacă vrei ceva de la mine, ia cel puțin un obiect mai serios. Ia psaltirea pe care mi-a dat-o domnul Roux...

Ea s-a oprit, pe jumătate surâzând, pe jumătate roșindu-se, cuprinsă deodată de o timiditate stranie. Nu mai era René de altă dată

care-i adusese panglica, tovarășul ei de joc, protectorul ei, prietenul ei; era un bărbat copt domnul păstor Plâns.

René n-a luat psaltirea, cu toate că ea se dusesse s-o caute și i-o oferise cu toată inima. N-a făcut nicio mișcare; tot sufletul lui era în ochii lui negri și arzători, unde strălucea o flacără intensă.

— Să îndrăznesc să-ți spun, Madeleine? a întrebat el.

Madeleine a întredeschis buzele, însă nu i-a scăpat niciun sunet. Ea a început să se teamă că o criză să nu fie pe punctul de a se produce în viața ei și dădea înapoi cu o spaimă naturală.

René a luat iar cuvântul. Vocea lui părea că vine de departe și avea un ușor tremur, ca și când ar fi încercat să ascundă o mare emoție.

— Aș îndrăzni să-ți cer ca să mă ajuți și să mă mângâi ca altă dată, Madeleine...

— Totdeauna dumneata ne-ai ajutat și ne-ai mângâiat, a murmurat tânăra fată.

— Atunci, Madeleine, mângâie-mă și redă-mi fericirea pentru viitor. Spune-mi numai: te iubesc.

René s-a aplecat pentru a-i auzi răspunsul... Încăperea era cufundată în semiobscuritate. Focul nu mai arunca decât câteva sclipiri fugitive, însă stelele străluceau prin zăbrelele ferestrei, cu o lucire curată și dulce.

— Acum Dumnezeu să mă ierte dacă am fost nedrept și m-am gândit la mine în primul rând, a zis René cu o voce care traducea sentimentele cele mai adânci. Dumnezeu să mă ierte și să mă păzească! Tu știi că sunt un proscris, că mi-este pus la preț capul, că în această viață n-am avere, nici moștenire, nici chiar un loc unde să-mi pun piciorul. Dacă o asemenea soartă nu ți s-ar părea prea periculoasă, prea tristă...

— Prea tristă, René?! Madeleine a ridicat capul, vorbind cu hotărâre:

— Cum ar putea să pară tristă această soartă fiicei surorii lui Majal? René, am văzut slava așa de aproape că, dacă Dumnezeu ar cere-o, cred că aș putea s-o suport...

Aici a rămas fără glas și-a izbucnit în lacrimi. Nu era prima dată că René usca lacrimile ei și bărbatul n-a fost mai puțin fericit ca băiețandrul. Însă timpul fugea, fără ca cei doi tineri să bage de seamă. Rochette, adormită, respira ușor în camera de alături. René și Madeleine s-au gândit amândoi la prizonier și la cea care îl îngrijea.

— Oh! mama mea, tatăl meu! a strigat tânăra fată.

— Mama ta nu mă va vrea? a întrebat René, a cărui inimă a fost străpunsă de îndoială.

— Nu, a zis Madeleine cu vocea înceată, nici tatăl meu.

— Le voi scrie îndată ce voi îndrăzni, mă voi pune la picioarele lor și mă voi supune în toate lucrurile hotărârii lor... Ascultă... ce este acest sunet?

— Este sunetul noului clopot pe care preotul l-a așezat deasupra bisericii.

— Este târziu, mult mai târziu decât îmi închipuiam. Trebuie să mă grăbesc să cobor în sat, altfel

Brissac va adormi și s-ar putea să fie pericol să-i trezesc.

— Vei reveni mâine?

— Nu, nu mâine, trebuie să mă duc la Genolhac, însă amintește-ți, Madeleine, că nimic nu poate să ne mai despartă, nimic...

— Dumnezeu să te însoțească, René!

— Și El să rămână cu tine, Madeleine!

Mâinile lor au rămas un moment înlănțuite într-o strângere vie. Peste un minut René era plecat. Madeleine a rămas pe prag, privind la lumina stelelor — nu la el, căci statura lui zveltă dispăruse, ci cărarea pe care o călcaseră picioarele lui. Puțin câte puțin, un surâs liniștit a venit fără știrea ei să rătăcească pe buzele ei. Adierea vântului murmură printre ramurile bătrânului castan, însuflețit de-o viață nouă, pe deasupra capului unei fiice fericite, a cărei existență avea de asemenea să ia un alt zbor.

Capitolul XXIII

Dumnezeu l-a redat

Doi ani plini, rând pe rând, de temeri și speranțe au trecut de la frumoasa noapte de primăvară, când Madeleine stătea sub casian.

Este seară, focul trosnește vesel în vatra căsuței. Nu se mai pune problema de-a economisi butuci. Ei sunt înghesuiți în vatra în care se pregătește o masă, ce pare să fie copioasă. Se compune dintr-o supă de castane și o friptură de oaie. Masa, acoperită de o față de masă albă de damasc – amintire din zilele mai prospere – este împodobită cu flori și încărcată cu șuncă, cârnați și prăjituri. Șase tacâmuri sunt așezate.

Toată ziua picioarele sprintene ale Madeleinei nu s-au oprit și mâinile ei harnice nu s-au odihnit deloc. Poate a fost mai bine pentru ea, căci a avut puțin timp pentru a se gândi. Bucuria, elixirul vieții, poate deveni otravă, dacă paharul este golit cu prea mare sete și într-o doză prea mare și bucuria copiilor cărora li se redădea tatăl, care după mult timp avea acum să-și îmbrățișeze soția, pe mama copiilor săi, era una dintre cele mai vii care se poate avea aici pe pământ.

Claude se dusesse înaintea călătorilor, iar Madeleine era obligată să rămână acasă cu mama mare, pe care în zadar se silea s-o liniștească. Mai mult de o sută de ori, ea a alergat, ocolind cărarea de unde se zărea satul și a încercat, printre lacrimile de bucurie care-i întunecau vederea, să descopere primul semn al apropierii lor. În sfârșit, tocmai când a venit să spună cu hotărâre că nu puteau să ajungă mai curând de o oră și reușise s-o antreneze pe mama mare într-o importantă discuție culinară, ea a strigat deodată:

— Sst! Aud pași!

O ureche care n-ar fi fost făcută atentă prin dragoste, n-ar fi putut simți zgomotul pașilor la această distanță; însă urechea Madeleinei n-o înșela. Încă odată s-a dus afară.

O oră, cu toate că în realitate n-au fost decât câteva minute, părea că s-a scurs până la întoarcerea ei. Ea a intrat, însă nu singură. Isabeau era înaintea cu Claude, acum băiat frumos la paisprezece ani, aproape la fel de mare cât mama lui. Apoi venea, sprijinit de brațul fiicei lui, un om cu părul cărunț, slăbit, încovoiat, uzat. Rochette s-a sculat din scaunul ei, însă picioarele ei tremurătoare nu ar fi susținut-o, dacă n-ar fi fost prinsă în brațele cărora dragostea filială le înzecise puterea.

— Mamă! Scumpă, mamă! a zis închisul eliberat. Dumnezeu să

fie lăudat că ne-a dat și unuia și altuia să vedem ziua aceasta!

După aceea, puține cuvinte au fost rostite; toți recunoșteau în tăcere că făceau eforturi să-și înăbușe emoția, de teamă de a nu fi prea mare și ca să nu fie învinși de ea. René spusese călătorilor că-i era imposibil să meargă să-i întâlnească la Privas, cum se decisese la început, însă că spera să-i regăsească acasă, în ziua sosirii lor. Când Madeleine, care adusese tatălui ei un pahar de vin, s-a oprit o clipă lângă mama ei, aceasta i-a luat mâna și i-a spus cu duioșie:

— Știm tot, copilul meu! Scrisoarea lui René al nostru ne-a sosit înainte de plecarea de la Toulon; însă conținutul ei nu ne-a adus nimic nou. De mult timp el ne este scump și unuia și altuia, ca un fiu.

Madeleinei îi ardeau obrazii, însă inima îi era veselă; ea s-a întors fără să zică un cuvânt la datoriile gospodăriei, iar Isabeau, scoțându-și capișonul și haina, a început s-o ajute.

Nu degeaba și-a adunat René toate puterile ca să poată să-și întâlnească prietenii în această seară fericită. Dorea să vadă și să împărtășească bucuria lor, tot așa cum văzuse și împărtășise amărăciunea lor. Înainte ca masa de sărbătoare să fie servită, toți oaspeții așteptați erau reuniți. Ca totdeauna, René aducea cu sine o provizie nouă de energie și speranță. S-au schimbat îmbrățișări călduroase și felicitări. Apoi, cu o voce emoționată, tânărul păstor a cerut binecuvântarea lui Dumnezeu asupra mesei în jurul căreia erau adunați pentru prima dată, sub acoperișul tatălui său, aceia pe care-i iubea cel mai mult aici, pe pământ.

Mâna Madeleinei căuta pe cea a tatălui ei și ochii ei nu se puteau fixa decât pe chipul lui — acest chip scump, așa de dorit, așa de îmbătrânit — la care, de mulți ani, ea visa zi și noapte. Rochette de asemenea, era cu totul absorbită de vederea fiului ei. René se bucura de bucuria Madeleinei cu o uitare sinceră de sine însuși, în care gelozia care tulbură atât de des dragostea cea mai adâncă n-avea niciun loc. Și Isabeau — poate cea mai iubitoare și mai iubită dintre toți, se simțea renăscând în copiii ei și se simțea întinerită de bucuria revederii cu soțul ei în libertate.

În seara aceasta, protectorul și prietenul familiei, domnul de

Chantal, a primit numeroase laude.

— Fără el, a zis Isabeau, privind cu dragoste pe soțul ei, nu te-aș mai fi întâlnit niciodată.

— Fără el, a răspuns Meniet, n-aș fi supraviețuit pentru a te regăsi.

— Și fără el, a adăugat René, tatăl nostru n-ar fi fost niciodată liber.

Toate acestea nu erau decât adevăruri. Influența lui Chantal, care se făcea mereu simțită în locuri sus-puse — și care era însoțită de daruri dibace — reușise în sfârșit să deschidă ușile închisorii lui Jean Meniet.

— Ah! a zis Madeleine suspinând, cât aș vrea ca el să împărtășească și credința noastră, — el, care este așa de bun și de drept!

— El o respectă cel puțin, a zis René, însă... s-a oprit și n-a terminat fraza, nevoind să întunece nici printr-o ușoară aluzie, amintirea scumpului lor binefăcător.

Ar fi putut să adauge că se temea ca natura sinceră și generoasă a lui Chantal să fie lipsită de hotărâre. Cu toate că era emoționat și impresionat de ceea ce văzuse, el nu era convins de marele fapte care sunt la baza creștinismului. Scepticismul secolului care pătrunsese în sufletul lui, micșora pe fiecare din hotărârile lui bune, slăbea toate principiile lui bune. Cărarea binefacerii practice era un drum rar, pe care putea s-o urmeze cu o inimă întreagă și în care-și găsea bucuria. Cei doi Meniet erau departe de a fi singurii lui protejați, mai ales printre hughenoti. Câțiva ani mai târziu el a căutat să-și îndepărteze din suflet îndoielile și întrebările încurcate care se cuibăreau printr-o viață agitată și aventuroasă și a murit ca soldat într-un pământ îndepărtat.

Însă să revenim la Meniet. Captivul eliberat a terminat îndată masa și a rămas visător, cu capul sprijinit în mână. Ochii Madeleinei, plini de un respect ciudat și nou, se fixau asupra lui cu atenție și păreau că vor să-i ghicească gândurile. El nu i-a lăsat timp de gândire.

— Mă gândeam la trecut, a zis el. Opt ani lungi, și mai mult, s-au

scurș și totuși mi se pare că noi suntem la cina din Mazet, în seara când l-am văzut pentru prima dată pe René. Îl văd, cu figura copilărească, puțin tristă când tăcea, însă radiind de viață și inteligență când vorbea cu noi. Claude era așezat pe genunchii tăi și Madeleine stătea lângă tine — mica Madeleine — ah! unde este fetița mea cu privirea duioasă și curată?

— Tată, a zis Madeleine cu o voce tremurătoare, m-am schimbat așa de mult?

— Schimbată, copilul meu?! Oh, da! Noi toți ne-am schimbat. Tinerii s-au copt, bătrânii s-au uscat, căci noi suntem bătrâni, mama ta și cu mine, cu toate că eu, cel mai mare, n-am decât patruzeci de ani. Însă timp de opt ani n-am fost om, n-am fost decât un lucru, un număr — numărul 2.552. Acești opt ani ar puteau fi socotiți de trei ori mai numeroși, iar cei ai mamei tale, Madeleine, au fost tot așa de lungi că ai mei.

— Tată, a zis René cu o voce gravă, tată, îi regreti?

— Dacă-mi pare rău, René, Dumnezeu să mă ferească! Eu, sclavul regelui, eram dezrobit de Hristos, care S-a dat pe Sine pentru mine. Cunoșteam puțin bogățiile harului Său în timpul vieții ușoare și înfloritoare de la Mazet. Mă încredeam în El ca în Mântuitorul meu; însă El nu fusese niciodată partea mea și bucuria mea. Pentru aceasta m-a lăsat să merg la galere.

— Da, a zis Isabeau, Dumnezeu răsplătește pe robii Săi nu cu aur și cu argint, ci cu comori care durează veșnic: dragostea, pacea, bucuria și cu acestea, copiii mei, a răsplătit El din belșug pe tatăl vostru.

Pentru un cititor superficial, nimic n-ar putea fi mai trist decât lista lungă a închișilor pentru credință, despre care istoria n-a păstrat decât numele. Cu câteva excepții, ei erau oameni din popor, țesători, cizmari, agricultori. Cunoșteau ei puțin sau mult pe Cel căruia se duceau să-l fie martori? Poate îl cunoșteau puțin la început; însă Dumnezeu nu vrea să rămână dator nimănui. El singur poate să spună cum dă din plin martirilor Lui, în timpul lungilor ani de suferință suportați în numele Lui, mana ascunsă și cum El le dă „o piatră albă și

pe piatră un nume nou scris, pe care nimeni nu-l știe decât cel care-l primește”.

Capitolul XXIV

Iarăși pe mormânt

La o oră înaintată din aceeași noapte, René a părăsit casa. Prietenii lui bănuiau că se dusese la sora lui, însă el și-a propus de-a nu expune pe Brissac și pe el însuși unui pericol pe care o astfel de vizită putea s-o atragă asupra lor. Se afla un alt loc de odihnă spre care-l împingea inima. În nicio parte nu putea să petreacă noaptea în mai mare siguranță decât pe mormântul tatălui său.

Totul favoriza planul lui; aerul era dulce și călduț, stelele sclipeau pe bolta cerească, luna nouă începea să dea puțină lumină. Când a ajuns la locul scump, a văzut cu plăcere că fusese întreținut cu grijă și dragoste în timpul absenței lui. Flori frumoase răsadite îl marca și un stejar umbrea pământul.

S-a așezat lângă arbore și și-a zis: „Mă simt bine aici”. Nu se vedea mai aproape de sufletul răscumpărat pentru că era aproape de țarina care îi fusese învelitoarea trecătoare, însă acest loc așa de scump amintirii lui, gândurile pe care i le trezea, razele dulci ale lunii, liniștea nopții și totodată sentimentul izolării sale absolute și al completei lui siguranțe îi ușurau sufletul și-l ridicau deasupra pământului.

Atunci fiecare eveniment al nopții solemne care-l făcuse orfan i-a revenit în minte cu o claritate perfectă. Ca într-un vis a revăzut totul, a re trăit acea noapte, mai puțin durerea. Nu mai gândea acum la spaima celor care plângeau, ci la bucuria celui care intrase în odihna poporului lui Dumnezeu.

El însuși părea să aibă ceva din această odihnă, această mare și adâncă odihnă care este partea celor care mor credincioși.

René a mulțumit lui Dumnezeu de viața și moartea tatălui său și de amintirea binecuvântată pe care a lăsat-o după el. Apoi, la ora liniștită a miezului nopții, i se părea că aude o voce, de mult timp mută în mormânt, că-i spune: „Copilul meu, nu este tatăl tău culcat aici”.

A ridicat capul: nori ușori și destrămați pluteau încet pe

albastrul curat și adânc al cerului. Liniștea nu era întreruptă; singurătatea era deplină; însă Dumnezeu era aproape.

După ce-și părăsise prietenii, și-a amintit, aproape cu un sentiment de gelozie, că niciodată, în bucuria întoarcerii, nu se pronunțase numele aceluia a cărui amintire era, fără îndoială, prețioasă tuturor. În ceea ce-l privea, ce avea el care să nu-i fie datorat lui Majal: prietenia sa cu Meniet, logodnica lui, chemarea și consacrarea sfintei slujiri – toate îi fuseseră date în urma întâlnirii cu păstorul din Deșert la mormântul tatălui său.

Câte vieți fuseseră ca a sa, „eliberate de robia păcatelor, pentru a se bucura de slava copiilor lui Dumnezeu”, cu ajutorul acestei vieți tinere, retrasă înainte de a-și sfârși primăvara? Biruința prin înfrângere, succesul prin încercări, bucuria prin groază, viața prin moarte – nu era aceasta taina Celui Veșnic, descoperită mai întâi, ca toate celelalte taine, prin Hristos și în Hristos?

Ceea ce se întâmplase putea să se mai întâmple. În acest caz, Dumnezeu îi va da putere în raport cu planurile Sale și va avea grijă de aceea care-i era mai scumpă decât propria lui viață.

Însă René nu trebuia să fie chemat la un sacrificiu asemănător. Fiecare moarte eroică, așa cum a fost a lui Majal, făcea mai imposibile în viitor alte morți de acest fel. Lista lungă a slujitorilor creștini era pe punctul de a fi închisă. Numai două nume, două nume cinstite, acela al lui Étienne Lafage și al lui Franc, ois Rochette, mai trebuiau să fie înscrise. Rochette a fost ultimul păstor din Franța căruia Roma i-a oferit alegerea între convertire și moarte. Erau 27 de ani înaintea marii Revoluții, care, ca un torent puternic, mătura totul din calea sa și schimba fața lumii.

René Plâns a trăit destul ca să fie martor acestei transformări. Dacă de atunci ar fi putut s-o întrevadă, acest viitor i-ar fi părut diferit de prezent. Însă nu i-ar fi trecut prin cap că într-o zi va sta cu gândul la piciorul spânzurătorii împrejurul căreia, ca altă dată, tobele să facă să se audă nemilosul lor zgomot ca să înăbușe ultimele cuvinte ale victimei și că această victimă nu va fi un păstor din Deșert, ci nepotul și succesorul lui Ludovic al XV-lea. În adevăr, „Dumnezeu este un

Judecător drept și El pedepsește nedreptatea părinților asupra copiilor, până la a treia și a patra generație”.

Ceea ce René ar fi putut să prevadă, și pe bună dreptate, era pentru el și pentru cei care-i erau scumpi: o viață de încercări și greutăți, însă fericită cu toate acestea. Pericolele, sărăcia, luptele, adesea lipsa completă, chiar de pâinea zilnică și de un adăpost pentru noapte puteau să fie partea lui și a soției lui, care consimțea cu curaj s-o împartă împreună cu el. Însă Domnul va fi partea lor și moștenirea lor pe pământul celor vii.

Îngenuncheat acolo, pe mormântul martirului, René a ridicat ochii spre cer, în timp ce inima lui se înălța spre timpul fericit care va veni, pe care părinții lui l-au cerut, l-au sperat, l-au așteptat, în mijlocul celor mai întunecate ore: „Eu mor, însă cu siguranță Dumnezeu vă va cerceta”, murmurase martir după martir, cu buze muribunde. El a auzit din nou mesajul lui Majal:

„Tot astfel, Domnul are milă de Sion și mângâie toate dărâmăturile lui. El va face pustia ca un rai și pământul lui ca o grădină a Domnului. Bucuria și veselia vor fi în mijlocul lui, mulțumiri și cântări de laudă” (Isaia 51.3).

Deja René credea că vede răsărind în depărtare, în spatele colinelor, răsăritul, aurora acelei zile noi și aceste coline eterne ele înșile păreau un ecou al acestor făgăduințe glorioase:

„Pot să se mute munții.

Pot să se clatine dealurile.

Dar bunătatea Mea nu se va muta de la tine

Și legământul Meu de pace nu se va clătina

— Zice Domnul, care are milă de tine.

Tu, cea întristată, bătută de furtună și nemângâiată.

Iată, îți voi împodobi pietrele scumpe cu antimoniu

Și-ți voi pune temelii de safir, Îți voi face crestele zidurilor de rubin și toate marginile de pietre scumpe”.

— „Amin, amin!” a zis păstorul din Deșert, în timp ce viziunea își întindea splendoarea înaintea lui.

Domnul s-o împlinească la timpul Lui! Și dacă în noua zi de pace

și de înflorire, când vor fi așezați sub viță și smochini și nimic nu-i va mai înspăimânta, copiii martirilor vor uita pe Cel care era puterea și bucuria părinților lor sau vor ține cu o mână mai puțin hotărâtă drapelul pentru care au murit ei, El să-și aducă aminte de ei și să împlinească unul din cuvintele Sale: „Astfel ca Eu să fiu Dumnezeuul Tău, ție și seminției tale după tine”.

Soarele s-a ridicat și a inundat pe René cu razele sale strălucitoare, înainte ca rugăciunea lui să fie terminată. Tânărul nu dormise, însă se simțea odihnit și reîmprospătat.

Recunoscător pentru trecut, mulțumit pentru prezent, fără teamă pentru viitor, el și-a reluat călătoria și încă odată aceste văi singuratice au răsunat de cântecul de laudă și de sfântă încredere:

„Dumnezeu mă conduce în bunătatea Lui supremă.

El este Păstorul meu care mă păzește și mă iubește”.

Cuprinsul

*Capitolul I Capitolul ” Capitolul III Capitolul IV Capitolul V
Capitolul VI Capitolul VII Capitolul VIII Capitolul IX Capitolul X Capitolul
XI Capitolul XII Capitolul XIII Capitolul XIV Capitolul XV Capitolul XVI
Capitolul XVII Capitolul XVIII Capitolul XIX*

Prefața...3

Înainte de adunare...5

După adunare...11

După...18

Pe mormânt...22

Mazet...36

Două planuri...44

Un sanctuar în pădure...57

Ora a sosit, dar nu omul...71

Mesajerul...78

Mesajul...89

Un ultim adio...97

Iarăși la Mazet...107

Madeleine...119

Așteptarea...127

Căpitanul de dragoni...133

Biruința...136

Puterea colinelor...150

Nu martir...160

Un vis și un cântec...169

Capitolul XX Capitolul XXI Capitolul XXII Capitolul XXIII Capitolul

XXIV

Un pachet de scrisori...274

Prima predică...185

Casa...198

Dumnezeu l-a redat...207

Iarăși pe mormânt...214